

İlahiyat Fakültelerinde Din Bilim İlişkisi

Dr. Öğr. Üyesi Fikrullah ÇAKMAK
Doç. Dr. Ahmet ÇAKMAK
Prof. Dr. Hüsnü AYDENİZ

İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNDE DİN BİLİM İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Fikrullah ÇAKMAK
Doç. Dr. Ahmet ÇAKMAK
Prof. Dr. Hüsnü AYDENİZ

Editör: Prof. Dr. Sinan ÖGE

EĞİTİM
yayinevi

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DİN BİLİM İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Fikrullah ÇAKMAK, Doç. Dr. Ahmet ÇAKMAK, Prof. Dr. Hüsni AYDENİZ

Editör: Prof. Dr. Sinan ÖGE

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 47830

E-ISBN: 978-625-6489-07-3

1. Baskı, Mayıs 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DİN BİLİM İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Fikrullah ÇAKMAK, Doç. Dr. Ahmet ÇAKMAK, Prof. Dr. Hüsni AYDENİZ

Editör: Prof. Dr. Sinan ÖGE

116 s., 160x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-6489-07-3

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mechanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah.

Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok,

No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42

bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.

P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America

americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah.

10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye

+90 332 499 90 00

bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr

+90 537 512 43 00

bilgi@kitapmatik.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
GİRİŞ.....	6
I. Amaç	8
II. Literatür Özeti ve Özgün Değer	9
III. Kuramsal Çerçeve.....	13
3.1. Din-Bilim İlişkisinin Tarihsel Seyri	13
3.2. Din-Bilim İlişkisine Yönelik Farklı Tipolojiler.....	18
3.3. İlahiyat Fakültelerinin Öğretim Programlarının Gelişim Seyri	20
BİRİNCİ BÖLÜM: ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ANALİZİ	23
1.1. Yöntem.....	23
1.2. Ölçütler, Gereklileri ve Alt Boyutlar.....	24
1.2.1. Bilim Tarihi ve Bilim Felsefesi	24
1.2.2. İslam Medeniyetinde Bilim	26
1.2.3. Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri.....	27
1.2.4. Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	29
1.2.5. Din-Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	32
1.2.6. Din-Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları.....	33
1.3. Öğretim Programlarına İlişkin Analiz Tabloları	35
Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	35
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	39
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	46
Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	49
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	57
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	64
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu.....	71

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu	77
Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu	81
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu	88
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri	
Değerlendirme Tablosu	92

İKİNCİ BÖLÜM: İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN BİLİM	
İLİŞKİSİNE YÖNELİK TUTUMLARI	97
2.1. Yöntem	97
2.1.1. Desen	97
2.1.2. Evren-Örneklem	97
2.1.3. Veri Toplama Aracı	99
2.1.4. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi	99
2.2. Bulgular	100
2.2.1. Betimsel Analize Yönelik Bulgular	100
2.2.2. Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular	103
SONUÇ VE ÖNERİLER	112
KAYNAKÇA	115

ÖNSÖZ

Bütün bir varlık skalası içinde insanın önemli bir konuma sahip olduğu, genel kabul gören hususlardan biridir. Bu konumun elde edilmesinde, insanın bireysel nitelikleriyle diğer canlılar arasında öne çıkması ve buna bağlı olarak toplumsal bir yapılanma inşa etmesi önemli bir işleve sahiptir. Kuşkusuz, diğer canlılarda da belirli bir düzeye kadar benzer yapılanmalara rastlanabilir. Ancak, bu yapılarıdaki giriftlik ve sistematiklik dikkate alındığında, insanın inşa ettikleriyle diğerlerinin mukayesesi olanaksız hale gelmektedir.

Farklı toplumsal bileşenler dikkate alındığında, aile, hukuk, ekonomi ve eğitim gibi sosyal kurumların yanında, hayattaki anlam arayışına katkı sunan yahut insanların yaşamsal süreçlerinin daha kolay bir şekilde ilerlemesine yardımcı olan iki temel kurum daha dikkat çekmektedir. Bunlardan biri din, diğeri ise bilimdir. Her toplumsal kurumun, kaynak, yöntem ve amaç bakımından kendine mahsus bir takım özellikleri vardır. Bu farklılıklar kimi zaman birbirlerine yardımcı unsurlar olarak kullanılırken, kimi zaman da bu kurumların ayrışmasına yahut çatışmasına zemin hazırlarlar. Bu açıdan, din ile bilimin tarihsel süreç içerisinde birbirlerine yakınlaştıkları, birbirlerinden yararlandıkları zaman dilimleri söz konusu olmakla birlikte, bazen de aralarında gerilimlerin meydana geldiği yahut bu gerilimlerin çatışmaya evrildiği örneklerle karşılaşılır. Bu ilişkinin sağlıklı bir zemine oturtulması ve bu zemin üzerinde yürütülebilmesi için, öğretim faaliyetleri önemli bir etken haline dönüşür.

“İlahiyat Fakültelerinde Din Bilim İlişkisi” adlı bu kitap, din-bilim ilişkisinin oldukça büyük önem arz ettiği ilahiyat fakültelerine odaklanmıştır. Bu vesileyle, toplumsal hayatın farklı veçhelerinin bütünleşik ve düzenli bir şekilde yürütülmesinde etkin konumda bulunan ilahiyat fakültelerinin öğretim programlarının din-bilim ilişkisi açısından geliştirilmesine katkı sunması beklenen bir dizi faaliyet gerçekleştirilmiştir.

Kitabın hazırlanmasında, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’nin destekleriyle yürütülen “Farklı Paradigmalar Çerçevesinde İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri Lisans Öğrencilerinin Din-Bilim İlişkisine Bakışı” adlı proje esas alınmıştır. Çalışmanın her aşamasında imkanlarından yararlanan Atatürk Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Atatürk Üniversitesi İnsani Değerler Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne teşekkür ederiz. Yine çalışmanın vücut bulmasında katkı sunan bütün kurum, akademisyen ve öğrencilere şükranlarımızı arz ederiz.

GİRİŞ

Yaratılış itibarıyla diğer varlıklardan farklı olan insan, kendi yaşamını anlamlandırma temelinde daima bir arayış içerisinde olmuştur. Hayatın her alanında argümanları olan din, söz konusu arayışta odak noktalardan biri olmayı her zaman sürdürmüştür. Bu noktada din sadece Allah ile insan arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir olgu olmayıp, aynı zamanda insanın anlam arayışına, insanla ve nesneyle ilişkisine yön veren bir hakikat olarak varlığını devam ettirmiştir. Varlık, varlığın başlangıcı ve sonu, muamelat olarak ifade edilen ekonomi ve siyaset gibi sosyal hayata dair konular, bilim vb. alanlar dinin söz söylediği ve insanları etkisi altına aldığı konuların başında gelmektedir. İnsanlık tarihinde özellikle son yüzyılda bilim de dinin insan hayatında gerçekleştirmiş olduğu işleve benzer bir etkinlik sürdürmüştür. Bilimsel buluşların insanın hayatına getirmiş olduğu kolaylıklar bu etkinliğin kabullenilmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Din ve bilimin insanın arayışı ve hâkim olma çabası üzerine getirmiş oldukları kurallar, öngörüler veya fırsatlar bu iki yapının insan zihninde kesişmesine neden olmuştur. Bu durum din-bilim ilişkisi noktasında uzlaşma, ayrışma, çatışma gibi tavırları doğurmuştur. Gerek bilim tarafında gerekse din taraftaki kişilerin açıklamaları söz konusu tavırların şekillenmesinde önemli etkenlerdendir. İnsanlığın yolculuğu esnasında din ve bilimin kesişme noktasında ortaya çıkan sorunlar, ilk dönemlerde daha çok dini taraf lehine çözülmeye çalışılmıştır. Ancak modern dönemde bilimin etkin olarak insan hayatında var olması dinin lehine yapılan çözümlemelerin ötelenmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum ise kimi zaman dine kimi zaman bilime zarar vermiştir. Bilimin ötelenip dini yorumların tek hakikat olarak kabul edilmesi, hayatın donuklaşmasına, toplumların maddi olarak geri kalmasına ve dinin akılla çeliştiği iddiasına yol açmıştır. İnsan aklının ve rasyonaletinin ileri boyutlara ulaştığı modern çağda bu durum dinin insanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen bir gelenek olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. Tartışmalarda bilimin üstün geldiğinin düşünülmesi ise insanın manevi varlığının inkarını ve dini hakikatin ötelenmesini beraberinde getirmiştir. Modern dünyada görülen bu davranış insanın hakikati arayışında sorunlu bir yola girmesine neden olmuştur. Din ve bilim arasındaki ilişkinin

doğru kodlanması insanın hakikat arayışına ve nesneyle olan ilişkisine doğrudan etki edecektir. İnsanın kendisiyle ve maddeyle uyumlu bir şekilde düşünce ve davranışlar ortaya koyması onun yaşam mücadelesini daha sağlıklı yürütmesini sağlayacaktır. Bu durum aynı zamanda onun hayatında etkili olan din ve bilim gibi kurumların konumlarını da kaybetmemesini beraberinde getirecektir. Bireyin ve toplumun düşünce ve davranış boyutunda etkin olan bu iki kurumun beraber hareketiyle insan denen varlığın mutluluğa ulaşması kolaylaşacaktır. Din ve bilim anlayışındaki yanlışlıklar din-bilim ilişkisinin doğru bir temelde inşa edilmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu noktada dini anlayışın öğretilmesinde, kitlelere aktarılmasında ve dolayısıyla sağlıklı bir din-bilim ilişkisinin toplum nezdinde oluşturulmasında en büyük role sahip olan ilahiyat fakültelerinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

İlahiyat fakültesi mezunlarının en önemli istihdam alanı Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki eğitim kurumları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Günümüz öğrencilerinin bilgiye erişim, bilgiyi yorumlama ve üretme potansiyelleri geçmişle mukayese edilemeyecek düzeyde yükselmiştir. Bu öğrencilerin din ile ilgili bilgi, düşünce ve inançlara yönelik algı ve değerlendirmeleri yeni duruma istinaden değişiklik göstermektedir. Örneğin, günümüz insanı farklı bilimsel olgulara ilişkin verilere ulaşma konusunda hiç olmadığı kadar geniş imkânlarla kavuşmuştur. Bugün her evde yer alan televizyonlarda birden fazla sayıda belgesel kanalıyla karşılaşmak sıradan bir hal almıştır. Bu kanallarda evrim kuramından kuantum teorisine, astrofiziğin inceleme alanlarından dünyanın jeolojik olarak incelenmesine kadar pek çok bilimsel meselenin ele alındığı programlar, ortalama bir bilgi seviyesine sahip olan insanların bile anlayabileceği düzeyde karşımıza çıkmaktadır. Yine, bilimsel meselelerin ele alındığı popüler bilim kitaplarının yaygınlığı ve kolay ulaşılabilirliği dikkat çekici bir düzeydedir. Buna sosyal medyada yer alan verileri de eklediğimizde birikimin büyüklüğü daha da artmaktadır.

Günümüz dünyasının, bünyesinde avantaj ve dezavantajları barındıran konularından birisi de uzmanlaşma meselesidir. Hayatın her alanında ilgi duyulan herhangi bir uğraş üzerinde emek veren bireyler, bilgi birikiminin artması nedeniyle daha spesifik boyutlara yoğunlaşmaktadırlar. Bu, ayrıntıların keşfedilmesi ve daha fazla başarı elde edilmesi noktasında son derece büyük faydalara ulaşılmasını mümkün kılmaktadır. Ancak böyle bir uzmanlaşma beraberinde, yakın olsa bile farklı alanlardan yeterince haberdar olamamaya ve konuların bütün yönleriyle irdelenememesine neden olmaktadır. Bu aşamada çözüm olarak disiplinlerarası çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Ancak bunun sağlanabilmesi için farklı disiplinlerin temel konularına vakıf olmak gerekir.

Bu nedenle ilahiyat alanında yetişen bireylerin, özellikle akademik çalışmalarda farklı bilimsel etkinlik alanlarında uğraş veren bireylerle ve hayatında bilimsel verilerin etkileriyle karşılaşan geniş toplum kesimleriyle sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri için, ana hatlarıyla da olsa ilgili alanlar hakkında bir vizyona sahip olma zarureti ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir hastalığın tedavisinde uygulanacak prosedüre ilişkin dinin tavrını merak eden herhangi bir kişinin sorularının cevaplandırılması; ekonomide ortaya çıkan bir gelişmenin dinî ve ahlaki açıdan nasıl değerlendirileceğine ilişkin tartışmaların karşılık bulması; sosyolojik sorunların giderilmesi gibi konularda buna ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla ilahiyat fakültelerinden mezun olan bireylerin, mevcut ihtiyaç ve sorunlara nasıl cevap vereceği ve toplumun farklı kesimleriyle nasıl bir diyaloga gireceğinin belirlenmesinde, din-bilim ilişkisine yönelik vizyonları belirleyici olacaktır.

Bu noktada karşımıza ilahiyat fakültelerindeki öğretim programlarının ve ortamlarının, yukarıda dile getirilen konulara yönelik olarak öğrencileri hazır hale getirme potansiyellerinin irdelenme zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de bu programlarda yürütülen faaliyetlerin din-bilim ilişkisini anlama ve yorumlama hususunda sağladığı imkanlar üzerinde durulması gerekir.

Bu kitabın konusu; Türk üniversite sistemi içerisinde yer alan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din-bilim ilişkisine yönelik yaklaşımlarını tespit etmek ve eğitim programlarının daha sağlıklı bir temel üzerinde geliştirilmesine katkı sunmaktır. Çalışma, amaç, literatür özeti, özgün değer ve konunun kuramsal çerçevesini içeren bir giriş kısmından ve iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde öğretim programlarının analizinde kullanılan yöntem, ölçütler, gerekeçler ve alt boyutları yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca, belirtilen yöntem ışığında on bir ilahiyat fakültesinin öğretim programlarının din-bilim ilişkisi bağlamında nicel olarak incelendiği ayrıntılı tablolar yer almaktadır. İkinci bölüm ise daha önce geliştirilen “Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği”nin¹ on bir ilahiyat fakültesine uygulanmasından elde edilen bulguların analizinden oluşmaktadır.

I. Amaç

Çalışmanın temel amacı, ilahiyat fakültesi lisans öğrencilerinin din-bilim ilişkisine dair yaklaşımlarını nicel ölçütlere bağlı olarak tespit etmek ve buna dayanarak eğitim programlarının geliştirilmesi noktasında veri sunmaktır.

Bu temel amaca istinaden, çalışmanın hedefleri şu şekildedir:

1. İlahiyat fakültelerinin öğretim programlarını, din-bilim ilişkisine katkı düzeyleri bakımından analiz etmek.

1 Ahmet Çakmak vd., “Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/3 (15 Aralık 2022), 955-970.

2. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin din-bilim ilişkisine bakışlarını tespit etmek için “Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği”ni kullanmak.
3. Mevcut öğretim programlarının analizleri ve tutum ölçeğinden elde edilen verilerden hareketle, öğretim programlarına katkı sunmaktır.

II. Literatür Özeti ve Özgün Değer

Bu çalışma din-bilim ilişkisine yönelik ilahiyat fakültesi öğrencilerinin bakışının ve bu alanda özellikle öğretim programlarından kaynaklanan eksikliklerin tespiti sadedinde yapılan ilk çalışmadır. Öğrencilerin tutumlarının ölçülmesine yönelik pek çok farklı araştırma söz konusu olsa da, konu itibarıyla bu meyanda hazırlanmış herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Çalışma, sosyal hayatın vazgeçilmez ve etkileşim düzeyi yüksek yoğunluktaki bileşenleri olan din ve bilim alanlarının farklı boyutlarda tezahür eden ilişki şekillerinin, ilahiyat fakültesi öğrencileri tarafından nasıl algılandığını ölçerek bir durum tespiti yapmayı ve alternatif çözümler üretebilmeyi nihai hedef olarak kabul etmekte ve bu vesileyle daha dinamik bir eğitim modeli ortaya koymanın fırsatlarını aramaktadır.

Projenin hazırlanmasına temel teşkil eden en önemli çalışma Ian Barbour tarafından yazılan ve ilgili literatürde belirleyici olan *When Science Meets Religion: Enemies, Strangers or Partners* (Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma)² adlı kitaptır. Kitapta din-bilim ilişkisinin çatışma, ayrışma, uzlaşma ve entegrasyon şeklinde dört farklı ilişki içerisinde bulunduğu ifade edilmektedir. Barbour’un eseri dünyadaki etkisinin yanında Türkiye’deki ilahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulan ve din-bilim ilişkisinin bir ünite olarak yer aldığı din felsefesi kitaplarında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, konuya ilişkin hazırlanan pek çok makalede de Barbour’un etkileri gözlemlenmektedir.

Projenin hazırlık sürecindeki başvuru kaynaklarından biri de, 01-04 Haziran 2014 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile İslami İlimler Araştırma Vakfı tarafından düzenlenen *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? – Sorunlar ve Çözümleri*³ adlı tartışmalı ilmi toplantıların müzakere metinlerinden oluşan çalışmadır. Çalışmada “İlahiyatın Adı Ve Amaçları Ne Olmalıdır?; İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır? İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi; Öğretim Elemanlarının Niteliğini Artırmak İçin Neler Yapılabilir?; Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?; Uzaktan Eğitim ve İLİTAM Uygulamalarının Geleceği Nasıl Olmalıdır?” başlıklı altı adet kapsamlı tebliğ sunulmuş ve bu tebliğlerle ilgili farklı ilahiyat alanlarından yetmiş

2 Ian G. Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, çev. Nebi Mehdi, Mübariz Cemal (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004).

3 Süleyman Akyürek (ed.), *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015).

altı öğretim üyesinin müzakeresine yer verilmiştir. Önemli değerlendirmelerin yapıldığı bu çalıştay metinleri, ilahiyat fakültelerinin vizyonuna yönelik genel değerlendirmeleri içermekte ve bazı eksiklikleri gün yüzüne çıkarmaktadır. Ancak, bu çalışmada nesnel değerlendirmelerin yapılmasına zemin hazırlayacak nicel verilerin yeterince dile getirildiğini söylemek zor görünmektedir. Kuşkusuz sübjektif tecrübe ve değerlendirmelerin taşıdığı değer önemlidir. Bununla birlikte, benzer şekilde ileride yapılacak çalışmalar için daha nesnel bir altyapı oluşturulması elzemdir. Hazırlanan projenin hedeflerinden biri de, sınırlı da olsa, ilahiyat fakültelerinin kısmi bir röntgeninin çekilmesi ve bilimsel çalışmalara bu çerçevede katkı sunmaktır.

Çalışma ilahiyat fakültesi öğrencilerinin İslam-bilim ilişkisine yönelik algısının tespitini ve bu çerçevede bireğitim programı hazırlamayı öngördüğünden, konunun tarihsel boyutlarının etraflı bir şekilde irdelenmesi önem arz etmektedir. Son yıllarda, İslam düşünce tarihi üzerine yapılan çalışmaların hatırı sayılır düzeyde ilerlediği söylenebilir. Özellikle deneysel bilimler bağlamında Müslüman bilim insanlarının yaptığı çalışmalara dair çeviri ve özgün metinlere şahit olmaktadır. Ancak bu konularda Türkiye’de yapılan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Proje, bir yönüyle ilahiyat fakültesi öğrencilerini bu tür araştırmalara yönlendirmeyi teşvik etmeye matuf bir değer içerecektir. Bu bağlamda akla gelen en önemli çalışmalardan biri, Prof. Dr. Fuat Sezgin tarafından Almanca olarak yazılan ve Türkçeye çevrilen *Wissenschaft und Technik im Islam –İslam’da Bilim ve Teknik* adlı eserdir.⁴ Bu eserden yararlanılacak olmasındaki temel saik, tarihte elde edilen başarının motive edici gücünden istifade ederek, ilahiyat öğrencilerinin meseleleri değerlendirirken özgüvenle hareket etmelerine ve rasyonel olarak temellendirilmiş bir bilgiyle değerlendirmeler yapmalarına katkı sunmaktır. Bu bağlamda, Seyyid Hüseyin Nasr tarafından yazılan *İslam’da Bilim ve Medeniyet* adlı kitap konuya yaklaşım için sunduğu farklı perspektifler ile dikkat çekici bir mahiyet arz etmektedir. Bu kitabın, özellikle felsefe ve geleneksel düşüncenin bakış açısını yadsımadan yapılabilecek olan değerlendirmelerin daha sağlıklı olacağına dair bir vizyon kazandırması bakımından önemli olduğu söylenebilir.⁵ Yine, ilahiyat öğrencilerinin ciddi anlamda istifade edebilecekleri Fuat Sezgin ile yapılan ve Sefer Turan tarafından kitaplaştırılan *Bilim Tarihi Sohbetleri*⁶; Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar tarafından kaleme alınan *İslam Bilim Adamları*⁷; Prof. Dr. Ahmet Turan Yüksel tarafından hazırlanan *İslam’da Bilim Tarihi*⁸ ve George Makdisi’nin yazdığı *İslam’ın Klasik Çağında ve Hıristiyan Batı’da Beşerî*

4 Fuat Sezgin, *İslam’da Bilim ve Teknik*, çev. Abdurrahman Aliy (Ankara: TÜBA Yayınları, 2015).

5 Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam’da Bilim ve Medeniyet*, çev. Nabî Avcı vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011).

6 Fuat Sezgin, *Bilim Tarihi Sohbetleri* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010).

7 Mehmet Bayrakdar, *İslam Bilim Adamları* (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2017).

8 Ahmet Turan Yüksel, *İslam’da Bilim Tarihi* (Konya: Kitap Dünyası, 2012).

*Bilimler*⁹ (Makdisî, 2019) adlı çalışmalar konunun tarihi bağlamını ve gelişimini irdeleyen önemli çalışmalar olarak dile getirilebilir. Özellikle Makdisî'nin eseri, sosyal bilimler alanında büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra kimi modern bilimsel teorileri ele alması açısından Prof. Dr. Caner Taslaman tarafından hazırlanmış olan bazı çalışmalardan da¹⁰ faydalanılacaktır.

Din-bilim ilişkisinin öneminin kavranmasıyla birlikte, akademik alanda yapılan tez çalışmaları 2000'li yıllardan itibaren görünür hale gelse de, bu sayının yeterli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Nitekim 2019 yılı itibarıyla Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı bünyesindeki tez merkezi kayıtlarında doğrudan din-bilim ilişkisine yönelik yapılan tez sayısı on yedidir. Bu tezlerde genellikle kişi, ekol ve dönem merkezli din-bilim ilişkisi analizlerinin yapıldığı söylenebilir. Bu çerçevede yapılan tezler şu şekildedir: Özgür Koca, *Al-Gazalinin Kozalite Anlayışı Ve Din-Bilim Tartışması*¹¹; Rıdvan Köse, *Carl Sagan'a Göre Din-Bilim İlişkisi*¹²; Haticeül Kübra Özelçi, *Richard Dawkins'e Göre Din-Bilim İlişkisi*¹³; Nisa Nur Çardaklı, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Mucize (Ferîd Vecdî Örneği)*¹⁴; Serdar Atalay, *John Charlton Polkinghorne'da Din-Bilim İlişkisi*¹⁵; Zafer Çaylı, *Ahmet Mithat Efendi'nin Din-Bilim İlişkisine Dair Görüşleri*¹⁶; Sema Ermiş, *Ahmet Midhat Efendi'nin Nizâ-İ İlm Ü Din Eserinde Din Bilim İlişkisi*¹⁷; Bayram Karcı, *Eleştirel Gerçekçilik Akımında Din-Bilim İlişkisi: Ian G. Barbour, John C. Polkinghorne ve Arthur R. Peacocke Örneği*¹⁸; Kevser Çelik, *Süreç Din Felsefesinde Din-Bilim İlişkisi*¹⁹; Murat Beğenir, *Pragmatist Filozoflarda Din-Bilim İlişkisi*²⁰; Mustafa Necip Yılmaz, *İkinci Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Din-Bilim-Medeniyet Kavramları Arasındaki İlişkiler (1908-1914)*²¹.

9 George Makdisî, *İslam'ın Klasik Çağında ve Hristiyan Batı'da Beşeri Bilimler*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu (İstanbul: Klasik Yayınları, 2019).

10 Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013); Caner Taslaman, *Evrım Teorisi, Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2012); Caner Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2012).

11 Özgür Koca, *Al-Ghazali's Account of Causality and Its Implications to Contemporary Science and Religion Discussion* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

12 Rıdvan Köse, *Carl Sagan'a Göre Din-Bilim İlişkisi* (Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

13 Haticeül Kübra Özelçi, *Richard Dawkins'e Göre Din-Bilim İlişkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

14 Nisa Nur Çardaklı, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Mucize (Ferîd Vecdî Örneği)* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

15 Serdar Atalay, *John Charlton Polkinghorne'da Din-Bilim İlişkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

16 Zafer Çaylı, *Ahmet Mithat Efendi'nin Din-Bilim İlişkisine Dair Görüşleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

17 Sema Ermiş, *Ahmet Midhat Efendi'nin Nizâ-i İlm ü Din Eserinde Din Bilim İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

18 Bayram Karcı, *Eleştirel Gerçekçilik Akımında Din-Bilim İlişkisi: Ian G. Barbour, John C. Polkinghorne ve Arthur R. Peacocke Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011).

19 Kevser Çelik, "Çatışmalar Çağı: Din Bilim İlişkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2 (2005), 72-88.

20 Murat Beğenir, *Pragmatist Filozoflarda Din-Bilim İlişkisi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

21 Mustafa Necip Yılmaz, *İkinci Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Din-Bilim-Medeniyet Kavramları Arasındaki İlişkiler (1908-1914)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003).

Bazı tezlerde ise din bilim ilişkisi konu odaklı bir şekilde irdelenmiştir. Bu tezleri de şöyle sıralayabiliriz: Kenan Sevinç, *Kuantum Fiziği Bağlamında Din-Bilim İlişkisi*²²; Demet Dutlu, *Din Bilim İlişkisinde İndirgemecilik Ve Yaratıldığı Sorunlar*²³; Şahin Efil, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Birliği Ve Çokluğu Sorunu*²⁴; Şahin Efil, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Yaratılışı*²⁵.

Bunların dışında din bilim ilişkisine yönelik farklı grupların yaklaşımlarının ölçüldüğü iki adet tez hazırlandığı görülmektedir. İlki, Mehmet Sain tarafından 2014 yılında tamamlanan ve *Diyanet Dini İhtisas Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Felsefe Ve Din Bilimlerine Yönelik Tutumları İle Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*²⁶ adlı yüksek lisans tezi; ikincisi ise Zeynep Ergün tarafından 2019 yılında tamamlanan *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Din-Bilim İlişkisi Tartışmalarına ve Fen Sınıflarında Çoklu Bilme Biçimlerine Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri*²⁷ adlı yüksek lisans tezidir.

Mehmet Sain tarafından hazırlanan tez, kavramsal çerçeve, yöntem ve bulgular olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. İlgili çalışmanın üçüncü bölümünün odağında yer alan bir ölçek bulunmaktadır. Ancak hazırlanan ölçek sorularının neredeyse tamamı ilahiyat fakültelerinde yer alan felsefe ve din bilimleri bölümü kapsamında verilen derslere ilişkin, Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Merkezlerin’de öğrenim gören öğrencilerin tutumlarını sorgulamaya matuftur. Ölçeğin uygulanacağı evren ise İstanbul, Kayseri ve Erzurum’da bulunan ihtisas merkezleriyle sınırlı tutulmuştur.

Zeynep Ergün tarafından hazırlanan tez, giriş, genel bilgiler, yöntem, bulgular ve sonuç, tartışmalar, öneriler başlıklarını taşıyan beş ana bölümden oluşmaktadır. Ergün bu çalışmasındaki grubun “Batı Karadeniz Bölgesi’nde bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 25 fen bilimleri öğretmen adayından (16 kız, 9 erkek)” oluştuğunu belirtmektedir.

Ancak, bu çalışmalarda gerek araştırma gruplarındaki sınırlılık gerek veri toplama araçlarındaki eksiklikler dikkat çekmektedir.

22 Kenan Sevinç, *Kuantum Fiziği Bağlamında Din-Bilim İlişkisi* (Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

23 Demet Dutlu, *Din Bilim İlişkisinde İndirgemecilik Ve Yaratıldığı Sorunlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

24 Şahin Efil, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Birliği ve Çokluğu Sorunu* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004).

25 Şahin Efil, *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Yaratılışı* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

26 Mehmet Sain, *Diyanet Dini İhtisas Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Felsefe ve Din Bilimlerine Yönelik Tutumları İle Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

27 Zeynep Ergün, *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Din-Bilim İlişkisi Tartışmalarına ve Fen Sınıflarında Çoklu Bilme Biçimlerine Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri* (Sinop: Sinop Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019).

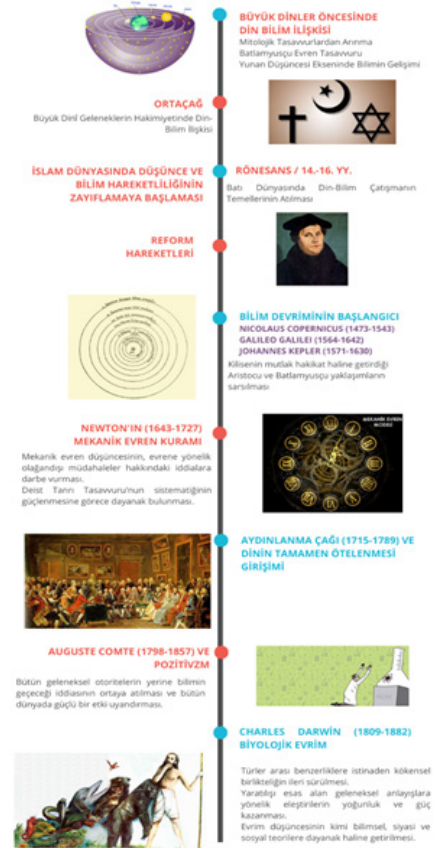
III. Kuramsal Çerçeve

3.1. Din-Bilim İlişkisinin Tarihsel Seyri

Tarihsel süreç içerisinde, Rönesans dönemine kadar din ile bilim arasında çok ciddi bir çatışmanın olmadığı, var olan çatışmaların ise sınırlı düzeyde kaldıkları söylenebilir. Bunun farklı nedenleri olmakla birlikte, iki temel husus ön plana çıkarılabilir: Birincisi, belirli bir döneme kadar dinî ve bilimsel faaliyetlerin genellikle aynı çatı altında yürütülüyor olmasıdır. Bu durum özellikle sınıfsal bir çatışmanın olmaması sonucunu doğurmuş, birbiriyle çatışan veriler ortaya çıktığında ise ya bilimsel veri kısmen baskılanmış yahut hermenötik, te'vil vb. yöntemlerin kullanılması yoluyla dini söylem bilimsel verilere yakınlştırılmıştır. Böylece belirli bir zemin üzerinde birliktelik yürütülmüştür. İkincisi, bilimsel verilerin uzunca bir süre dinler tarafından dile getirilen iddiaları sıkıntıya sokacak düzeye ulaşamamış olmasıdır. Yani, özellikle Rönesans döneminin ortalarına kadar bilimsel değerlendirmelerin deneysel temellerinin henüz yeterince güçlü bir şekilde ortaya konulamamış olmasıdır.

Görece uzun süre devam etmiş olan bu çatışmasızlık veya düşük yoğunluklu çatışma halinin özellikle Batı dünyasında ortaya çıkan yeni yapılanmalarla evrilmeye başladığı söylenebilir. Rönesans'ın getirmiş olduğu iklim, kilisenin hegemonyası altındaki bilimsel faaliyetler noktasında bağımsız hareket eden düşünürlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kuşkusuz geleneksel yapı tarafından buna karşı gösterilen tepkiler gecikmemiş ve pek çok facianın yaşandığı bir tablo ortaya çıkmıştır.²⁸ Gösterilen tepkiler gecikmemiş ve pek çok

DİN-BİLİM İLİŞKİSİNİN TARİHÇESİ

²⁸ Hal Hellman, *Büyük Çekişmeler*, çev. Füsun Baytok (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1998); David B. Wilson, "Bilim ve Din Tarihçesini", çev. Cihan Alan, *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 16-30.

IMMANUEL KANT (1724-1804) SONRASI GELİŞMELER

Kant'ın ortaya koyduğu vizyonun Batı Felsefesi etkilemesi ve ardından ortaya çıkan farklı akımların bilimin konumunu sorgulamaya başlaması. Wittgenstein'in Mantıkçı Pozitivist anlayışı farklı bir açılım sağlaması. Postmodern akımların ilk uyarılarının görülmesi.

KARL WERNER HEISENBERG (1901-1976) VE BELİRSİZLİK KURAMI

Gerek Einstein'ın "Görelilik Kuramı"nın gerek Heisenberg'in "Belirsizlik İlkesi"nin mekanik evren dünyasına bütünüyle zarar vermesi. Evrendeki belirsizliklerin, bazı dindarlar tarafından dinin ifade ettiği olağanüstülükler ile ilişkilendirilerek imkân verdiğini iddia edilmesi. "Büyük Patlama Kuramı"nın yitkin yaratılış fikrini desteklediğini iddia edilmesi.

HER PROBLEMİN ÇÖZÜMÜ ÇÖZÜLMEMİŞ YENİ PROBLEMLER DOĞURUR.

THOMAS KUHN (1922-1996) VE PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Bilim anlayışı bütünüyle asla nesnelliğe dayanmaz. Nesnel olduğu iddia edilen bütün çıkarımlarda, özel görüşler dikkate alınmalıdır.

YAPAY ZEKÂ VE DİĞER TEKNOLOJİK GELİŞMELER İŞİĞİNDA BİLİMİN YENİDEN KONUMLANDIRILMASI ÇABALARI

Yapay zekâ çalışmalarının, insanın ontolojik konumuna yönelik sorgulamaları derinleştirilmesi ve dinlerin konumlarının tartışılması. Teknoloji ile insanın bütünleştirilmesi çabaları ve Transhumanizm çağına bağlılığının itim. Transhumanizm evreninden sonra, insanların yerini makinelerin alacağı iddiası ve bunun dışarıya dini ve ahlaki değerlerin tartışılması. Bu tartışmaların sosyal, siyasi ve ekonomik alanlara etkisi olması.

ALBERT EINSTEİN (1879-1955) VE FİZİKTE YENİ AÇILIMLAR

Özel Görelilik kuramıyla Newton'ın "Mutlak Zaman" fikrini yıkması. Genel Görelilik kuramıyla Kütle Çekim anlayışında değişimler meydana gelmesi. Planck'ın Kuantum Teorisinin Doğrulanması.

KARL POPPER (1902-1994) VE YANLIŞLANABİLİRLİK

Modern dönemlerin ampirik bilim kuramlarının temelinde yer alan "Doğrulanabilirlik İlkesi"nin yerine "Yanlışlanabilirlik İlkesi"nin ilüstrasyonu.

PAUL FEYERABEND (1924-1994) VE ANARŞİST BİLGİ KURAMI

Bilimin ortodoks dogmasına karşı isyana dayalı bir bilim felsefesi inşa edilmesi.

faciyanın yaşandığı bir tablo ortaya çıkmıştır.²⁹ Batı dünyasındaki bu çatışmada da, bilimin din karşısında ciddi bir başarı kazanacağını ilk işaretleri, bugün pek çok kimse tarafından bir "devrim" olarak nitelendirilen, Kopernik'in "Güneş Merkezli Sistem" anlayışıyla belirginleşmeye başlamıştır.³⁰

Bununla paralel olarak Galile ve Kepler'in astronomi çalışmaları ve devamında gelen kimi paradigmatik değişimler din-bilim çatışmasını daha da belirgin kılmıştır. Bu dönemlerde yaşamış olan kimi düşünürler temelde dindar veya dine çok da soğuk bakmayan kimseler olsalar bile, bazı teorilerinin ve buluşlarının mevcut dinî yaklaşımlara zarar vermesi durumu artık bir rutin halini almıştır.³¹ Örneğin, Newton tarafından belirli bir temel kazandırılan mekanik evren anlayışının, daha sonraları yine bir dine inanan kimi düşünürlerce Hristiyanlığın rasyonaliteden uzak anlayışlarını tenkit ve tadil etmede

yardımcı bir unsur olarak değerlendirildiği hatta belirli bir sürecin sonunda alternatif bir Tanrı tasavvuru ortaya koyan Deizm'i canlandırdığı görülmektedir.³²

Aydınlanma dönemi, artık bilimin mutlak hakimiyetini dile getirdiği bir zaman dilimine karşılık gelir. Aydınlanma ve sonrasını ifade etmede Auguste Comte'un "Pozitif Felsefesi"nin, dönemin ruhunun anlaşılması açısından dikkate değer olduğu açıktır. Artık evrenin kökenine veya fenomenlerin örtük nedenlerini öğrenmeye yönelik ilginin kaybolduğu bir zaman dilimine geçildiği düşünülebilir. Bu suretle insan, kendisini çevreleyen sınırlılıkları keşfetmeye başlamış ve modern bilim olarak adlandırabileceğimiz yaklaşım temel belirleyici

29 Hellman, *Büyük Çekişmeler*; Wilson, "Bilim ve Din Tarihyazımı".

30 Owen Gingerich, "Kopernik Devrimi", çev. Yasmina Peker, *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 504-512.

31 Richard J. Blackwell, "Galileo Galilei", çev. Ümit Hüsrev Yolsal, *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 142-148.

32 Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", *MİSBAH Çağdaş Din Çalışmaları Dergisi* 10/18 (2022), 23-32; Hasan Peker, "Tanrı ve Din Tasavvuru Bağlamıyla Deizm ve Yayılımı Üzerine", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 13-42.

haline gelmiştir. Kuşkusuz bu sadece teorik düzeyde dile getirilmiş bir fantezi olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim Comte'un nihai hedefi, toplumun bu esaslar muvacehesinde yeniden dizayn edilmesidir.³³

Comte'un vizyonunun felsefi alandaki en güzel yansıması mantıkçı pozitivistlerin bilim anlayışında ortaya çıkmaktadır. Mantıkçı pozitivistlere göre bilim sadece nesnel olan olgularla ilgilenmeli ve metodolojik olarak deney ve gözlemin sağladığı verileri dikkate almalıdır. Ancak insanın çok boyutlu yapısı, deneye ve gözleme dayalı verilerin önermeye dayalı ifade tarzının çok ötesine geçmiş durumdadır. Bu durumda, herhangi bir şekilde deneysel analizi yapılamayan önermelerin statüsünün neliği sorunu karşımıza çıkar. Mantıkçı pozitivistler bu tür önermelerin nesnel ölçütlerle test edilmelerinin imkansızlığı dolayısıyla bilimin konusu olamayacağı ve anlamsız olarak değerlendirilmeleri gerektiği iddiasında bulunurlar.³⁴ Dolayısıyla, temelde bilimsel çerçevenin belirlenmesinden yola çıkan bu anlayış, “doğrulanabilirlik ilkesi”ni esas almak suretiyle, hayatın bütünü için iddialı bir söylem ortaya koyan düşünce tarzları açısından bir zemin oluşturmuştur.

Bu dönemin, pek çok kişi tarafından devrim olarak nitelendirilen ikinci önemli gelişmesi Charles Darwin tarafından sistematik bir şekilde sunulan “Evrin Teorisi”dir. Bu teorinin temel tezleri, özellikle teistik dinlerin “Yaratılışçı İddiaları” açısından son derece sarsıcı bir konum elde etmiştir. Günümüzde bu iki teorinin taraftarlarının tartışmaları, varoluşun kaynağının izahı sadedinde neredeyse baş başa kalmış görünmektedir. Her ne kadar bu iki yaklaşımın aslında çatışmayabileceğini savunan kimi çevreler söz konusu olsa da, geniş kesimlerce henüz bunun kabul görmediğini ifade edebiliriz.³⁵

Bir süre sonra katı bilimcilik veya fizikalizme yol açan bu tezlere yönelik alternatiflerin üretildiği görülür. Örneğin, Karl Popper tarafından bilime yönelik yaklaşımın “eleştirelilik” bağlamında yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgusu, günümüzde pek çok çevrenin ilgisini cezbetmektedir. Popper’a göre, herşeyden önce bütün varlığı tek bir ilke bağlamında ve büyük sistemler inşa ederek açıklamayı esas alan anlayışlar “bilim” olarak isimlendirilmek yerine “sözde bilim” olarak adlandırılmaya daha layıktırlar. Çünkü bu yaklaşımların üzerinde durduğu rasyonellik ve nesnellik olguları kavramsal olarak uygunsu da, içeriklerinin doldurulması bakımından büyük yanlışlıklar taşımaktadır.³⁶ Kuşkusuz Popper’ın bu düşünceleri geliştirmesinde bazı düşünürlerin ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Bunların en önemlisi Einstein’dır. Onun tarafından

33 Auguste Comte, *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*, çev. Erkan Ataçay (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2015).

34 Tuncay İmamoğlu, “Mantıkçı Pozitivizm, Wittgenstein ve Din”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 39-50.

35 Richard Dawkins, *Kör Saatçi*, çev. Feryal Halatçı (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2002).

36 Ömer Faruk Tekin, “Bilim Felsefesinde İlgili Kayması: Popper-Kuhn”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/56 (2017), 473-493.

dile getirilen “Görelilik Kuramı”nın, sadece deneysel bilimlere bakışta değil, Tanrı-evren-insan ilişkisinin gerek teorik gerek pratiğe yansıyan boyutlarında etki uyandıracakı iddiası, dikkate alınması gereken bir yaklaşımdır.³⁷

Popper’dan sonra, dikkat çekici bir diğer düşünür Thomas Kuhn’dur. Kuhn, bilimsel bilginin, tıpkı dil gibi ait olduğu topluluğun özel şartları dikkate alınmak suretiyle değerlendirilebileceği temel tezinden hareket etmektedir. Bu durum, bilim adamlarının, bağlamlarından ve aidiyetlerinden kopuk bir şekilde faaliyet yürütmelerini esas alan düşünce tarzına son derece ciddi bir itirazı barındırır.³⁸ Onun düşünceleri bilimin mutlaklığı fikrini sarsan iddialarıyla alternatif bir paradigma olduğu ve farklı düşüncelere kapı araladığı için, kayda değer görülür.³⁹

Batı düşüncesinde bilimin serüveninin bu dalgalı seyri, ister istemez din-bilim ilişkisinin de farklı şekillerde ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Gerek felsefe ve bilim çevrelerinde dine yönelik tavırdaki yumuşama gerek dinî çevrelerde bilimin verilerine yönelik güvensizlik yerine daha çok anlama ve uzlaşma merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi, daha makul bakışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hatta bir dönemin adeta amansız düşmanları olan Katolik Kilisesi ile bilim adamları arasında ortak toplantıların yapıldığı müzakere ortamları oluşturulmuştur.⁴⁰

İslam Düşünce Geleneğinde ise din-bilim ilişkisinin seyri daha farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Bu noktada büyük resme bakıldığında, İslam Medeniyetinde gerek asli kaynakların motive edici yaklaşımları gerek Müslümanların farklı kültür ve medeniyetlerden istifade etme potansiyeli ve bu husustaki iştiaklarının da etkisiyle, kısa sürede elde edilen ve uzunca bir süre devam eden pek çok bilimsel başarının bulunduğu ifade edilebilir. Yine İslam düşünce geleneğinde dinî otoritenin Batı’dakine nispetle daha farklı bir şekilde kurumsallaşması, temel kaynaklarda bilimsel faaliyetleri teşvik eden hususların belirgin bir şekilde bulunması, din olarak İslam’ın Hıristiyanlığa nispetle dünyayı daha fazla ciddiye alan bir tavra sahip olması, bazı devlet adamlarının bilimsel faaliyetlere verdiği büyük önem ve destek vb. hususlar, din ile bilim arasında ortaya çıkması muhtemel büyük kırılmaları engellemiştir. Ancak beşerî alanda her medeniyetin yaşadığı erozyonun bir süre sonra İslam Medeniyetinde de yaşandığını belirtmek gerekir. Her ne kadar duraklamanın nedenleri arasında “uygulamalı bilimlerin” kabulünün aksine “kuramsal bilimlerin” reddedilmesi sayılsa ve bazı zamanlarda bilimsel faaliyetlere karşı nahoş tavırların sergilendiğinden söz edilse de,

37 Caner Taslaman, “Tanrı-Evren İlişkisi ve Mucize Sorunu Açısından Determinizm”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2006), 163-186.

38 Şehabeddin Yalçın, “Kuhn ve Bilimsel Relativizm”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* 6 (2001), 1-11.

39 Miri Shefer Mossensohn, *Osmanlı’da Bilim – Kültürel Yaratı ve Bilgi Alışverişi*, çev. Kübra Oğuz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019).

40 James F. Moore, “How Religious Tradition Survives in The World of Science: John Polkinghorne and Norbert Samuelson”, *Zygon* 32/1 (1997), 115-124.

bundan daha farklı unsurların çok daha etkin olduğunu söylemek daha gerçekçi gelmektedir. Moğol istilasından, siyasi çekişmelere; Haçlı seferlerinden, ekonomik sorunlara kadar pek çok olumsuzluk bu etkenler arasında yer almaktadır.⁴¹ Bu durum birtakım dahili etkenlerin görmezden gelinmesine yol açmamalıdır. Yani İslam düşünce deleneğinde din-bilim ilişkisinin çatışmacı bir düzlemde ele alınmasını destekleyen kimi hususların bulunduğunu ifade etmekte yarar vardır. Örneğin, “Onların (filozofların) muntazam ilimlerinden birisi de hendesedir ki, gerekli olan herhangi bir hususta bir katkı sağlamaz ve bir fayda içermez. Üçgenin kenarlarının birbirine denk olduğunu bilmenin faydası nedir?”⁴² ve “Ahiret işlerinde dahli (faydası) olmayan ilimlerde dünyaya (seni Allahu Teâlâdan alıkoyan işlere) dâhildir. Eğer ilmi nûcum (yıldızların hareketlerini takip eden ilim) mantık, hendese, hesap gibi ahiret işlerinde fayda vermeyen ilimler menfaat verse idi felsefeciler ehli necat (kurtuluşa ermiş) olurdu, ebedi azabı hak etmezlerdi.”⁴³ seklindeki ifadelerin de hesaba katılması gerekmektedir. Bu düşüncelerden daha önce dile getirilmiş olan ve bütün bilimlerin sistematik ve tutarlı bir şekilde geliştirilmesinin temelinde yer alan mantık bilimine karşı dile getirilen engelleyici tutum ve yaklaşımları eklemek de mümkündür. Bu bağlamda mantık derslerinin medrese müfredatlarından çıkarılması, bu kitapların yakılmaları suretiyle zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması, mantık ilmiyle uğraşanların görüşlerinden döndürülmeye çalışılması, bu kişilerin medreselerden tasfiye edilmesi, görüşlerinden dönmemeleri halinde sürgün, hapis ve idam gibi baskıcı önlemlerin alınması da dahil olmak üzere bir takım önerilerin geliştirildiği görülmektedir.⁴⁴

Eğitim, hukuk, ekonomi, siyaset vb. alanlarda olduğu gibi, bilime yönelik yapılanmanın belirleyicisi dönemin hakim otoritesidir. İslam dünyasındaki duraklamaya rağmen Batı dünyasında gerçekleşen ilerlemeler dikkate alındığında, bu otoritenin Batı dünyası olduğu açıktır. Bu nedenle, din ile bilim arasındaki ilişkinin seyrinin de hâkim anlayış tarafından belirlendiği söylenebilir. Her ne kadar son asırda İslam-bilim ilişkisi konusunda alternatif tezler geliştirilmeye çalışılsa da, bunların büyük oranda Batı merkezli bir okumanın sonucu olduğu görülebilir. Özgün olarak nitelendirilebilecek bazı anlayışların ise henüz emekleme aşamasında olduğu yahut ciddi sorunlar barındırdığı açıktır.

41 Alnoor Dhanani, “İslamiyet”, çev. Kahraman İpekdağ, *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 377-392.

42 Ebû'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî Sirhindî, *el-Mektûbât*, thk. Abdullah Ahmed Hanefî (Kahire: Mektebetü Nil, ts.), 344-345.

43 Sirhindî, *el-Mektûbât*, 119.

44 Osman b. Abdurrahman İbn Salâh, *Fetâvâ İbni's-Salâh* (Beyrût: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1407), 1/211.

3.2. Din-Bilim İlişkisine Yönelik Farklı Tipolojiler

Tarihî seyrini kısaca ortaya koymaya çalıştığımız din-bilim ilişkisinin farklı tarzlarda gerçekleştiği aşıkardır. Bilim tarihçileri ve bilim felsefecilerinin birbiriyle benzer olmayan değerlendirmeler yaptıkları söylenebilir. Bu değerlendirmeler içinde en kapsamlı ve ilgiye mazhar olmuş yaklaşımlardan birinin Ian G. Barbour tarafından dile getirilen tipoloji olduğu görölmektedir. Konu hakkında yapılan bilimsel çalışmalarda Barbour'a yapılan atıflar bunun göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

Barbour *When Science Meets Religion: Enemies, Strangers or Partners* (Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma) adlı eserinde din bilim ilişkisinin çatışma, bağımsızlık, diyalog ve entegrasyon olmak üzere dört farklı şekilde gerçekleşebileceği değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu tipolojilerle ilgili olarak dile getirilen hususları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Çatışma

Bu tezi dile getiren ve savunanlar, din ile bilimin zorunlu olarak karşıt olduklarını ve bu durumun böyle devam edeceğini iddia etmektedirler. Dinî verilerin literal olarak kabulünün zorunlu olduğu kanaatinde olan çevreler bilimin sağlıklı ve kesin bilgiler verdiğinin söylenemeyeceğini, süreç içerisinde bilimsel teorilerin birbirini nakzeden gelişmeler yaşadıklarını ve bilimdeki eleştirelilik ilkesinin de bu bağlamda önemli bir kanıt olarak görülebileceğini dile getirmektedirler. Çatışma tezinin karşıt kutbunda yer alan bir başka grup ise ateist çevrelerdir. Bunlar da bilimin sürekli olarak yeninin peşinden koştuğunu, değişime adapte olmaya çalıştığını ve insanî alandaki ilerlemenin bunun kanıtı olduğunu; buna mukabil dinin dogmatik, dolayısıyla statik bir yapıya sahip olduğunu ve bu durumun değişime ayak uydurmanın ötesinde, gelişmenin önünde bir bariyer haline gelmesine neden olacağını iddia ederler. Örneğin, her iki grup da evrim teorisinin geleneksel dinler, özellikle de teistik inançlar açısından kabul edilemeyeceğini savunmaktadırlar. Bu durum diğer pek çok konuda da aynı şekilde tezahür edecektir. Nisbî uzlaşılar söz konusu olsa da, uzun vadede mutlaka çatışma ortaya çıkacaktır.⁴⁵

Ayrışma

Bu anlayışı benimseyenler din ve bilimin hem ilgi alanları hem de metodolojileri itibariyle birbirlerinden farklı olduklarını dile getirmektedirler. Bu farklılıklar her iki alanın da insan hayatında farklı işlevlere sahip olmalarına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla bunlar karşı karşıya getirilemeyecek, birbirleriyle diyalog kurmaları yahut entegre olmaları beklenemeyecek alanlardır. Bu değerlendirme doğal

45 Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, 31 vd.

olarak din ve bilimin otonom alanlar olarak değerlendirilmeleri sonucunu doğurmaktadır. Ayrışma tezini savunanlar düşüncelerini desteklemek amacıyla, yukarıda dile getirdiğimiz şekliyle, bilimin ve dinin temel niteliklerine vurgu yapmaktadırlar. Örneğin, bilim açıklayıcı olma özelliğinin bir paydaşı olan deney-gözlem metoduna yönelmek durumundadır. Din ise değerler üzerine odaklanan, evrene ilişkin derin anlamı sorgulayan ve buna dair nihai anlamlandırmayı esas alan bir boyuta ve hedefe sahiptir. Bu düşüncelyi benimseyenler arasında, mutlak otonomluk şeklinde gerçekleşecek olan bir ayırım yerine, din ve bilimin farklı kulvarlarda gitmek kaydıyla hayatın anlamlandırılmasına kendi perspektiflerinden katkı sunarak, örtük bir yardımlaşmayı gerçekleştirebilirler. İster katı ister esnek otonomluk savunulsun, her iki durumda da din ve bilim alanında faaliyet yürütenlerin kendi yetki alanlarını aşmamaları gerekir. Yani, dinî alanda faaliyet yürütenler bilimsel bir iddiada bulunduklarında yahut bilim insanları kendi düşüncelerini bir ideoloji veya felsefeye büründürüp tecrübe alanının ötesine geçtiklerinde çatışma durumu ortaya çıkacaktır.⁴⁶

Diyalog

Din-bilim ilişkisi konusunda diyalog tezini benimseyenler, her iki alanın farklılıklarının bilincinde olmakla birlikte bu iki alanın yöntemlerinin karşılaştırılmasını öne çıkarmaktadırlar. Barbour'un ifadeleriyle "Kavramsal model ve benzetmeler, doğrudan gözlemlenemeyen şeyleri tasavvur etmek için kullanılır. Alternatif olarak, bilimin, kendi sınırları içerisinde yanıtlayamadığı sorular ürettiği zaman da bir diyalog söz konusu olabilir. Üçüncü bir diyalog biçimi, bilimsel kavramların, Tanrı-âlem ilişkisinin analogileri şeklinde kullanıldığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bilgi iletişimi, pek çok bilimin temel kavramlarıdır; kozmik tarihteki tekrarlanamaz olaylar örneği, Tanrısal bir bilgi, iletişimi kapsayacak şekilde yorumlanabilir veya Tanrı fizik yasalarını ihlal etmeksizin kuantum fiziğinin açık bıraktığı belirsizliklerin belirleyicisi olarak algılanabilir. Benzer konular üzerinde düşünen bilim adamı ve teologlar, bu alanlar arasındaki entegrasyon girişimlerine saygı duymakla beraber, diyalogun daha uygun olacağı kanaatinde dirler."⁴⁷

Entegrasyon

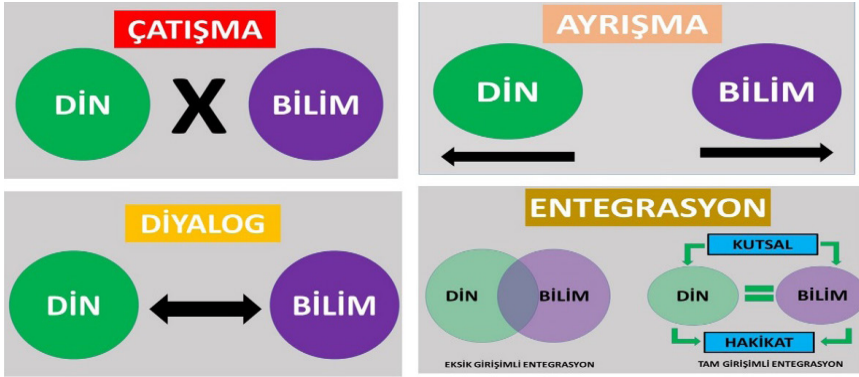
Bu tez, iki farklı alanı birbirine entegre etme yaklaşımını benimsemektedirler. Örneğin, bazı bilim adamları doğada keşfettikleri düzenin kaynağının muğlak bırakılamayacağı gibi bir eğilime sahip olabilmektedir. Aynı şekilde kimi dinî çevreler, bazı dinî sabitelerin daha iyi anlaşılması noktasında bilimsel verilerin dikkate alınması gerektiğini dile getirirler. Entegrasyonun üç farklı versiyonunun

46 Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, 35 vd.

47 Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*.

bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki olan **doğal teolojide**, bilimden hareketle keşfedilen düzenin Tanrı'nın varlığını temellendirmede bizlere önemli veriler sağlayacağı düşünülür. **Doğa teolojisinde**, teolojinin temel kaynakları bilimin dışında olsa da, yaratılış ve insanın doğasına ilişkin temel yaklaşımlarda bilimsel teoriler bazı formülleştirilmelerin ortaya konulmasında yardımcı olabilir. **Sistematik sentez** olarak adlandırılan üçüncü versiyon ise din ve bilimin kapsamlı bir metafizik doktrinin üretilmesine dayanak oluşturabilir.⁴⁸

Din-Bilim İlişisine Yönelik Yaklaşımlar

3.3. İlahiyat Fakültelerinin Öğretim Programlarının Gelişim Seyri

Türk yükseköğretim sisteminin köklü bileşenlerinden birisi olan ilahiyat fakülteleri 2020 yılı verileri dikkate alındığında sayı itibarıyla doksan sekize (yurt dışındaki beş fakülte hariç) ulaşmıştır.⁴⁹ Son yıllarda sayının yükselmesi, beraberinde öğrenci sayılarını da artırmış ve 2019 verileri itibarıyla lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenci sayısı yüz on binin üzerine çıkmıştır. Akademik ve idari personel sayısının da aynı doğrultuda artarak yedi bine ulaştığı ifade edilmektedir. Kuşkusuz bu artış, pek çok alanda olduğu gibi ilahiyat fakültelerinin de nitelik bakımından değerlendirmeye tabi tutulmasına ve ihtiyaca yeterince cevap verip vermediğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.⁵⁰

İlahiyat fakültelerinin, ülkemiz eğitim tarihinde netameli bir geçmişe sahip olduğu ifade edilebilir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan değişim ve dönüşüm faaliyetleri Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu süreçte bazı önemli kırılma noktalarının olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemindeki değişimin karmaşıklığı ve farklılıkları bir yana bırakılacak olursa, Cumhuriyet dönemine odaklandığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız: Cumhuriyet'e geçişle birlikte İstanbul Darü'l-Fünûn'da açılan ilahiyat fakültesi

48 Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, 51 vd.

49 Muzaffer Üzümcü, "İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme", *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2020), 167-192.

50 <https://www.mevzu.tv/gunluk-mevzular/ilahiyat-fakulteleri-ile-imtihan-h698.html>. Erişim: 20.07.2022.

1933 yılında kapatılmıştır. 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılmıştır. 1959 yılında farklı yerlerde Yüksek İslam Enstitüleri açılmıştır. 12 Eylül darbesinin ardından bütün yükseköğretim kurumlarının bir tek çatı altında toplanması uygun görüldüğünden Yüksek İslam Enstitüleri de ilahiyat fakültelerine dönüştürülmüş ve 1983 yılında hepsi için aynı öğretim programı belirlenmiştir. 1997 yılında ise 28 Şubat sürecinin etkisiyle ilahiyat fakültelerinin yapısı (hazırlık sınıflarının kapatılması, DKAB Öğretmenliği bölümlerinin kurulması, pedagojik formasyon öğretiminin tezsiz yüksek lisans şeklinde verilmesi vb.) yeniden dizayn edilmiştir. 2013 yılında bütün fakültelerin gerek adlandırma (İslami İlimler) gerek muhteva ve öğretim programları itibariyle dönüşüme tabi tutulması şeklinde YÖK tarafından bir düzenlemeye gidilmiş, gelen tepkiler üzerine bu karardan vazgeçilmiş; ancak yeni açılan fakültelerde istenilen doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır. Bu durum, ülkede yaşanan olağan dışı dönemlerde üzerinde en çok müdahalenin yapıldığı eğitim kurumlarının başında ilahiyat fakültelerinin geldiğini göstermektedir. Ancak normal şartlar altında gerçekleştirilen değişimler yerine, anormal durumlarda yapılan müdahalelerin salt bilimsel hedeflerden ziyade siyasi veya ideolojik hedefler bağlamında gündeme getirildiğini söylemek mümkün görünmektedir.⁵¹

Tarihsel perspektifin daha iyi anlaşılabilmesi için ilahiyat fakültelerinin kuruluş gayesine bakmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda en açık gerekçelendirmenin 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşuna dair TBMM'de yapılan müzakerelerde İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun ifadeleri dikkat çekicidir. Baltacıoğlu şöyle demektedir:

“Bir İlahiyat Fakültesi kurulmasından maksat medreseyi diriltmek değildir. Çünkü Fakülte ile medreseyi ayıran çok temelli bir karakter vardır. O da şudur: Medresenin çalışması nassi, apriori, kablettecrübîdir. Fakülteler ilim evleri olduğundan, bunlar mukayeseye, müşahedeye ve en sonunda da mümkün olursa, izaha çalışmaktadır. Yani birincisi sübjektif olduğu kadar, ikincisi objektiftir. O halde hükümetin şayanı dikkat olan isteği şudur: Bütün manasıyla ilim haysiyeti ve ilim karakteri taşıyan bir fakülte meydana getirmek. Öylesine bir fakülte ki, diğer fakültelerden hiç bir surette ayrılığı olmayacaktır. Bizim istediğimiz İslâm İlâhiyatı Fakültesidir. Ama medrese değil, ilmi karakter taşıyan İslâm İlâhiyat Fakültesi. İslâm dinini; İslâm mezheplerini ilmi surette tedkik edecek bir ilmi fakülte. İlâhiyat Fakültesini açmayı büyük bir olay olarak kabul ediyorum kendi hesabıma. Bunun feyizlerini ve nimetlerini daha sonra göreceğiz. Şimdi benim nazarı dikkati celbetmek istediğim nokta şudur: Kısaca tebarüz ettireyim.

51 Mustafa Öztürk, “İlahiyatın Adı ve Amaçları”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 29-58; Çağrı Karadaş, “İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 205-263.

İlahiyat Fakültesi İslâmiyeti bütün olarak tetkik etmekle beraber metotlarında, meselelerinde müspet ilimlere dayanmalıdır. Bu budur, efkârı umumiyece bu vuzuh faydalıdır.”⁵²

Başlangıçta dile getirilen bu gerekçelerde zaman zaman bazı değişiklikler söz konusu olsa da, ana yapı itibarıyla bir devamın olduğu düşünülebilir. Özellikle ilahiyat fakültelerinde yetişen öğrencilerin çok farklı alanlarda istihdam edilir hale gelmesi, kısmi değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir. Örneğin, başlangıçta ilahiyat fakültesi mezunlarının salt bazı dinî gereksinimlerin karşılanması bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde istihdamı söz konusu iken, günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen ve idareci; Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde idareci, vaiz, Kur'an kursu öğreticisi, cezaevi vaizi; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde danışman, üniversitelerin farklı birimleri bünyesinde akademisyen vb. pozisyonlarda istihdam edilmektedirler. Bunların haricinde, programın hedeflerinin dışında bazı devlet kurumlarında istihdamlardan da söz edilebilir. Kuşkusuz gelişen ve değişen sosyal hayat, bilimsel ilerlemeler ve istihdam alanlarındaki çeşitlenme daha farklı bilgi ve becerilerin kazandırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Örneğin “cami cemaati” olarak isimlendirilen ve ilahiyat mezunu bireylerin muhatap olduğu gruplarda bile elli yıl önceki profil ile şimdiki profil arasında bilişsel, psikolojik ve sosyolojik açıdan ortaya çıkan değişimler oldukça ileri boyutlara ulaşmıştır. Aynı şekilde son yıllarda Diyanet İşleri bünyesindeki değişimlerle birlikte Kur'an kurslarına iştirak eden ve hem yaş hem seviye hem de beklenti bakımından bir çeşitliliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Burada görevli olan personelin pedagojik donanımlarının artırılması önemlidir.⁵³

⁵² (http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=101. Erişim: 20.07.2022.

⁵³ Recai Doğan, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?”, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 351-370.

BİRİNCİ BÖLÜM: ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ANALİZİ

1.1. Yöntem

Bu çalışmanın temel hedeflerinden biri, ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin bazı beklentilerini tespit etmek suretiyle hazırlanacak olan lisans öğretim programlarının daha objektif ve işevsel bir şekilde düzenlenmesine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda, mevcut ilahiyat fakültesi lisans öğretim programlarının analizi önem taşımaktadır. Özellikle din-bilim ilişkisi konusunda mevcut öğretim programlarının daha sağlıklı bir zemine oturtulmasına katkı sunmak elzem görünmektedir.

Çalışmaya temel oluşturması noktasında ilahiyat fakültelerinin tümünün öğretim programlarının analizlerinin yapılmasına gerek görülmemiştir. Bununla birlikte, 2000 yılından önce faaliyet yürüten ve 2000 yılından sonra açılan on bir ilahiyat fakültesinin öğretim programlarının konu bağlamında analizinin yapılması yeterli olacaktır. Bu on bir fakültenin örneklem olarak belirlenmesindeki ölçütlerimiz şunlardır:

1. 2000 yılından önce kurulmuş fakültelerin bulunması,
2. 2000 yılından sonra kurulmuş olması,
3. Seçilen fakültelerin coğrafi çeşitlilik içermesidir.

İlahiyat fakültelerinin öğretim programlarının genel yapısı dikkate alındığında, dağılımın ortak dersler haricinde % 60-65 dolayında Temel İslam Bilimleri, %20-25 civarında Felsefe ve Din Bilimleri, % 10-15 civarında ise İslam Tarihi ve Sanatları alanında verilen dersler şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu dağılımın, ihtiyaç alanları dikkate alındığında büyük oranda makul ve gerçekçi bir dağılım olduğu söylenebilir. Aynı öğretim programlarının yukarıda belirtilen ve din-bilim ilişkisine temel oluşturması beklenen dersler açısından ise yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.⁵⁴

Çalışma kapsamında söz konusu fakültelerin öğretim programları resmi internet sayfalarında yer alan bilgilere dayalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken en temel husus, ilgili öğretim programlarında din-bilim

ilişkisinin sağlıklı bir zemine oturtulmasına yardımda bulunacak olan derslerin yer alıp almamasıdır. Bu nedenle ana veri kaynağımız üniversitelerin ders bilgi paketleridir. Ders bilgi paketlerinde yer almayan yahut sadece isim olarak bulunup, içerikleri bulunmayan dersler inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun yanında, bazı üniversitelerin bilgi paketlerinde yer alan “üniversite seçmeli dersleri” de, sadece ilgili fakültenin kodlarını içeren dersler üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Kuşkusuz, öğretim planları içinde yer alan her ders, kendine ait sistemiği ve konularıyla dinin bilimsel bir bakış açısıyla şu ya da bu şekilde ele alınmasına katkı sunmaktadır. Ancak bu katkının bütün derslerde eşit ve güçlü bir şekilde işlendiğini söylemek mümkün değildir. Bu açıdan dersler öncelikli olarak aşağıda dile getirilecek olan temel ölçütlere yaptıkları doğrudan, yakın dolaylı ve uzak dolaylı katkılar olmak üzere üç kısımda mütalaa edilmiş ve derslerin ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din-bilim ilişkisine yaklaşımlarına doğrudan veya yakın dolaylı olarak katkı sunacakları düşünülen altı temel ölçüt belirlenmiştir. Derslerin muhtevaları bağlamında bu ölçütleri maddeler halinde şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Bilim tarihi veya bilim felsefesi konularının yer alması,
2. İslam medeniyetinde yürütülen bilimsel ve düşünsel uğraşlara değinilmesi,
3. Ontolojiye taalluk eden konuların bulunması,
4. Epistemolojiyi ilgilendiren meselelerin incelenmesi,
5. Dini toplumsal bağlamda ele alan konuların bulunması ve dinin sosyal hayata etki eden boyutlarının yer alması,
6. Dini psikolojik açıdan değerlendiren ve bu alanda dinin işlevsel boyutlarına değinen hususların bulunması.

1.2. Ölçütler, Gerekçeleri ve Alt Boyutlar

Belirtilen bu ölçütlerin alt başlıkları, gerekçeleriyle birlikte şu şekilde ifade edilebilir:

1.2.1. Bilim Tarihi ve Bilim Felsefesi

Bilindiği üzere, din-bilim ilişkisi bilim tarihinde geçirilen süreç dikkate alınmadan sağlıklı bir temel üzerine oturtulamaz. Öğrencilerin, konuya ilişkin değerlendirmelerde bulunurken din ve bilimin hangi dönemlerde birbirine yakınlaştıklarını, hangi dönemlerde iç içe geçtiklerini ve hangi dönemlerde birbirlerinden uzaklaştıklarını görmeleri büyük bir önem arz eder. Böylece geçmiş dönemde yaşanan olaylardan hareketle geleceğe ilişkin bir projeksiyon oluşturma imkanı elde edilmiş olur. Örneğin, modern dönemin dayandığı pozitivist bakış açısının mitolojik yahut metafizik evreler olarak isimlendirdiği zaman diliminde

dinî kurumların ve dindar insanların bilime yaptıkları katkı, mevcut paradigmanın sorgulanması ve alternatif bir paradigmanın üretilmesine katkı sunacaktır. Buna mukabil, geleneksel dinî yapılara yönelik değerlendirmelerde bulunan bilim insanlarının yaklaşımlarının bilinmesi, geleneğin daha rasyonel bir düzlemde değerlendirilmesi açısından kıymetli veriler barındırmaktadır. Ders içeriklerinde, presokratik düşünürlerden çağdaş felsefe içinde yer alan düşünürlere kadar, görüşlerine yer verilen kişiler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, sistematik bilimsel bilginin temellerini attıkları varsayılan İlkçağ düşünürlerine; din ile bilimin oldukça sıkı bir şekilde harmanlanmaya çalışıldığı Ortaçağ Hristiyan felsefesi düşünürlerine; din-bilim ayrışmasının başlangıç aşaması olarak nitelendirilebilecek olan Rönesans ve Reform döneminde yaşamış düşünürlere; Rönesans'tan alınan mirasın daha sistematik bir şekilde organize edildiği ve din-bilim ilişkisinin daha rasyonel temeller üzerinden yeniden ele alındığı 17. Yüzyıl düşünürlerine; din-bilim ilişkisinin çatışmacı tezler ekseninde yeniden ele alındığı 18. Yüzyıl düşünürlerine; bilimin din karşısında üstünlük kazandığı dönem olan 19. Yüzyıl düşünürlerine; modernizm karşısında alternatif yaklaşımların ortaya çıktığı 20. Yüzyıl düşünürlerine yer veren dersler esas alınmıştır. Modern döneme rengini veren hakim unsurun Batı Düşüncesi olduğu dikkate alındığında, ilahiyat fakültelerinin öğretim programlarının ilgili derslerinin içeriklerinin de bu çerçevede şekillendirildiği görülmektedir.

Bu ölçütün ikinci boyutunu bilim felsefesini içeren konular oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ilgili öğretim programları içerisinde “bilimin tanımı, alanı, bilimsel bilginin nitelikleri, bilimsel bilginin kaynakları, bilimsel bilgiye ulaşmada kullanılan yöntemler, bilimsel kuramlar ve bunlarla ilgili eleştirel değerlendirmeler, bilimin nesnelliği, kümülatif yapısı, değişkenliği, işlevselliği, bilimin insanlığa sunduğu katkı ve ortaya çıkardığı olumsuz durumlar, bilimsel açıklama, sosyal bilimlerin bilimler içindeki konumu, temellendirilmesi, sosyal bilimlerin kullandıkları yöntemler, fen ve sosyal bilimlerle din arasındaki etkileşimler, felsefi düşünce ile bilimsel düşünce arasındaki farklar, bilimin etik boyutu, yeni bilimsel keşiflerin insanın anlam arayışına yaptıkları katkılar, bilimin geleceğine ilişkin tartışmalar, teknolojik gelişmelerin din-bilim ilişkisine etkileri” gibi hususların yer aldığı konular bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bunlardan farklı olarak, hangi ders içinde yer alırsa alsın “din-bilim ilişkisi” konuları da bu boyutun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu ölçüt belirlenirken, öğrencilerin geleneksel bilim anlayışları ile modern bilim anlayışları arasında mukayese yapmalarına, kapsamlı bir bilim vizyonu kazanmalarına ve bilime rasyonel açıdan yaklaşabilmelerine yapılan katkı belirleyici olmuştur. Bu konuların, özellikle felsefe tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi,

bilim tarihi ve bilim felsefesi derslerinin içeriklerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu derslerde kaynak olarak kullanılan eserler dikkate alındığında, her ne kadar ilgili düşünürlerin ahlak, siyaset, sanat gibi alanlardaki görüşlerine yer verilmiş olduğu görülse de, ontoloji ve epistemolojiyi ilgilendiren düşüncelerine de değinildiği, bunun da din-bilim ilişkisi bağlamında önemli veriler içerdiği açıktır.

1.2.2. İslam Medeniyetinde Bilim

Öğretim programlarının analizinde dikkate alınan ikinci temel ölçüt, İslam medeniyetinde bilim ölçütüdür. Modern Batı dünyasında egemen olan ve dünya genelinde de yaygın bir kabul gören düşüncelerden biri, bilimin gelişimine katkı sunan ve bilimin gerçek ilerlemesini borçlu olduğu medeniyetin Batı medeniyeti olduğu anlayışıdır. Bu yaklaşıma göre, Batıya alternatif oluşturabilecek Doğu medeniyeti ise bilimsel faaliyetler açısından sınırlı düzeyde katkı sunmuştur. Hatta bilimin teorik temellerinin oluşmasında en önemli etken olan felsefi birikim açısından bile Doğu medeniyetleri arasında yer alan İslam medeniyeti eklektik yahut senkretik bir nitelik arz etmektedir. Teorik temellerin zayıf olduğu bir yapıda bilimin pratik yansımalarının da yetersiz kalacağı varsayımı üzerinden İslam medeniyetinde üretilen bilimin yeterince dikkate alınmadığı söylenebilir. Bu anlayışın temellerindeki yetersizliğin keşfedilmesi ve daha gerçekçi bir din-bilim ilişkisi anlayışının oluşturulması açısından bu müktesebatın keşfi oldukça önemlidir. İlahiyat fakültelerinin öğretim programlarının bu alandaki boşluğu doldurduğu açıktır. Özellikle Fuat Sezgin tarafından yapılan çalışmaların da etkisiyle, İslam medeniyetindeki bilimsel faaliyetler konusunda ciddi bir farkındalık oluşmuştur. Son yıllarda hem köklü bir geçmişe sahip olan ilahiyat fakültelerinde hem de yeni açılan ilahiyat fakültelerinde bu alana yönelik çok sayıda ders konulmuştur.

Bu ölçütün öğretim programlarına uygulanması sırasında “İslam’da ilim müesseseleri ve eğitim kurumları; İslam bilim düşüncesinin gelişimi; İslam bilim tarihi ve felsefesiyle ilgili temel kavramlar; Müslüman bilim adamları ve felsefeleri; Müslüman bilim adamlarının astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji, tıp, botanik, zooloji, jeoloji, meteoroloji, mineroloji, ziraat vb. bilim alanlarında sundukları katkılar, İslâm’da felsefi düşüncenin gerilemesi; İslâm felsefesinde ilimler tasnifi ve felsefi ilimlerin tanıtımı; mantık ve metafizik bilimleri; İslam felsefesinde felsefe-din uzlaşımı; akıl-vahiy ilişkisi; İslam medeniyetinde üretilen bilim ve düşüncenin Batıya etkileri; Müslümanların tarih, dil, coğrafya, siyaset vb. sosyal bilimlere yaptıkları katkılar; Endülüs, İran, Anadolu, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Hindistan ve Maveraünnehir gibi ilim havzalarında yürütülen bilimsel faaliyetler” vb. konular esas alınmıştır. Bunların yanında, İslam düşünce tarihinde din-bilim ilişkisine dair fikir serdeden klasik ve

çağdaş düşünürlerin, içeriklerinde yer aldığı dersler de dikkate alınmıştır. Her ne kadar, ilgili derslerde bu düşünürlerin ahlak ve estetik gibi din-bilim ilişkisiyle doğrudan bağlantısı olmayan konulardaki görüşleri yer alsa da, ağırlıklı olarak varlık ve bilgiye ilişkin yaklaşımları merkezi bir rol oynadığı için, ölçütün temel parametreleri olarak değerlendirilmiştir. Bu konuların ağırlıklı olarak Tefsir, Hadis, Kelam, İslam Felsefesi Tarihi, İslam Tarihi, İslam Medeniyeti Tarihi ve İslam’da Bilim Tarihi gibi derslerin içeriklerinde yer aldıkları görülmektedir.

İslam medeniyetinde bilimin dolaylı bir şekilde ele alındığı pek çok ders olsa da, öğretim programları incelenen on bir ilahiyat fakültesinden sadece altısında doğrudan bu konuyu ele alan “İslam Bilim Tarihi” veya “İslam’da Bilim Tarihi” adlı müstakil dersin bulunması, bu alanda gelişmeye daha fazla ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Bu eksikliğin giderilmesiyle birlikte genel bilim tarihi ve bilim felsefesi alanında elde edilecek olan birikime ek olarak İslam medeniyetinin bilime sunacağı katkı sahih bir İslam anlayışının öğretilmesi göreviyle muvazzaf olan öğrencilere katkı sunacaktır. Bu, aynı zamanda Osmanlı’nın son döneminde gündeme gelen, Cumhuriyet döneminde ilerletilen ve günümüzde de bir şekilde sürdürülen “dinin/İslam’ın terakkiye mani olduğu” şeklindeki bir söylemin yanlışlığını tespit açısından da kıymetlidir. Buna ek olarak, İslam medeniyetinin oluşum ve gelişim sürecinde farklı kültür ve medeniyetlerin etkilerinin keşfedilmesi, öğrencilerin kendi tarihlerini daha nesnel bir şekilde incelemelerine katkı sunmakta ve bilimin birikimsel niteliğini daha iyi kavramalarına yardımcı olmaktadır. Çünkü İslam medeniyetinin Batı düşüncesinin gelişimine yaptığı katkılardan hareketle duygusal değerlendirmeler yaparak, bilimin sadece Müslümanlar tarafından üretilmiş olduğu şeklindeki yanlış bir anlayışın önüne geçilmesi de bu suretle mümkün hale gelebilmektedir.

1.2.3. Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri

Dinler bireyin hayatını düzenleyen kurallar vaz etmelerinin yanında, bilim gibi, bireyin yaşadığı dış dünyayı açıklama fonksiyonunu da üstlenmişlerdir. Özellikle Kur’an insanı düşünmeye çağırırken bu çağrı teolojik temelli olsa da, düşünülen nesne genelde varlıktır. Dinin evreni tefekkür ettirme çabası aslında varlığı kategorilendirme uğraşının bir sonucudur. Bilimin ve dinin varlık veya evren hakkındaki açıklama çabalarının amaçları farklı olsa da temelde dile getirilen hususlar arasında birtakım benzerlikler vardır. Bu da din-bilim ilişkisinin ontolojik boyutunu ortaya çıkarır.

Hem dinin hem de bilimin sorgulama alanlarının ortak noktası varlık konusudur. Düşünce tarihi içinde varlığın gerçekliği konusunda sınırlı düzeyde bazı negatif tavırlar karşımıza çıksa da, hem dinin hem de bilimin yaklaşımlarının büyük ölçüde pozitif olduğu görülür. Bunun ardından varlığın kaynağına ilişkin sorgulamalar

gündeme gelir. Bu sorgulamalar çerçevesinde, bilim insanları birbirinden farklı kanaatleri dile getirirler. Ancak bilimsel açıdan verilen bazı cevapların, varlığın nihai kaynağı konusunda maddi çözümlemelerin ötesine geçememesi en önemli eleştirilerden biri olmuş ve onların daha temkinli olmalarının gerekliliği zaman içinde belirgin bir şekilde dile getirilmiştir. Ayrıca, maddi boyutun ötesine geçilmesinin spekülatif söylemlere yol açtığı görüldüğünde, bilimin kendisine bir sınır çizme zarureti doğmuştur. Bu nedenle bilimin yöntem olarak böyle bir tartışmanın içinde iddialı söylemlere yönelmesinin oldukça büyük bir risk oluşturduğu görülmektedir. Dinler ise doğaları gereği mensuplarına varlığın bütüncül izahını yapmak zorunda olduklarının ve bilime nispetle daha fazla risk almaları gerektiğinin farkındadırlar. Bu nedenle varlığın açıklamasına *Tanrı* kavramıyla başlamayı tercih ederler. Dolayısıyla, din-bilim ilişkisi ele alınırken ontolojik boyutun ilk basamağını bu konu oluşturur. Bununla birlikte, *Tanrı* kavramı bütünüyle nesnellik alanına sığdırılabilecek bir kavram olmadığı ve farklı insanların çeşitli kavrama düzeylerinde bulunduğu gerçeği, farklı *Tanrı tasavvurlarını* ortaya çıkarmaktadır. Bu tasavvurları sayıca belirlemek mümkün değildir; ancak, bazı yaklaşımlardaki ortak noktalar dikkate alındığında bunları genel olarak teizm, deizm, panteizm ve pan-enteizm vb. başlıklar altında toplamak mümkündür. Bu nedenle bu ölçütün ikinci boyutunu *Tanrı tasavvurları* oluşturur. Bu *Tanrı tasavvurları* *Tanrı*'ya yükledikleri bazı nitelikler bakımından önemli kırılmalar yaşamaktadırlar. Özellikle *Tanrı-evren* ilişkisinin izahı yapılırken mütemediyen *ilahi sıfatlar* ve bunlara bağlı tartışmalar ortaya çıkar. İlahi sıfatlar üzerine yapılan tartışmalar ve *Tanrı-evren* ilişkisinin en netameli konusu ise *kötülük problemidir*. Bu problem, teistik dinlerin en önemli inanç esaslarından biri haline gelen kader, insanın özgürlüğü, insanın sorumluluğu, insanın sınırlarının tespiti vb. hususların da gündeme alınmasıyla daha karmaşık bir yapıya bürünür. *Determinizm ve özgürlük* ikileminin ortaya çıkmasıyla dindarların zaman zaman paradoksal izahlara yönelmeleri kaçınılmaz hale gelir. Bu noktada, bilim adına veya bilim kullanılarak dine yönelik ontolojik eleştiriler ve reddiyeler dile getirilir. Bu da önemli bazı çatışmaların zeminini oluşturur. Din-bilim ilişkisinin ontolojik boyutunda karşımıza çıkan bir diğer konu, algı alanının ötesinde oldukları ifade edilen, ancak dinler tarafından varlıklarına vurgu yapılan *melek*, *şeytan* ve *cin* gibi varlıklardır. Özellikle modern dönemin bilgiyi salt gözlem ve deneye dayalı bir şekilde konumlandırma çalışmaları bu alanda din-bilim çatışmasını tetikler niteliktedir. Dinlerin verilerinden hareketle bu alanda din adına ortaya atılan bazı iddialar ve istismar odaklı uygulamalar da bu çatışmayı pekiştirmektedir. Bu ölçütün en önemli boyutlarından biri de, bizzat *insandır*. Varlık hiyerarşisi içinde insanın konumu, değeri, insanın birtakım nitelikleri ve seçkin konumu hakkında dinlerin dile getirdiği bakış açısının rasyonel ve

bilimsel açıdan değerlendirilmesi, din-bilim ilişkisinin uzlaşma ve çatışmaya yol açan anlayışların tartışma alanları arasında yer alır. İnsanın yaratılışı ve buna belirli bir amaç tayin eden dinler ile böyle bir amacı yadsıyan bilimsel anlayışlar arasında çatışma yaşanırken; bilime belirli bir sınır çizip, onun amaç üzerinden bir değerlendirme yapmaması taraftarı olan anlayışlar ile din arasında ayrışma veya uzlaşma eksenli durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ontolojik boyut üzerinde durulurken, modern bilimin başat tartışma alanları olan *big-bang*, *kuantum* ve *evrim* gibi konular da bu ölçütün konuları olarak değerlendirilmiştir.

Bu ölçütte yer alan konular, öğretim programları içinde ağırlıklı olarak Akaid/İslam İnanç Esasları, Kelam, Sistematik Kelam, Tefsir, Tasavvuf, Din Felsefesi, İslam Felsefesi Tarihi, Günümüz Kelam Problemleri, Kur'an'ın Ana Konuları, Din Felsefesinin Problemleri, Peygamberler Tarihi gibi derslerde yer almaktadır.

1.2.4. Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri

Din bilim ilişkisine yönelik tartışmanın temel alanlarından biri de din ve bilimin epistemolojik tartışmalarıdır. Çağlar boyunca dini alanda oluşan epistemolojideki metot farklılıkları din-bilim ilişkisi noktasındaki çatışma, uzlaşma temelli tutumların ana gövdesini oluşturmuştur. Örneğin, rasyonellik hem dini epistemolojinin hem de bilimin temel dayanaklarından biridir. Din bilim ilişkisinin epistemolojik boyutunun sağlıklı bir zemine oturtulması için dini epistemolojinin, yani inancın bilgi boyutunun da tamamen absürt bir düzlemde düşünülmemesi gerekir. Aynı şekilde bilimin bilgiyi elde etme biçimi bu tartışmada önem arz eder. Bu noktada ilahiyat fakültelerinin öğretim programlarında gerek dinin gerekse bilimin epistemolojik unsurları analizlerimizde temel ölçütlerimizden biri olmuştur. Bu ölçütün alt boyutları gerekçeleriyle birlikte şu şekilde sıralanabilir:

Bilim temelde *objektifliği* ve *yanlışlanabilirliği* ön plana çıkarırken, dogma olarak adlandırılabilen yaklaşımlardan uzak durmayı amaç edinmiştir. Ancak din-bilim ilişkisi noktasındaki yaklaşımlar bazen bilimin din karşısında dogmalaştırılmasına öncülük etmiştir. Son birkaç yüzyılda yaygınlaşan pozitivizm temelli bilim anlayışı dinin bilimle bağdaşmayacağı esasına dayandırılmıştır. Ancak bilimlerdeki *metot farklılıklarının* din ve bilim arasındaki çatışmayı körükleyen hususlar olarak veya bilimin üstünlüğü olarak algılanmaması gerekir. Bu noktada öğrencilerin doğa bilimleri veya sosyal bilimlerdeki metodolojileri öğrenmesi din-bilim ilişkisi noktasında daha sağlıklı bir bakış açısı yakalamalarına katkı sunacaktır. Bu nedenle epistemoloji ölçütü içerisinde doğa bilimleri ve sosyal bilimlere ait metodolojiler alt bir boyut olarak değerlendirilmiştir. Bilgi tanımları, bilginin kaynağı konusundaki tartışmalar, bilim tanımlamaları, bilimle ilgili kavramlar, yöntem ve teknikler,

doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımı, sosyal bilimlerde yöntem ve teknikler, doğa bilimlerinin yapmış olduğu bir takım evren açıklamaları bu boyut altında düşünülmüştür. Bunların temellendirilmesi bağlamında, bütün bir düşünce tarihinde kendisine önem atfedilen *mantık* ilmine ilişkin derslerin bütün üniteleri epistemoloji boyutu bağlamında mütalaa edilmiştir.

Epistemolojinin alt dalı olarak kabul edilen metodoloji bilginin nasıl elde edildiğini gösteren en büyük uğraştır. Başta İslam tarihi olmak üzere dinler tarihi boyunca oluşan *itikadi mezheplerin metodolojik farklılıkları* din-bilim temelli çatışmaları körükleyen veya bunları bağdaştıran ana etken olmuştur. Ayrıca mezhepler tarihine bakıldığında inanç temelli bilgi her ne kadar vahiyle elde edilse de sonuçta o bilgiyi şekillendirenin insan olduğu açıktır. Dini bilginin oluşması da insanın çabasının bir ürünü olup bu çabada sosyo-psikolojik çevre oldukça önemlidir. Bunlar dikkate alındığında epistemolojinin bu boyutunda kelim metodolojisi, kelimda bilgi teorileri, itikadi kelim mezhepleri, oluşum süreçleri, metotları, yeni ilmi kelim arayışları, çağdaş İslam düşüncesi metodolojisi, dünyadaki yeni İslami akımlar, din mezhep ilişkisi bu boyutu oluşturan temel konular olmuştur. Metodoloji boyutu altında din-bilim ilişkisine doğrudan etki edeceğini düşündüğümüz kitap, sünnet, kıyas, istihsan gibi fıkıh usulü konuları, fıkıh mezheplerinin oluşumu ve yöntemlerinin analizlerine de yer verilmiştir. Bunun yanında hadisi anlama çabaları ve bu çabalar noktasında yapılan çalışmalar da bu boyut altında düşünülmüştür. Hadisin ve sünnetin değeri, modern zamanda hadis ve sünnet tartışmaları, hadise oryantalizm temelli yaklaşımlar, İslam kültüründe ve özelde hadiste tenkid kavramı bu boyut içerisinde değerlendirilmiştir.

Dinler, tarih boyunca her türlü fikri eleştiriye karşı dayanıklı yapısıyla ön plana çıkmıştır. Bu durum dinlerin daima yeni olanı kendisiyle bağdaştırabilmesinin bir ürünüdür. Bu, dini metinler içerisinde yorum denen anlayışın varlığının bir göstergesidir. Tefsir geleneğinde tefsir çeşitleri veya Kur'an-ı anlama biçimi şeklinde kendini bulan bu uğraş din-bilim ilişkisinin başka bir boyutuna ışık tutar. Tefsir çeşitleri, tefsir metotları, tarihselcilik gibi vahyi anlama biçimleri, ilahi metni anlama temelli oluşan dil ve anlam, sembolizm konuları, günümüz tefsir problemleri, Kur'an'a çağdaş yaklaşımlar bu boyut altına düşünülmüştür. Ayrıca Kur'an kaynaklı tarihi veriler, Kur'an kıssaları, siyer okumaları, tarih felsefesi, tarihi anlama metodu, kutsal kitapların oluşturduğu tarih anlayışı, peygamberler tarihi, modern dönem tarih okumaları gibi konular bu boyut altında değerlendirilmiştir.

İnsanın doğasını sadece somut olana endekslemek oldukça basit bir yaklaşım olacaktır. İnsanın var olanı anlama çabası bilgiyi elde etme yönteminde de farklı

yollara başvurmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum da din ve bilim arasındaki bir takım farklılıkların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, kendine özgü kavramlar üretmeyi başarmış olan tasavvuf geleneğindeki metodolojide epistemolojik bir boyut olarak karşımıza çıkan “râbîta”; “keramet, silsile, icazet”; “rûya, istiğâse, istimdâd ve tevessül”, “marifet (bilgi)” ve bazı tasavvufi ve işraki yaklaşımların epistemolojik değerlendirmeleri gibi konulara da bu kapsamda yer verilmiştir.

İman, yapısı gereği mutlak objektifliğe haiz bir olgu olmayıp, insanın fitratının bir rasyonaliteye ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Rasyonalitenin eksikliği din-bilim ilişkisinde bireyde olumsuz tavırların doğmasına sebebiyet verebilmektedir. Bundan dolayı epistemoloji ölçütünün bir boyutunu da “iman” temelli konular oluşturmaktadır. Bu nedenle iman, imanın tanımı, mahiyeti, iman inanç farkı, taklit, bilgi, akıl, dinî inancın temellendirilmesi, bilgi-inanç ilişkisi, Allah’a, peygamberlere, kitaplara, meleklerle iman gibi niteliklerinin yer aldığı konular bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bunun yanında, nübüvvet, vahiy ve mucize temelli konular ve bunların delillendirilmesi din-bilim ilişkisindeki tartışmalara epistemolojik düzlemde veri teşkil edecek konular olarak düşünülmüş ve bu boyut içerisine dahil edilmiştir. Toplumların ilahi bir vahye dayansın veya dayanmasın kendi kültürlerinin ürünü olarak ortaya koydukları dua, rukye, tılsım, büyü, hurafeler, toplumların geleneksel inançları şeklindeki halk inanışları da iman-bilgi boyutu içerisinde ele alınmıştır. Buna mukabil, din-bilim ilişkisinin özellikle çatışmacı boyutunda en çok vurgulanan inançsızlıktır. Bilimin dile getirdiği bazı iddiaların kimi zaman inançsızlığı beraberinde getirdiği ve inanç karıştırlarının en büyük argümanı haline geldiği söylenebilir. Bu noktada ateizm, agnostizm, nihilizm, pozitivizm, materyalizm gibi akımlar ve günümüz inanç problemleri, epistemoloji ölçütünü diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

Din ve bilim arasındaki metot ve amaç farklılığına rağmen dinlerin, özelde de İslam’ın ilmi yüceltici yaklaşımları din-bilim ilişkisinde aslında bir çatışmanın olmadığı noktasında en büyük kanıtlardan biri sayılabilir. Bu nedenle, Kur’an ve hadiste ilme verilen önem bu boyut altında düşünülmüştür. Din-bilim ilişkisinin epistemolojik sürecinin bir başka boyutu da eğitimidir. Özellikle dini veya bilimsel eğitim sürecindeki metot farklılıkları veya yanlışlar bireyin din-bilim ilişkisine bakışını da belirlemektedir. Bu noktada özellikle ilahiyat fakültelerindeki eğitim, günümüz eğitim yaklaşımları, eğitimin bilimsel temelleri, dini eğitim metotları ve terminolojisi bu boyutun ana konuların teşkil etmiştir. Söz konusu ölçüt içerisindeki boyutlar “Temel İslam Bilimleri” ve “Felsefe ve Din Bilimleri” alanlarındaki dersler ağırlıklı olmak kaydıyla öğretim programlarındaki bütün derslerde tespit edilmiştir.

1.2.5. Din-Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları

İnsanlık tarihiyle birlikte var olan din ister inanılsın isterse inanılmasın veya ister kutsalın bir parçası olarak düşünülsün isterse toplumun üretimi olarak algılsın insanlığın ihtiyaç duyduğu toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Din yapısı gereği, insanın kâinatı anlama çabasına cevap verdiği gibi aynı zamanda onun toplumla ve eşya ile ilişkisini düzenleyen değerler sunmaktadır. Bu bağlamda din sadece kutsalın tecrübesi olmayıp, sosyal hayatın her alanında söz söyleyen, kurallar koyan inanç, düşünce ve değerlerin tamamıdır. Yani dinin ontolojik ve epistemolojik alanda söylemleri olduğu gibi aynı zamanda sosyal hayata yönelik de söylemleri söz konusudur. Dini bireyden bağımsız düşünmek mümkün olmadığı gibi aynı zamanda toplumdan uzak bir değerler bütünü olarak görmek mümkün değildir. Kısacası din, gündelik hayatı şekillendiren ve insanlık tarihi boyunca bu gücünü hep korumuş olan bir olgudur. Bunun yanında bilim de hem üretim aşamasında hem de üretimlerinin yansımaları sürecinde insanın doğasıyla ve kültürüyle hep iç içe olmuş, insan ve çevresini anlama amacı gütmüştür. Bilimin içindekilerle birlikte evreni anlama çabası aynı zamanda ona şekil verme sürecini de beraberinde getirmiştir. Örneğin, teorik bilimlerin sonucu olarak ortaya çıkan teknoloji insanların sosyal hayattaki pratik ihtiyaçlarını karşılayan ve insana dolayısıyla da topluma şekil veren en büyük etken olmuştur. Özellikle modern dünyada tarımdan sağlığa, eğitimden ekonomiye, insan haklarından haberleşmeye kadar bu etki hayatın her alanında kendini hissettirmiştir.

İnsanın kâinatı anlama çabasının bir ürünü olan bilim ilk dönemlerde din ve kültür gibi insanın diğer birikimlerinden bağımsız değildi. Bu durum bilimin, insanın diğer etkinlikleriyle çatışır bir düzlemde hareket etmemesini sağlıyordu. Ayrıca ilk dönemlerde bilimin doğayı anlama ve hâkim olma çabasının yetersizliği bu çatışmasızlık halinin diğer bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ancak son yüzyıllarda bilimin gelişmesi ve özellikle insanın maddi ihtiyaçlarını karşılama potansiyelinin artması, onun hakikatin tek adresi olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir. Bu da temelde etki alanları aynı olan fakat epistemolojik farklılıklar barındıran din ile bilimin sıklıkla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Söz konusu çatışıklık özellikle toplumsal boyutta daha fazla hissedilir olmuştur. Çünkü gerek dinin gerekse bilimin toplumsal boyuttaki söylemlerinde insan unsuru ön plana çıkmaktadır. Dinin toplumsal boyutu hakkında konuşanlar aslında dini metin temelli konuşuklarını iddia etseler de, temelde insanın doğası gereği söylemlerine kendi kültürlerini, yaşam biçimlerini, karakterlerini, sosyal çevrelerini katmışlardır. Bunun yanında bilimin özellikle toplumsal söylemleri ister planlı olsun ister olmasın çoğu zaman ideolojik bir yapıya sahip olmuştur.

Her ne kadar bilim, temelde somut veriler üzerinden hareket eden ve nötr yapıya sahip olması gereken bir etkinlik olsa da sonuçta insan tarafından yapılan bir etkinlik olduğunda söz konusu ideolojik faaliyetlerden kurtulamamıştır. Bu nedenle ilahiyat fakültelerinin öğretim programlarında gerek dinin gerekse bilimin toplumsal söylemleri analizlerimizde temel ölçütlerimizden biri olmuştur. Bu ölçüt ise iki alt boyutta düşünülmüştür. Birinci boyutta dini ve toplumu tanımlamaya yönelik sosyolojik çıkarımlar ön plana çıkarken, ikinci boyutta gerek dinin gerekse bilimin toplum tarafından her daim gündemde tutulan pratikteki söylemleri analizlerimizde dikkate alınmıştır. Bu bağlamda birinci boyutta öne çıkan konular şunlardır: “Sosyoloji din ilişkisi”, “sosyolojik teoriler ve din”, “modern dünyada din”, “din ve toplum”, “sosyal etkileşim ve din” “sosyal davranış örüntüleri ve din”, “sosyo-kültürel bağlam ve din”, “sosyal etki ve din”, “sosyal algı ve din”, “sosyal gerçeklik ve din”, “sosyal değişim ve din”, “sosyal değişim kuramları”, “sosyal hayat ve din”, “sosyalleşme süreçleri ve din”, “toplumsal bütünleşme, toplumsal farklılaşma ve din.” İkinci boyutta ise şu konular öne çıkmaktadır: “Avrupa ve din”, “Avrupa, İslam ve İslami organizasyonlar”, Avrupa’da din eğitimi”, “Türkiye’de din eğitimi ve İlahiyatlar”, “sekülerizm”, “hümanizm”, “laiklik”, “modernizm”, “post-modernizm”, “küreselleşme”, “çoğulculuk”, “çok kültürlük”, “popüler kültür” ve söz konusu kavramların dinle ilişkisi. Ayrıca “özgürlük”, “insan hakları”, “ekonomi”, “gıda”, “tıp”, “fizik ve astronomi”, “siyaset ve devlet”, “kadın ve cinsiyet”, “çevre” gibi konularda dini ve bilimsel söylemler. Söz konusu ölçütün konularının “itikadi İslam mezhepleri”, “sosyoloji temelli dersler”, günümüz fıkıh, hadis ve kelam problemleri temelli dersler, çağdaş İslam akımları gibi derslerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

1.2.6. Din-Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları:

Din ve bilimin en önemli kesişim noktalarından biri, bireysel olarak insandır. İnsanın kişisel gelişim basamakları, duygusal yönelimleri ve bunlara dayalı olarak ortaya koyduğu tavırlar tarihin her döneminde düşünürlerin üzerinde durduğu konular arasında yer alır. Bu, onun aynı zamanda hem bilişsel niteliklere hem de karmaşık psikolojik bir yapıya sahip olmasından kaynaklanır. Bu da, hem dinin hem de bilimin bizzat insan üzerine eğilmeyi en önemli görevleri arasına almasına yol açar. Nitekim İslam dini özelinden bakıldığında, dini metinlerin insanın biyolojik ve bilişsel gelişiminin yanında, psikolojik niteliklerine de eğildiği görülür. Dinin inanç boyutu da hem bilişsel hem de psikolojik boyutların irdelendiği bir alana sahiptir. Psikolojinin müstakil bir bilim disiplini haline gelmesi, geleneksel yaklaşımların yanında kimi zaman bu geleneksel verilerle uyuşan kimi zaman da bunlara alternatifler sunan anlayışların ortaya çıkmasına

zemin hazırlamıştır. Doğal olarak bu alanda kimi zaman çatışmalarla kimi zaman da uyuşmalarla karşılaşılır. Bu çerçevede, din-bilim ilişkisi üzerinde değerlendirmeler yapılırken, bir ölçüt olarak din-bilim ilişkisinin psikolojik boyutu önemli bir işleve sahip olmaktadır.

İlahiyat fakültelerinin öğretim programları ve yetiştirdiği öğrenciler açısından belirledikleri çıktılar ve bu fakültelerden mezun olan öğrencilerin doğrudan insanlarla muhatap oldukları dikkate alındığında, öğretim programlarının sözü edilen içeriklere sahip olmaları elzem görünmektedir. Çünkü insani ihtiyaçlar etraflı bir şekilde dikkate alınmadan, verilerin hangi durumlarda ve ne şekilde sunulacağı bilinmeden sağlıklı bir diyalog zemininin kurulması mümkün değildir. Bu bağlamda, ilgili öğretim programlarında önemli oranda psikoloji ve din psikolojisi derslerinin bulunduğu söylenebilir. Pedagojik formasyon eğitimleri kapsamında verilen derslerin de yardımcı bir unsur olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

Bu ölçütün içeriği belirlenirken, “ruh ve ruhla ilgili meseleler; nefis-can ilişkisi; bilinçdışının keşfinin kısa tarihçesi; bilişsel gelişim kuramları; gelişimle ilgili temel kavramlar, ilkeler ve gelişimi etkileyen faktörler; bilişsel çelişki; bilişsel ve sosyal güdülenmeler; din ve maneviyat ilişkisi; insandaki din duygusunun kaynağı; din, dindarlık ve maneviyat; bireysel değişim süreçleri ve din; dine dönüş ve din değiştirme; dini baş etme; bilişsel yaklaşım çerçevesinde Tanrı tasavvuru; dini motivasyonlar ve din ihtiyacı; psikolojik açıdan iman; psikolojik bir gerçeklik olarak din; psikanaliz ve din; iman ve inanç, imanın tabiatı ve boyutları; süreç olarak iman, iman ve kişilik; bağlanma ve Tanrı tasavvurları; dindarlığın etkileri; dindarlık ve psikolojik sağlık; ruh sağlığı ve din; imanın psikolojik yapısı; inanç-davranış ilişkisi; intihar olayları ve din, intihar ve sebepleri; intihar-depresyon ilişkisi; depresyonu ve intiharı önlemede dini inancın rolü; ben ötesi psikolojisi ve psikoterapi; ölüm psikolojisi ve din; evrimsel psikoloji; anormal dini davranışlar ve haller; doğal afetler karşısında dinî tutumlar; batıl inanç ve davranışların psikolojisi; İslam geleneğinde psikoloji; itaat psikolojisi; ikna psikolojisi; psiko-seksüel gelişim; çocukların varlık ve anlam arayışına ilişkin soruları; parapsikoloji” vb. konular dikkate alınmıştır.

Bu konular eğitim programlarında ağırlıklı olarak din psikolojisi, gelişim psikolojisi, sosyal psikoloji, eğitim psikolojisi, din eğitimi, din sosyolojisi, dinî gelişim psikolojisi, din ve ruh sağlığı, kişilik ve din gibi derslerde yer almaktadır. Bunun yanında, felsefe tarihi ve İslam felsefesi tarihi derslerinin kaynakları incelendiğinde, ders içeriklerinde yer alan düşüncülerin psikolojiye ilişkin görüşlerine değinildiği görülmektedir.

Bu ölçütlerin içeriklerini oluşturan konuların hangi ölçüt içerisinde yer aldığı aşağıda sunulan tablolarda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

1.3. Öğretim Programlarına İlişkin Analiz Tabloları

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁵⁵

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
Akaid Esasları	1	1	28			2	6			8	“İman Kavramı, Tanımı Ve İlişkili Kavramlar”; “Tevhid: Allah’a İman, Allah’ın Varlığı Ve Birliği”; “Nübüvvet-Peygamberlikle İlgili Temel Kavramlar”; “Nübüvvet-Melekler, Kitaplar Ve Peygamberler”
Kuran İlimleri ve Tefsir Usulü I	1	1	28				2			2	“Kur’an Tarihi: Vahyin Mahiyeti, Biçimleri; Allah (C.C.), Cebail (A.S.), Peygamberler Ve Diğer İnsanlarla İlişkisi”;
Eğitime Giriş (Seçmeli)	2	1	28				4			6	“Eğitimin Bilimsel Temelleri”; “Eğitimde Alternatif Paradigmalar: Pozitivist Eğitim Paradigması Çerçevesinde Eğitim Yaklaşımları”; “Eğitimde Alternatif Paradigmalar: Anti-Pozitivist Eğitim Paradigması Çerçevesinde Eğitim Yaklaşımları”
Kuran İlimleri ve Tefsir Usulü II	1	2	28				8			8	“Tahlili Tefsir: 1. Rivâyet Tefsiri. 2. Dirâyet Tefsiri: 2a. Mutlak Dirâyet Tefsiri. 2b. Mukayyed Dirâyet Tefsiri”; “A.Süfi /Tasavvufî Tefsir: 1. Nazari Süfi Tefsir. 2. İşâri Süfi Tefsir. B. Felsefi Tefsir.”; “Fıkhi Tefsir; Fennî Tefsir.”; “Edebî-İçtimai Tefsir: 1. İçtimai Tefsir. 2. Edebî Tefsir.”
Din Psikolojisi	1	2	28	6	2		2		2	16	“Psikologlar Ve Din Görüşleri, Freud, Jung, Adler”; “Fromm, Piaget, Kohlberg, Allport, Maslow”; “Erikson, Fowler, Frankl, Pargement”; “Müslüman Psikologlar Kind, Razi, Belhi, Farabi, Miskeveyh., İbni Sina, Gazzali,”; “Din, Dindarlık Ve Maneviyat”; “Dine Dönüş Ve Din Değiştirme”; “Parapsikoloji”; “Batıl İnanç Ve Davranışların Psikolojisi”
Tefsir I	1	3	28			2	2			6	“Yaratılışla İlgili Âyetler. B- Hz. Âdem’in Yaratılışı İle İlgili Âyetler Ve Tefsirleri: El-Bakara 2/30-39.”; “İsra Ve Mirâç’da Alınan Mesajlar: El-İsra 17/22-39.”; “İslamda Kadının Şahsiyeti Ve Hakları; En-Nisâ 4/1-40 Âyetlerinin Tercüme Ve Tefsiri.”
Fıkıh Usulü I	1	3	28				10			10	“Kıyas”; “İstihsan”; “Mesâlih-İ Mürsele”; “İlham” (2 Hafta)
İtikadi İslam Mezhepleri	1	3	28				8			8	“Din-Mezhep İlişkisi, Mezhep Taassubu, Mezhepler Üstü Yaklaşım”; “Mürce; Doğuşu, Oluşum Süreci, Tarihçesi, Temel Görüşleri, Literatürü Ve İslam Düşüncesindeki Yeri”; “Mutezile; Doğuşu, Oluşum Süreci, Tarihçesi, Temel Görüşleri, Literatürü Ve İslam Düşüncesindeki Yeri”; “Ehl-i Sünnet; Doğuşu Ve Teşekkül Süreci”
Mantık	1	3	28				28			28	“Formel Mantığa Giriş”; “Kavram”; “Kavram II”; “Önergeler”; “Önergeler”; “Önergeler”; “Önergeler”; “Önergelerarası İlişkiler”; “Akıl Yürütmeler”; “Akıl Yürütmeler”; “Akıl Yürütmeler”; “Akıl Yürütmeler”; “Formel Mantık Değerlendirmesi”

55 https://obs.akdeniz.edu.tr/oibs/ogrsis/mufredat_dersleri.aspx

Din Sosyolojisi	1	3	28	2			2	6	10	“Giriş; Sosyolojik Açından Din, Temel Sosyolojik Kavramlar”; “Din Sosyolojisinin Konusu Ve Amacı Ve Din Sosyolojisinde Başat İsimler, İbn Haldun, A. Comte, E. Durkheim, M. Weber, J. Wach Vd.”; “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri”; “Din Ve Toplum”; “Din Sosyalleşme, Ekonomi Ve Kültür”
İslam Tarihi I	1	3	28		2				2	“Abbâsilerde Dini, İlmi Ve Kültürel Hayat”
Tefsir II	1	4	28			2			2	“Bakara Sûresi Âyet 164-171 Çerçevesinde “Allah-Evren İlişkisi”
Hadis II	1	4	28				4		4	“Halk Arasında Hadis Diye Dolaşan Sözlere Dair Literatür.”; “Hadis Diye Uydurulmuş Sözlerle İlgili Edebiyat.”
Kelam I	1	4	28				14		14	“Kelam İlminin Doğuşu Ve Mu'tezile”; “Mu'tezile'nin Tarihi Seyri Ve Başlıca Temsilcileri”; “Orta Yol Arayışları: Ehl-i Sünnet Kelamına Doğru”; “Maturidi Kelam Ekolü: Maturidiliğin Teşekkülü Ve İmam Maturidi”; “Maturidi Kelam Ekolü: İmam Maturidi'den Sonra Maturidilik”; “Eş'ari Kelam Ekolü: İmam Eş'ari Ve Mutekaddimun Dönemi”; “Eş'ari Kelam Ekolü: İmam Gazali Ve Muteahhirun Dönemi”; “Kelamda Yenilik Arayışları: Yeni İlm-i Kelam”
İslam Medeniyeti	1	4	28		6				6	“Eğitim Ve Öğretim Hayatı Ve Kurumları: Suffe, Küttab, Medreseler.”; “Müslümanlarda İlmi Gelişme: Din, Fen Ve Sosyal Bilimlerin Gelişimi Ve Yeni Buluşlar, Kütüphane Ve Rasathaneler”; “İslam Medeniyetinin Etkileri: İslam Medeniyetinin Batı'ya Ve Diğer Medeniyetlere Etki Yolları Ve Etki Alanları.”
Tasavvuf I	1	5	28				2		2	“Tasavvufun Sosyal İlimlerle Ve Güzel Sanatlarla Münasebeti”
Peygamberler Tarihi (Seçmeli)	2	5	28			2	6		8	“Kitab-I Mukaddes Ve Kur'an'da Hz. Âdem Ve Yaratılışı Tekvinde Yaratılış Öyküsü”; “Nuh Kıssası Kutsal Metinlerde Nuh Tufanı Hz. Nuh (A.S.)'Un Oğlu Ağrı Dağı Ve Nuh'un Gemisi Efsanesi”; “Gılgamış Destanı, Kitab-I Mukaddes Ve Kur'an Bağlamında Nuh Tufanı Kıssası”
İslam Eğitim Tarihi (Seçmeli)	2	5	28		18				18	“Medreselerin Açılmasından Önceki Eğitim Kurumları; Camiler, Küttaplar, Saraylar, Kitapçı Dükkanları Ve Cöl.” (2 Hafta); “Selçuklu Ve İlk Dönem Osmanlı Medreseleri.”; “Medreselerin Müfredat Programları, Öğretmenler Ve Öğrenciler.” (2 Hafta); “Medreselerin Gerileme Sebepleri” (2 Hafta); “Medreselerde İslah Hareketleri” (2 Hafta)
Kur'an Tarihi (Seçmeli)	2	5	28				6		6	“Vahyin Tanımı”; “Vahyin Mahiyeti”; “Kur'an Ve Tarihsellik”
Tefsir III	1	5	28			4	2		6	“Kur'an'da Uluhiyet.”; “Ku'ran'da Kainat.”; “Ku'ran'da Vahiy Ve Kitaplar.”
Fıkıh I	1	5	28					6	6	“İslami İdare Ve Anayasa Hukuku”; “Esas Haklar”; “Hukukun Dalları”
Kelam II	1	5	28			2	10		12	“Deliller Ve İstidlal Yöntemleri”; “Bilgiye Dair Kavramlar, Bilginin Tanımı Ve İmkânı”; “Bilgi Kaynakları Ve Bilgi Türleri”; “Varlık Türleri Ve Varlığa Dair Temel Kavramlar”; “Ulûhiyyet: Allah'ın Varlığının Delilleri (İsbât-ı Vâcib Delilleri)”; “Ulûhiyyet: Allah'ın Birliğinin Delilleri”; “”
Felsefe Tarihi	1	5	28	28					28	“Felsefe Ve Tarihi, Presokratik Dönem (Herakleitos'a Kadar)”; “Presokratik Dönem, Plüralist Ve Antropolojik Dönem...”; “Sokrates Ve Sonrası Dönem-Sokratesçi Okullar-Platon”; “Aristoteles”; “Helenistik Dönem-Roma Felsefesi/Stoa/Septikler”; “Dini Dönem Ve Yeni Platonculuk”; “Ortaçağ Felsefesi Ve Filozofları”; “Rönesans Ve Reform”; “17.Yüzyıl Felsefesi-Descartes-Hobbes”; “Cartesianizm-Malebranche/Spinoza/Leibniz”; “Aydınlanma Felsefesi-Locke/Berkeley/Hume/Condillac”; “Materyalist Felsefe Ve Temsilcileri-La Mettrie/Voltaire/Wolf”; “Kant Ve Alman İdealizmi”; “20. Yüzyıl Felsefesine Giriş”

Dinler Tarihi I	1	5	28				2		2	“Dinlerin Kökenine Dair Yaklaşımlar”
Sosyal Psikoloji (Seçmeli)	2	5	28					4	4	“Sosyal Etki Ve Din”; “Sosyal Algı Ve Din”
Türk Sosyoloji Tarihi (Seçmeli)	2	5	28					2	2	“Fransız Sosyolojisinin Türkiye’deki Etkileri”
İslam Hukuk Sosyolojisi (Seçmeli)	2	5	28				6	2	8	“Hukuk Sosyolojisi”; “İctimai Fıkıh Usulü”; “Sosyal Değişimin Hükümlere Etkisi”; “Maslahat Ve Toplum”
Batı’da İslam Düşüncesi Araştırmaları (Seçmeli)	2	5	28	2	2				4	“Endülüs Ve İslam’ın Batı’ya Etkilemesi”; “Ernest Renan Ve Görüşleri”
Osmanlıca Felsefi Metinler (Seçmeli)	2	5	28			2	2		4	“Bazı Filozofların Bilgi Görüşleri”; “Bazı Filozofların Varlık Görüşleri”
Tasavvuf II	1	6	28			2	6		8	“Varlık Ve Mertebeleri”; “Marifet (Bilgi)”; “Râbita”; “Keramet, Silsile, İcazet”; “Rüya, İstigâse, İstimdâd Ve Tevessül”
İngilizce Dini Metinler (Seçmeli)	2	6	28			4			4	“Tanrı’ Nın Ölümü”; “Tanrı’ Nın Bir Geleceği Var Mı?”
Türk Düşünce Tarihi (Seçmeli)	2	6	28		12				12	“Katip Çelebi”; “Cevdet Paşa”; “Çağdaş Türk İslam Düşüncesi” (4 Hafta)
Günümüz İslam Dünyası Dini Akımlar (Seçmeli)	2	6	28				2	4	6	“Küreselleşme, Göç Ve Şehirleşme Olgusunun Din Anlayışları Üzerindeki Etkileri”; “İslam Modernizmi Ve Türkiye’deki Yansımaları”; “Türkiye’de Din Eğitimi Ve İlahiyat Fakülteleri Ve Mezhepler Üstü Yaklaşım”
Kelam III	1	6	28			2	10		12	“Nübüvvet Yönelik İtirazlar”; “Nübüvvet: Mucize, Mucize Çeşitleri Ve Olağanüstü Haller”; “Hz. Peygamber Ve Mucize”; “Nübüvvet Ve Vahiy: İlâhî Kitaplar Ve Kur’an-I Kerim”; “Kur’an’ın Anlaşılması Ve Yorumlanması”; “Gayb Alemi Ve Rûhânî Varlıklar”
İslam Felsefesi I	1	6	28		8				8	“İslâm’da Felsefi Düşüncenin Gerilemesi”; “İslâm Felsefesinde İlimler Tasnifi Ve Felsefi İlimlerin Tanıtımı”; “Mantık Ve Metafizik Bilimleri”; “İslâm Felsefesinde Felsefe-Din Ulaşımı”
Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri (Seçmeli)	2	6	28				10		10	“Sosyal Bilimlerde Bilgi Teorisi”; “Sosyal Bilimlerde Araştırma”; “Paradigma Nedir?”; “Sosyal Bilimlerde Metodoloji”; “Sosyal Bilimlerde Yöntem”
İslam İktisadı (Seçmeli)	2	6	28					4	4	“Faiz Yasağının Ortaya Çıkışı Ve Peygamber Dönemi Uygulanması; İktisadi Mali Güncel Meseleler”; “Bütçe Kaideleri Felsefesi Ve Devlete Bakış; İktisadi Mali Güncel Meseleler”
İngilizce Felsefi Metinler (Seçmeli)	2	7	28	6					6	“H. Davidson, Alfarabi, Avicenna And Averroes On Intellect I”; “H. Davidson, Alfarabi, Avicenna And Averroes On Intellect I”; “Descartes, Discourses On Method I”; “Descartes, Discourses On Method I”

İslam Bilim Tarihi (Seçmeli)	2	7	28		28				28	“İslam’da Bilim Ve Teknolojinin Yeri Ve Önemi”; “İslam’da İlim Kurumları Ve Eğitim Sistemi”; “İlimler Sınıflaması”; “Matematik Bilimi Ve Önemli Bilginler”; “Astronomi Bilimi Ve Önemli Bilginler”; “Fizik Bilimleri Ve Önemli Bilginler”; “Kimya Bilimleri Ve Önemli Bilginler”; “Biyoloji Ve Botanik Bilimleri Ve Önemli Temsilcileri”; “Zooloji Ve Veterinerlik Bilimi Ve Önemli Bilginler”; “Jeoloji Ve Meteoroloji Bilimleri Ve Önemli Temsilcileri”; “Mineroloji Ve Önemli Bilginler”; “Ziraat Ve Hayvancılık Ve Önemli Bilginler”; “Tıp Bilimi Ve Önemli Temsilcileri”; “Tıp Bilimi Ve Önemli Temsilcileri”
Mantık Yanlıları (Seçmeli)	2	7	28				28		28	“Mantık Yanlıları Üzerinde Durmanın Önemi”; “Mantık Yanlıları Ele Alınışı”; “Yanlı Düşme Nedenleri”; “Mantıkta Biçim Ve İçerik”; “Biçim Yanlıları (Kıyas Kurallarını İhlalden Doğan Yanlıları)”; “Biçim Yanlıları (Kıyas Kurallarını İhlalden Doğan Yanlıları)”; Biçim Yanlıları (Kıyas Şekillerinin Netice Verme Şartlarını İhlalden Doğan Yanlıları)”; “İçerik Yanlıları (Lafız Yanlıları)”; “İçerik Yanlıları (Mana Yanlıları)”; “Konuşululuk Yanlı”; “Uydurma Delil Yanlı”; “Gelişigüzel Kurulmuş Eksik Delil Yanlı”; “Yanlı Zan Yanlı”
Tefsir V	1	7	28			10	2		12	“Günümüz Tefsir Problemlerinin Tespiti.”; “Günümüz Tefsir Problemlerinin İlgili Olduğu Ayetlerin Gözden Geçirilmesi.”; “Kur’an’ın Anlaşılması Problemi Ve Çözüm Önerileri.”; “Kur’an’ın Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri.”; “Kur’an’da Kadının Yaratılışı Problemi Ve Çözüm Önerileri.”; “Kur’anın İlmî Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri.”
İslam Felsefesi II	1	7	28		18				18	“İhvân-I Safâ Ve Görüşleri”; “Kindî Ve Felsefî Görüşleri”; “Fârâbî Ve Felsefî Görüşleri”; “Fârâbî Okulu, Temsilcileri Ve Felsefî Görüşleri”; “İbn Sinâ Ve Felsefî Görüşleri”; “İbn Rüşd Ve Felsefî Görüşleri”; “Endülüs’te Felsefe-İbn Bâcce Ve İbn Tufeyl”; “Meşşâi Eklele Tepki-Gazzâlî’ Ve Felsefî Görüşleri”; “İbn Haldûn, Felsefî Görüşleri- İslam Felsefesinin Batı’ya Etkileri”
Batı’da ve Türkiye’de Yeni Dini Hareketler (Seçmeli)	2	7	28		6		8		14	“Gelenekçilik”; “İslahatçılık”; “Modernizm”; “Seyyid Ahmed Han, Cemaleddin Afgani”; “Muhammed Abduh, M. Akif Ersoy”; “Batıda İslami Enstitüler”; “Tarihseleçilik”
Din Felsefesi	1	8	28	2		2	6		10	“Akıl-İman İlişkisi”; “Tanrının Varlığının Delilleri”; “Kötülük Sorunu”; “Ateizm”; “Din Ve Bilim”
Günümüz Fıkıh Problemleri (Seçmeli)	2	8	28				2	10	12	“Gıda Maddeleri Ve Bağlılıklar I”; “Gıda Maddeleri Ve Bağlılıklar II”; “Gıda Problemleri”; “Faiz, Kredi Ve Finans İşlemleri”; “Dini Düşüncede Değişim Ve Teccid”; “Tıbbi Problemler”
Günümüz Kelam Problemleri (Seçmeli)	2	8	28	2		4	8	2	16	“Günümüz İtikâdî Sorunlarına Genel Bakış”; “Pozitivizm, Materyalizm Vb. Akımlar Ve Etkileri”; “Ateizm Ve Etkileri”; “Din-Bilim İlişkisi”; “İsbat-I Vacib”; “Kötülük Problemi”; “Tabii Afetler Ve Din”; “Çevre Sorunları Ve Din”
İslam Tarihi Problemleri (Seçmeli)	2	8	28		2				2	“Beytü’l Hikme”
Çağdaş İslam Düşüncesi (Seçmeli)	2	8	28		8				8	“İslâm Düşüncesinin Tarihi/Mihne Olayları/Gazzâlî’nin Rolü/Moğol İstilasası”; “XIX Ve XX. Yüzyılda Orta Doğu’da İslâm Düşüncesi Ve Düşünürler-C.Efgani-M. Abduh”; “XIX Ve XX. Yüzyılda Hint-Altı Kıtasında İslâm Düşüncesi Ve Düşünürler-Seyyid Ahmed Han”; “Muhammed İkbal-Fazlurrahman”

Kurana Çağdaş Yaklaşımlar (Seçmeli)	2	8	28		8		8		16	“Çağdaşlık Ve Modernizm Kavramlarına Giriş”; “Modernizmin İslam Dünyasına Girişi Ve Oryantalizm.”; “Kur’An’A Çağdaş Yaklaşımda Temel Paradigmalar.”; “Kur’An’ın Bilime Ve Akla Vurgusu”; “Seyyid Ahmed Han Ve Hint Alt Kıtasında Modern Kur’An Okumaları”; “M. Abduh Ve Mısırdaki Kuran’A Çağdaş Yaklaşımlar”; “Mehmet Akif Ve Sırat-I Müstakim/Sebilürreşad Dergisi”; “Elmahılı H. Yazır Ve Kuran’ın Tefsir Ve Tercüme Projesi.”
Kültür ve Din	2	8	28				2	4	6	“Modern Kültür Ve Din”; “Popüler Kültür Ve Din”; “Halk İnançları”
Zorunlu				38	36	18	144	8	2	254
Seçmeli				10	84	12	82	32	0	220
Toplam				48	120	30	232	40	2	480

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁵⁶

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER						AÇIKLAMA	
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları		İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati
İslam İnanç Esasları	1	1	28			8	10			18	“Varlık”, “Tanrı’nın Varlığı I”, “Tanrı’nın Varlığı II”, “İnsanın Yaratılışı”, “İman ve Bilgi İlişkisi”, “Allah’a İman”, “Meleklerle İman”, “Kitaplara İman”, “Peygamberlere İman”
Tefsir Tarihi ve Usulü I	1	1	56				4			4	“Dirayet Tefsiri”; “Rivayet Tefsiri”
Siyer	1	1	28				2			2	“Tarih boyunca Peygamberler ve Peygamberlik konusu”
İslam Tarihi I	1	2	28		4					4	“Emeviler Dönemi İdari, Mali, Sosyal ve Kültürel Durum”, “Abbâsiler Dönemi İdari, Mali, Sosyal ve Kültürel Durum”
Mantık	1	2	28	1	1		26			28	“Mantığın Tarihçesi: (a) Aristoteles’ten Fârâbî’ye Kadarki Dönem (b) Müslüman Mantıkçılar: el-Fârâbî, İbn Sînâ, Fahrüddin er-Râzî vd.”, “1) Bilgi ve Türleri Tasavvur ve Tasdik 2) Mantığın Tanıtılı, Ona Olan ihtiyaç ve Mantığın Konusu, Mantığın Kısımları: Tasavvurlar ve Tasdikler (Bilgiden Mantığa Giden Süreç)”, “Lafızlar ve Onlara olan İhtiyaç, Lafzın Manaya Delaleti ve Delalet Türleri, Lafzın Manaya Nispeti, Tekabül ve Kısımları”, “Mefhum ve Misdâk, Kavramlararası İlişkiler”, “Beş Tümel, Tarif ve Türleri, Bölme ve Türleri”, “Önerme, Yüklemler Önermeler, Şartlı Önermeler”, “Önermelerarası İlişkiler”, “Akıl Yürütme, Kıyas, Kategorik ve Şartlı Birleşmeli Kıyas, Kıyasın Teknik Terimleri ve Şartları”, “Kategorik Kıyas”, “Yüklemler Kıyaslar”, “Şartlı Kıyaslar”, “İstisnai Kıyas, İstikra ve Temsil”, “Beş Sanat: Burhan, Cedel, Hitabet, Şiir, Safsata”
Din Sosyolojisi	1	3	28				20			20	“Sosyoloji ve din ilişkisi”; “Sosyal etkileşim ve din”; “Sosyal davranış örüntüleri ve din”; “Sosyo-kültürel bağlam ve din”; “Dini-sosyal gerçekliğin inşası”; “Dini-sosyal gerçekliğe eleştirel yaklaşım”; “Din mi, kült mü?”; “Dini etkileyen sosyal hayat”; “Sosyal hayatı etkileyen din”

Felsefe Tarihi I	1	3	28	28					28	"Felsefe Tarihi: Önemi ve İşlevi", "Felsefenin Menşesi Sorunu: Çin, Hint ve Türk Medeniyetlerinde Felsefe", "Antik Yunanda Felsefe (Mitos'dan Logos'a)", "Milet Mektebi, Pythagorasçılık", "Elea Okulu ve Herakleitos felsefesi, pluralistler ve Abdera Okulu", "Sofistler ve Sokrates", "Platon Felsefesi I", "Platon Felsefesi II", "Aristoteles Felsefesi I", "Aristoteles Felsefesi II", "Helenistik Felsefe; Stoa", "Epikuros ve Septikler", "Dini Dönem; Plotinus", "Ortaçağ Felsefesi I", "Ortaçağ Felsefesi II"	
İslam Hukukuna Giriş	1	3	28				2		4	"Fıkıh Usulü ile İlgili Yöntem Çabaları (Hanefilerin ve Mütetekallim'in Yöntemleri)"	
İslam Tarihi II	1	3	28		4				4	"Abbâsilerde Kültür ve Medeniyet", "Endülüs Emevîleri (714-1492) Kültür ve Medeniyet Tarihi"	
Hadis Tenkidi	2	3	28				12		12	"Tenkid Kavramının İçeriği", "Erken Dönem İslam Kültüründe Tenkid Zihniyeti", "Sahabenin Hadis Tenkidi (Hz. Aişe örneği)", "Erken Dönem Metin Tenkidi Kriterleri", "Kelam bağlamında Hadis tenkidi", "Batı'nın Hadis Metinlerini Değerlendirme Yöntemi (İçerik)"	
Kur'an Semantiği	2	3	28				12		12	"Dil ve Anlam"; "Kelime ve Anlam"; "Kavram ve Kavram Alanı"; "Kur'an ve Dil"; "Kur'an Dili Bağlamında Anlam Değişmesi, Anlam Daralması, Anlam Genişlemesi"; "Kur'an Sonrası Anlam Değişmeleri"	
Avrupa'nın Dini ve Kültürel Yapısı	2	3	28	14			14		28	"Avrupa tarihine giriş", "Avrupa geleneğinde Roma ve Antik Yunan izleri", "Avrupa düşünce tarihinin önemli dönem ve yaklaşımları", "Avrupa geleneğinde dini tasavvur ve Kilise otoritesi", "Reformasyon ve M Luther", "Rönesans, Aydınlanma, Fransız devrimi", "Özgürlük, insan hakları, Hümanizm, Sekülerlik, kadın erkek eşitliği", "İslam'ın Avrupa bilim ve dini düşüncesindeki etkileri", "Günümüz Avrupa'sında din-devlet ilişkilerinin hukuki temelleri", "Avrupa gündemindeki Medeniyet / Kültür tartışmaları ve çok kültürlülük", "Modern Avrupa, Avrupa Kimliği ve AB", "Din ve kimlik olarak Avrupa'da İslam", "Günümüz Avrupa'sında Müslüman yaşam: durum tespiti, sorun alanları, gelecek beklentileri", "Günümüzde Avrupa'da Müslüman dini organizasyonlar, söylem ve tasavvurları"	
Tarihte Usul	2	3	28				8		8	"Dış tenkit- iç tenkit", "Tarih tenkidinin unsurları", "Tarih kaynaklarının yorumlanması ve kompozisyonu"	
Kelam Tarihi	1	4	28		14				14	"Mu'tezile Kelam Anlayışının Öncüleri", "Ehl-i Sünnet Kelamının Öncüleri Ve Kelami Görüşleri", "Eşariliğin Müttekaddimun Dönemi", "Eşariliğin Muteahhirun Dönemi", "Maturidilik Ve Maveraünnehir Bölgesinin Fikri Yapısı", "Maturidiliğin Önde Gelen Temsilcileri Ve Kelami Görüşleri", "Yeni İlmî Kelam".	
Din Psikolojisi	1	4	28	2	2		10		6	22	"Batılı Bilginlerin Din Psikolojisi Konusundaki Çalışmaları", "İslam Bilginlerinin Din Psikolojisi Konusundaki Çalışmaları ", "Din Psikolojisi alanında kullanılan yöntemler", "Dindarlık: Kaynakları, Boyutları, Modelleri, Ölçülmesi", "Dini Baş Etme", "Bilişsel Gelişim Kuramları", "Nesne İlişkileri Kuramı", "Bağlanma Kuramı ve Tanrıya Bağlanma", "Nedensel Yükleme Kuramı /Atıf Teorisi", "Din ve Maneviyat ilişkisi ", "Din Değiştirme ve Melez Din"
İslam Hukuk Usulü	1	4	28				4		6	"Fıkıh Usulü ile İlgili Yöntem Çabaları (Hanefilerin ve Mütetekallim'in Yöntemleri)"; "Kur'an Açısından Hukukî Hükme Kaynak Olması Açısından Delil Değeri"	

Din Sosyolojisi II	1	4	28	2				18	2	22	“Sosyolojik teori ve din”, “Büyük anlatılar ve din”, “Bireysel değişim süreçleri ve din”, “Toplumsal değişim süreçleri ve din”, “Sosyalleşme süreçleri ve din”, “Toplumsal bütünleşme ve din”, “Toplumsal farklılaşma ve din”, “Toplumsal gruplaşma ve din”, “Ekonomi ve din”, “Siyaset ve din”, “Toplumsal cinsiyet ve din”
Felsefe Tarihi II	1	4	28	28						28	“İlkçağ, Ortaçağ Felsefesi ve Modern Felsefe (Bir perspektif)”, “Rönesans Felsefesi I.”, “Rönesans Felsefesi ve Reformasyon”, “17. yy Felsefesi ve Descartes”, “Descartes ve Kartezyen felsefe”, “Spinoza ve Tek Cevher”, “Leibniz ve monadları”, “Emprisizm”, “Hume ve Berkeley”, “Aydınlanma ve Kant (Bilgi Anlayışı)”, “Kant’ın Ahlak Anlayışı”, “Kant Sonrası felsefe: Hegel ve Romantikler”, “XX. Yüzyıl ve Günümüz Felsefesi.”
Gelişim Psikolojisi	2	4	28				4		8	12	“Gelişimle ilgili temel kavramlar, ilkeler ve gelişimi etkileyen faktörler”, “Gelişim Psikolojisinde Kuramlar”, “Fiziksel gelişim”, “Bilişsel gelişim”, “Dini Gelişim: Freud’a göre Tanrı tasavvurunun gelişimi, Nesne ilişkilerine göre Tanrı tasavvurunun gelişimi, Bağlanma kuramına göre Tanrı Tasavvuru”, “Bilişsel yaklaşım çerçevesinde Tanrı tasavvuru”
Tarih Felsefesi	2	4	28	8		4	10			22	“Tarihsel Varlık Alanının Felsefesi”, “Tarih, Tarih ve Bilim, Tarihin Faydası”, “Tarihte Nedensellik ve Determinizm, Kur’an’da Tarih ve Sünnetullah.”, “İbn Haldun’un Tarih Felsefesi”, “Kur’an Kısasları ve Tarih Felsefesi”, “Tarihte Nesnellik”, “Tarih ve Anlama Metodu”, “Tarihselcilik”, “R. G. Collingwood’un Tarih Felsefesi”, “Samuel H. Huntington’un Tarih Felsefesi”, “Francis Fukuyama’nın Tarih Felsefesi”
İslam’da Bilim Tarihi	2	4	28	2	24		2			28	“Bilimin Tarihsel Gelişimi”, “İslam’da Bilim ve Teknolojinin Yeri ve Değeri”, “Kuran ve Bilim”, “İslam’da İlim Müesseseleri ve Eğitim Sistemleri”, “İslam’da İlim ve Bilimlerin Sınıflandırılması”, “Osmanlı’da Bilim”, “Osmanlı’da Bilim”, “Türk-İslam Bilginleri”, “Türk İslam Bilginleri”, “Matematik ve Astronomi Alanlarına Müslüman Bilim Adamlarının Katkıları”, “Matematik ve Astronomi Alanlarına Müslüman Bilim Adamlarının Katkıları”, “Tarih ve Coğrafya Alanlarına Müslüman Bilim Adamlarının Katkıları”, “İslam Biliminin Batı’ya Etkileri”
Usulü’l-Din	1	5	28			10	2			12	“Genel olarak bilgi-varlık (hakâik)”, “ULÛHİYET: Alemin Yaratılmışlığı, Yaratıcının Gerekliliği”, “Allah’ın Varlığı”, “NÜBÜVVET: Gerekliliği, İspatı”, “Vahiy: İlahi Kitaplar”, “Melek ve Şeytan”
Din Eğitimi	1	5	28				4	4		8	“Laik ülkelerde din öğretimi uygulamaları”, “Avrupa ülkelerindeki din öğretimi modellerine örnekler”, “Din eğitimi biliminin metotları”, “Din eğitimi biliminin terminolojisi”
İslam Kurumları Tarihi	2	5	28		4					4	“İbn Haldun ve Tarihçiliği”, “Nizamülmülk”
Sosyal Bilimler Metodolojisi	2	5	28	2	2		18			24	“Klasik ve Çağdaş Bilim Tanımları”, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İlgili Kavramlar”, “Bilimsel Yöntem ve Aşamaları”, “Bilimsel Araştırma Teknikleri”, “Din Bilim İlişkisi”, “Bilimi İslami Kılan Hususlar”, “İslam Düşüncesinde Bilim Tasnifleri: Horezmi, Gazali, İbn Haldun Örneği”, “Doğa Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayrımı ve Sosyal Bilimlerin Temellendirilmesi”, “Sosyal Bilimlerde Anlama ve Yorumlama Problemi”, “Sosyal Bilimlerde Farklı Paradigmalar: Nicel ve Nitel Araştırmalar”, “Sosyal Bilimlerde ve Dini bilimlerde Usul Sorunu”,

Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk	2	5	28				4		6	"Fıkıh Usulü ile İlgili Yöntem Çabaları (Hanefilerin ve Mütetekellim'in Yöntemleri)", "Kur'an Açısından Hukukî Hükme Kaynak Olması Açısından Delil Değeri"
Yeni İlmî Kelam	2	5	28	2	22		4		28	"Düşünce Akımları: Materyalizm, Darwinizm, Pozitivizm, Panteizm", "Osmanlı'nın Son Döneminde İlmî ve Düşünsel Hayat", "Dini Düşüncenin Yenilenmesi İhtiyacı", "Yeni İlm-i Kelam'ın Mahiyeti: Yöntem ve İçerik", "Yeni İlm-i Kelam'ın Temsilcileri", "Abdüllatif Harputi: Sorunun Tespiti", "İzmirli İsmail Hakkı: Yen-i İlmî Kelam Denemesi", "Şeyhülislam Musa Kazım Efendi", "Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi: Karşıt Bir Söylem", "Filibeli Ahmed Hilmi : Din-Bilim Uzlaşısı", "Ömer Nasuhi Bilmen: Muvazzah İlm-i Kelam", "Şerafeddin Yaltkaya: İctima-i İlm-i Kelam", "Hüseyn Atay: Kur'an'a Dönüş, Din-Kültür Ayırımı", "Bekir Topaloğlu: Kur'an-Sünnet Vurgusu"
Dinler Tarihi	1	6	28	2			4		6	"Din nedir? Dinler Tarihi Bilimi", "Dinin kaynağı ile ilgili görüşler", "Kutsal Metinler"
Din Felsefesi	1	6	28				6	18	24	"Felsefe ve Din", "Tanrı Tasavvurları", "Tanrı'nın Varlığının Delilleri ", "Vahiy ve Mucize"
Sistematik Kelam I	1	6	56				6	8	14	"VARLIK: Fiziksel ve Metafiziksel Ontoloji Varlık Hükümleri: Zorunlu, Mümkün, İmkânsız Varlık", "Allah'ın Varlığı", "Allah'ın Varlığına İlişkin Delillendirmeler Ontolojik, Kozmolojik ve Teleolojik", "Kelam'da Delillendirme Yöntemleri Akli ve Nakli Deliller; Burhani ve Hitabi Önergeler; Burhan-ı limmî ve Burhân-ı innî", "Bilgi Anlayışı", "Nübüvvet ve Vahiy", "Gaybi Varlıklar: Cin, Melek, Şeytan, İblis"
Hadis ve Sünnette Çağdaş Yorumlar	2	6	28				12	14	28	"Modern zamanlarda Hadis ve Sünnet Tartışmaları I", "Modern zamanlarda Hadis ve Sünnet Tartışmaları II", "Hadis Usulünün aktüel değeri", "Hadis Kaynaklarının güncel değeri I", "Hadis Kaynaklarının güncel değeri II", "Hadis ve Sünnetin kültürel değeri", "Günümüzde Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması", "Tarihi rivayetler", "Hukuki rivayetler", "Siyasi rivayetler", "Bilimsel içerikli rivayetler", "Kadınlarla ilgili rivayetler", "Oryantalistik hadis çalışmaları"
İslam Eğitim Tarihi	2	6	28	2	24		2		28	"İslam Eğitim Felsefesi", "İslam Düşünürlerinin Eğitim Görüşleri I", "İslam Düşünürlerinin Eğitim Görüşleri II", "Medrese Öncesi Kurumlarda Eğitim", "İslam Eğitim Tarihinde Kütüphaneler", "İslam Eğitim Tarihinde Müfredat", "İslam Eğitim Tarihinde Öğretmen ve Öğrenci", "İslam Eğitim Tarihinde İlk Bilimsel Araştırma Kurumları", "İslam Eğitim Tarihinde Kullanılan Öğretim Metodları", "İslam Eğitim Tarihinde Kadınların Eğitimi", "Vakıfların Eğitim ve Öğretimdeki Yeri ve Önemi", "Medreselerin Ortaya Çıkışı ve Medreselerde Eğitim", "Osmanlı Medreselerinde Müderrisler ve Okutulan Dersler", "Osmanlı'da Medreselerin Gerilemesi ve İslahat Hareketleri"
Türk Düşünce Tarihi	2	6	28		12		6		18	"İslam öncesi Türk Düşünce Tarihi (Temel Kavramlar: Din Anlayışı-Ahlak ve Tanrı Alem ilişkisi)", "Nizamiye Medreseleri ve Selçuklu Dönemi Türk Düşüncesi Ekollerinin Oluşumu", "Gazali, Sühreverdi ve Nur Metafizikî anlayışı", "Osmanlıya geçiş: Sadreddi Konevi-Davudî'l Kayseri ve Vahdet-i Vücut Anlayışı", "Fatih ve Yavuz Sultan Selim Dönemi Tehafüt Geleneği Tartışmaları", "Yeni Arayışlar, Osmanlı Selefliliği ile Mücadele: Katip Çelebi ve Düşüncesi", "Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesinde Gerileme ve Tanzimat Dönemi", "Meşrutiyet Dönemi Türk ve Türk Dünyası Düşüncesi ve Cumhuriyete Geçiş", "Cumhuriyet dönemi Türk Düşüncesi"

Karşılaştırmalı Kelam Ekolleri	2	6	28			6	18			24	“Mutezile Kelamı: Usûlü'l-Hamse Doktrini ve Metodolojisi”; “Eş'ârî Kelamı, İlkeleri ve Metodolojisi”; “Maturidî Kelamı, İlkeleri ve Metodolojisi”; “Uluhiyet Temelinde Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “Nübüvvet Temelinde Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “Kur'an Tasavvurları Açısından Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “İnsan Tasavvurları Açısından Kelâmî Söylemlerin Değerlendirmesi”; “Varlık Anlayışları Açısından Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “Bilgi Anlayışları Açısından Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “Kelam Metodolojileri Açısından Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”; “Din Anlayışları Açısından Kelâmî Söylemlerin Mukayesesi”
İslam Bilimlerinde Yöntem	2	6	28	12	2		14			28	“Klasik ve Çağdaş Bilim Tanımları”, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İlgili Kavramlar”, “Bilimsel Yöntem ve Aşamaları”, “Bilimsel Araştırma Teknikleri”, “Din Bilim İlişkisi”, “Bilimi İslami Kılan Hususlar”, “İslam Düşüncesinde Bilim Tasnifleri: Horezmi, Gazali, İbn Haldun Örneği”, “Doğa Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayırımı ve Sosyal Bilimlerin Temellendirilmesi”, “Sosyal Bilimlerde Anlama ve Yorumlama Problemi”, “Sosyal Bilimlerde Farklı Paradigmalar: Nicel ve Nitel Araştırmalar”, “Sosyal Bilimlerde ve Dini bilimlerde Usul Sorunu”
İslam Felsefesi Tarihi I	1	7	28		16		2			18	“İslam Felsefesi kavramının tanımı, anlamı, felsefi düşüncenin yerli ve yabancı kaynakları”, “İslam Felsefesi'nde Bazı Kavramlar: Felsefe, Filozof, Felasife...”, “Felsefe-Din İlişkisi”, “El-Kindî”, “Farabî”, “İbn Sinâ”, “İbn Rüşd”, “Gazzâlî”, “Gazzalî Sonrası Felsefeye Genel Bir Bakış”
Tefsir IV	1	7	28				12			12	“Kur'an'da kıssalar (İlk peygamberlerin kıssaları, helâk edilen bazı kavimlerle ilgili kıssalar, İsrailoğullarıyla ilgili kıssalar)”, “Helâk edilen kavimlerden Hz. Nuh'un kavmiyle ilgili Hûd 11/25-49 ayetlerinin İbn Kesir tefsirinden okunması - I”, “Mekke Vahyinin Muhteva, Tefsir ve Metot Tahlilleri Kur'an'ın Nazarî Boyutu: İtikâdât - Peygamber İnancı. Konuyla İlgili Tefsir Metni.”, “Mekke Vahyinin Muhteva, Tefsir ve Metot Tahlilleri Kur'an'ın Nazarî Boyutu: İtikâdât - Âhiret İnancı. Konunun Teorik Anlatımı.”, “Mekke Vahyinin Muhteva, Tefsir ve Metot Tahlilleri Kur'an'ın Nazarî Boyutu: İtikâdât - Âhiret İnancı. Konuyla İlgili Tefsir Metni.”
Din Felsefesi II	1	7	28	4		4	10	2		20	“Akıl ve İman-I” (3 hafta), “Kötülük Problemi” (2 hafta), “Ateizm ve Ateistik Kanıtlar-I” (2 hafta), “Dini Çeşitlilik”, “Din ve Bilim-I” (2 hafta)
Sistematik Kelam II	1	7	28				2	12	2	16	“Başlıca Düşünme Türleri: Mitik Düşünme, Dini Düşünme, Teolojik Düşünme, Felsefi Düşünme ve Bilimsel Düşünme”, “İslam'da Düşünme Türleri: Kelam, Fıkıh, Tasavvuf ve Selefiyye.”, “Kur'an'da Düşünme Türleri: Duyular, düşünme, duygular, sezgi.”, “Kelam'ın Düşünme Tarzı: Cedel, mantık, istidlal, savunma, iman-itikad.”, “Tanrı Teorileri: Tenzih, Teşbih, Vahdet-i Vücut, İlk Neden, Teizm, Deizm, Ateizm, Agnostisizm”, “İmanın Mahiyeti: İman ve inanç farkı, imanın bilgi düşünce boyutu, duygusal değerlilik yaşantıları, kör inanç-taklid, yabancılaşma.”, “Nübüvvet ve Deizm: Haniflik, nübüvvet, deizm.”, “Sekülerizm: Kaynakları, Avrupa'da ortaya çıkışı, İslam Dünyasının durumu, Aşma imkanı.”
İslam Hukuku III	1	7	28					10		10	“İslam Hukuku Açısından Devlet Kavramı”, “İslam Devletinin Teşekkülü ve Hukuk Tekniği Açısından İslam Devleti”, “İslam Devletler Hukukunun Kaynakları”, “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Açısından Devletin Unsurları”, “Devletin Kurucu Unsurları Beşeri, Fiziki (Ülke) ve Hakimiyet”

Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar	2	7	28		26					26	"Kur'an ve Çağdaş Dönem", "Seyyid Ahmet Han", "Cemaleddin el-Afgani, Muhammed Abduh", "Reşit Rıza, Mustafa el-Merâgî, Mahmud Şeltût", "İskenderani, Tantavi Cevheri", "Emin el-Huli, Aîşe Abdurrahman", "Muhammed Ahmed Halefullah", "Ebu'l-A'la el-Mevdudi, Seyyid Kutb", "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır", "Fazlurrahman", "Hasan Hanefi, Muhammed Arkoun", "Süleyman Ateş, Hüseyin Atay", "Muhammed Şahrûr, Nasr Hamid Ebu Zeyd"
Osmanlı Tarihi	2	7	28		6					6	"Osmanlı Devleti ve Ekonomî", "Osmanlı'da Eğitim", "Osmanlı Son Dönemi Fikrî Akımlar",
Günümüz Tasavvuf Akımları	2	7	28				8			8	"Tasavvuf ile mistisizm arasındaki benzerlikler, farklılıklar", "Eski Yunan'da mistisizm/ Hristiyanlık'ta mistisizm", "Hindistan Mistisizmi", "Günümüz Batı toplumlarında tasavvuf"
Mukayeseli Halk İnanışları	2	7	28				20	4	4	28	"Halk İnanışlarına Giriş", "Halk İnanışlarını Anlama ve Değerlendirmede Temel Kavramlar", "İnsan Zihninin Ortak Doğası ve Din", "Kutsal nedir?", "Kutsal mekan ve ziyaret fenomeni", "Geleneksek Türk İnanışları I", "Geleneksek Türk İnanışları II", "İslam Öncesi Arapların Kültür ve İnanç Yapısı", "İslam öncesi Arapların halk inanışları", "Geçiş dönemleriyle ilgili inanışlar", "Dua, Rukye, Havas, Tılsım ve Büyü", "Uğur ve Uğursuzluk", "Kurban İle İlgili İnanış ve Uygulamalar", "Mordern Çağda Yaşayan Hurafeler"
Çağdaş İslam Düşünürler	2	7	28		20		4	4		28	"Çağdaş İslam Düşüncesi'nin sınırları ve çerçevesi", "Çağdaş İslam Düşüncesi'nin temel problemlerinin tanıtımı", "Çağdaş İslam Düşüncesi batılılaşma ve kültür medeniyet tartışmaları", "İslah-İhya-Tecdid ve Yenileşme kavramları", "Çağdaş İslam düşünürleri ve siyasete dair görüşleri", "Mısır Bölgesi İslam Düşünürleri: Cemaleddin Efgani-Muhammed Abduh-Reşid Rıza ve Seyit Kutup", "Orta ve Kuzey Afrika Bölgesi ve Suriye bölgesi İslam Düşünürleri: Hasan Turabi, Raşid el-Gannuşi ve Ramazan el-Bütî", "İran Bölgesi İslam Düşünürleri: Ali Şeriatî-Seyid Hüseyin Nasr-Mutahhari", "Hint Alt Kıtası İslam Düşünürleri: Mevdudi-Fazlurrahman-Muhammed İkbâl", "Türkistan Coğrafyası: Abdurrauf Fitrat-Mahmut Hoca Behbudi-Muhammed Salih", "Kuzey Türkleri-Rusya Federasyonu: Şehabeddin Mercani-Musa Carullah-Rızaeddin b. Fahreddin", "Kırım ve Balkanlar: İsmail Gaspralı-Aliya İzzetbegoviç", "Türkiye: Namık Kemal-Ali Suavi-Ziya Gökalp-Babanzade Ahmet Naim-Elmalılı Hamdi Yazır", "Türkiye: Ahmet Hamdi Akseki-Nurettin Topçu-Erol Güngör-Hayrettin Karaman"
Türkiye'de Dini Akımlar	2	7	28				4			4	"Türkiye'de Dini Akımlar: Kaynaklar ve temel metodolojik sorunlar-I"
İslam Felsefesi Tarihi II	1	8	28		4	10	8	2		24	"Kindi ve felsefi metinleri" (2 hafta), "Farabi: metafizik", "Farabi: Din ve siyaset", "Farabi: Kozmoloji", "İbn Sina: Metafizik", "İbn Sina: kozmoloji", "İbn Sina: din ve felsefe", "Gazali: Kelam ve din", "Gazali: Din ve felsefe ilişkisi", "İbn Ruşd: Metafizik", "Suhravardi: Mistik felsefe ve işrakiyye"
İslam Medeniyeti Tarihi	1	8	28		14					14	"İslam Medeniyeti Tarihine Giriş"; "İslam Medeniyetinin Gelişim Aşamaları ve Temel Özellikleri"; "İslam Medeniyetinde Eğitim ve İlmî Yapı"; "İslam Medeniyetinde Tercüme Faaliyetleri"; "Fuad Sezgin ve İslam Medeniyetine Katkıları"; "İslam Medeniyetinin Etkileri"; "İslam Medeniyetinin Güncel Değeri"

İslam İnsan Hakları ve Demokrasi	2	8	28				10		10	“Kurum ve kuruluşlar, Demokrasi ve hukuk devleti”; “Demokrasi ve diğer siyasi sistemler.”; “İslam’da insan haklarının teolojik temelleri.”; “İslam’da insan haklarının hukuki temelleri.”; “İslam siyaset düşüncesinin teorik temelleri ve demokrasi açısından değerlendirilmesi.”; “İslam, Laiklik ve Sekülerizm.”	
Günümüz Felsefi Akımlar	2	8	28	28					28	“Günümüz felsefesinin temel çizgileri, Ortaçağ Felsefesi’nden Kant’a kadarki gelişme”, “Immanuel Kant”, “Alman idealistleri: Herder, Fichte, Schelling”, “Alman idealistleri: Hegel, Hegel okulunun dağılması”, “Pozitivizm”, “Materyalist Akım: Strauss, Fauerbach, Marks”, “Hayat felsefesi: Nietzsche, Dilthey, Bergson”, “Görüngübilim(fenomenoloji): Brentano, Max Scheler”, “Yeni Ontoloji(Yeni varlıkbilim)”, “Modern deneycilik ve analitik felsefe”, “Modern deneycilik ve analitik felsefe”, “Pragmatizm”, “Yeni gerçekçilik”, “Bilimsel maddecilik”	
Günümüz Kelam Problemleri	2	8	28	2			14	6	2	24	“Modern Dünyada Din”, “Yeni Bir Epistemoloji Arayışı I”, “Yeni Bir Epistemoloji Arayışı II”, “Din-Bilim İlişkisi”, “Din ve Siyaset İlişkisi”, “Tanrıya İnanmanın Anlamı”, “Deizm”, “Ateizm”, “Agnostisizm and Nihilizm”, “Modernizm ve Post-Modernizm”, “Feminizm ve Din”, “Tanrı Öldü mü?”
Çağdaş İslam Akımları	2	8	28		6		2	10		18	“Günümüz İslam dünyasının karşı karşıya olduğu genel problemler”, “17.YY.’dan bugüne İslam dünyasında ıslahat hareketleri ve öne çıkan şahıslar”, “İbn Teymiyye’nin ıslahat hareketlerindeki yeri ve etkisi”, “Günümüz İslam dünyasında siyasi akımlar ve din-siyaset ilişkisi”, “Mısır’da İslami hareketler ve Selefilik”, “Vahhabilik”, “Batı’da Selefî ve Vahhabi hareketler”, “Türkiye’de tarikat ve tasavvufî oluşumlar”, “Türkiye’de çağdaş İslami akımlar”
Çağdaş Eğitim Akımları	2	8	28				28			28	“Eğitim ve felsefe, İdeoloji ve eğitim ilişkisi”, “İdealist yaklaşım-Platon”, “Realist yaklaşım-Aristo”, “Natüralist yaklaşım-j.j. Rousseau”, “Natüralist yaklaşım-j.j. Rousseau”, “Pragmatist yaklaşım- j. Dewey”, “Pragmatist yaklaşım- j. Dewey”, “Liberalist yaklaşım-j. Locke”, “Çocuktan hareket akımı- M. Montessori”, “Çocuktan hareket akımı- M. Montessori”, “Sosyalist yaklaşım- Karl Max”, “Pozitivist eğitim- A. Comte”, “Radikal Eğitim- Paulo Freire (ezilenlerin pedagojisi)”, “Post Modern Eğitim- Wittgenstein, J. Derrida, M. Foucault”, “Adı geçen akımların Türk Eğitim Sistemi’ne Yansımaları”
Din Felsefesinin Problemleri	2	8	28	4		4	18			26	“Felsefe, Din ve Din Felsefesi”, “Akıl ve İman”, “Fideizm ve Delilcilik”, “Dini İncanın Temelselliği”, “Tanrı Tasavvurları: Teizm, Deizm, Panteizm, Panenteizm”, “Ontolojik Kanıt”, “Kozmolojik Kanıt”, “Teleolojik Kanıt”, “Dini Tecrübe Kanıtı”, “Ateizm ve Ateistik Kanıtlar”, “Kötülük Sorunu ve Teodiseler”, “Tanrı ve Sıfatları”, “Din ve Bilim”
Mukayeseli İslam ve Batı Düşüncesi	2	8	28		18					18	“Batı’da İslam Etkili İlk Yükseköğretim Kurumları”; “Tercüme Faaliyetlerinin Rolü”; “Batı Bilimsel Düşüncesinin Oluşmasında Müslümanların Rolü (Fuad Sezgin’in Çalışmaları)”; “Batı Felsefesinin Oluşumunda Müslümanların Rolü Farabi-St. Thomas Aquinas Karşılaştırması”; “İbn Sina-Descartes Karşılaştırması”; “İbn Sina-Spinoza Karşılaştırması”; “İbn Rüşd-st. Thomas Karşılaştırması”; “Gazali’nin Tesirlerine Genel Bir Bakış”; “İlahi Komediya’nın İslami Kaynaklarına Bakış”; “Müslümanların Büyük Keşifleri”
Zorunlu				67	59	46	138	58	8	376	
Seçmeli				76	166	20	218	62	14	556	
Toplam				143	225	66	356	120	22	932	

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁵⁷

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din-Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
İslam İnanç Esasları	1	1	28			4	10			14	“Allah’a İman”; “İlahi Sıfat Ve İsimler”; “İlahi Kitaplara İman”; “Meleklerle İman”; “Peygamberlere İman”; “Dinin Tanımı Ve Mahiyeti”; “İmanın Tanımı Ve Mahiyeti”
Mantık	1	1	28				28			28	“Mantık İlmi, Konusu, Amacı, Yararı Ve Diğer İlimlerle İlişkisi”; “Dil Düşünce Ve Varlık”; “Mantıkta Özdeşlik Tümelik Ve Surilik”; “Beş Tümel, Kategoriler, Tanım-Betim”; “Önermeler Ve Türleri”; “Önermelerin Niteliği, Niceliği Ve Kipliği”; “Yüklemi Nicelikli Önermeler (Münharifât)”; “Önermelerin Çelişigi Ve Döndürülmesi”; “Kanıtlamalar, Kıyas Ve Türleri”; “Şartlı Kıyaslar”; “Bilimsel Kanıt-Burhan”; “Bilimsel Kanıt-Burhan (Devam)” “Cedel (Topikler)”; “Muğalata (Sofistik Deliller)”
Tefsir Tarihi Ve Usulü I	1	1	28				14			14	“Tefsir-Tevil Ne Demektir? Tercüme Nedir? Kur’ân’ın Tercüme Süreci”; “İdeal Bir Tefsir Nasıl Olmalıdır? Kur’ân’ı Tefsir Etmek İçin Uygulanacak Önemli Yöntemler.”; “Tefsir Çeşitleri: Rivayet Ve Dirayet Tefsirleri; Tefsir Etkelleri.”; “Dilbilimsel Tefsir, Kelami Tefsir, Fıkhi Tefsirler”; “Tasavvufi Tefsirler, İlmi Tefsir”; “İçtimai Tefsir, Mezhebi Tefsir”
İslam Tarihi I	1	2	28		6					6	“Emevilerde Kültür Ve Medeniyet”, “Abbasilerde Kültür Ve Medeniyet”, “Endülüs Emevilerinde Kültür Ve Medeniyet”
Din Sosyolojisi	1	3	28					16		16	“Sosyoloji Ve Din”; “Din Ve Toplum”; “Toplumsal Değişme Ve Din”; “Bireysel Değişim Süreçlerinde Din”, “Toplumsal Farklılaşma Sürecinde Din”, “Ekonomi, Zihniyet Ve Din”; “Din, Devlet Ve Siyaset”; “Din Ve Toplumsal Sorunlar”
Felsefe Tarihi	1	3	28	28						28	“Felsefenin Ortaya Çıkışı, Mahiyeti Ve İlk Filozoflar.”; “Plüralist Ve Antropolojik Dönem Filozofları Ve Düşünceleri.”; “Sokratesçi Okullar Ve Büyük Sistemler Dönemi.”; “Aristoteles Ve Felsefe Sistemi.”; “Helenistik Dönem Roma Felsefesi, Eski Ve Orta Stoa.”; “Orta Stoa Ve Şüphencilik Dönemi Filozofları Ve Düşünceleri.”; “Yeni Platonculuk Ve Ortaçağ Felsefesi.”; “17. Yy Felsefesi, Descartes, Blaise Pascal, Pierre Bayle Ve Thomas Hobbes’in Felsefi Sistemleri.” “Rönesans Felsefesi Ve Önemli Akımları”; “Rönesans’ın Bilim Ve Doğa Anlayışı Çerçevesinde Önemli Filozoflar Ve Düşünceleri.”; “Cartesianizm Filozofları Ve Spinoza’nın Felsefi Sistemleri.”; “Leibniz Ve Felsefi Sistemi.” “Aydınlanma Felsefesi Ve Bu Dönemin Filozoflarının Düşünce Sistemleri”; “Kant Ve Alman İdealizmi.”
İslam Hukuk Usulü I	1	3	28				6			6	“Yöntem Mahiyetli Deliller Kıyas, İstihsan, İstislah, İstislah Hakkında Bilgi Sahibi Olur.”; “İlet, Tanımı, Bilinme Yolları Ve Şartları”; “İstihsan Ve İstislah”

57 [https://obs.atauni.edu.tr/moduller/dbp/eobs/birimDetay/1113/%C4%B0lahiyat%20Program%C4%B1%20\(1113\)?](https://obs.atauni.edu.tr/moduller/dbp/eobs/birimDetay/1113/%C4%B0lahiyat%20Program%C4%B1%20(1113)?)

İslam Tarihi II	1	3	28		2				2	“Selçuklular Kültür Ve Medeniyet”
Din Eğitimi	1	4	28						2	“Din Eğitimi Ve Bilimsellik”
Din Psikolojisi	1	4	28					10	10	“Dinin Tanımı, Boyutları Ve Dindarlığı Ölçme Girişimleri”; “Dini Motivasyonlar Ve Din İhtiyacı”; “Psikolojik Açından İman”; “Psikanaliz Ve Din”; “Din, Tasavvufi Yaşantı Ve Mistisizm”
İslam Hukuk Usulü II	1	4	28				8		8	“Taaruz Ve Tercih Teorisi -Tevil Teorisi”; “İçtihat, Doğuşu, Temellendirmesi, Mahiyeti Ve Hükmü”; “İçtihadın Türleri Ve Müctehitlerin Tabakaları”; “İçtihat Hata Ve İsabet Meselesi, İçtihadın Sürekliliği Ve İçtihat Hareketleri”
İslam Medeniyeti Tarihi	1	4	28		4				4	“İlmî Hayat (Sosyal, Fen Ve Sağlık Bilimleri).”; “İslam Medeniyetinin Batıya Tesirleri.”
Kelam Tarihi	1	4	28				16		16	“İslam İlimlerinin Teşekkül Süreci”; “İlk Dönem Tartışmalarından Doğan Fırkalar Havaric Ve Şia”; “Nasların Anlaşılmasında Kullanılan Metotlar”; “Sistematik Kelam Ekolleri Ve Temsilcileri (Mutezile)”; “Ehl-i Sünnet Kelam Ekolleri”; “Maturidilik Ve Genel Düşünce Yapısı”; “Esarilik Ve Genel Düşünce Yapısı”; “Yeni İlm-i Kelam Hareketleri Ve Önemli Temsilcileri”
Eğitim Sosyolojisi (Seçmeli)	2	4	28					2	2	“Toplumsal Değişim Süreçleri Ve Eğitim; Dijitalleşme, Küreselleşme”
İslam Felsefesi Tarihi I	1	5	28		18				18	“Tabiat Felsefesi”; “Ebû Bekir Zekeriya Razi”; “Meşâilik Ve Önemli Temsilcileri”; “Kindî Ve Felsefesi”; “Farabî Ve Felsefesi”; “İbn Sinâ Ve Felsefesi”; “İhvan-ı Safâ Ve Felsefesi”; “İslam Felsefesinde Gazalî.”; “İşrakilik”
İslam Hukuku I	1	5	42					3	3	“Havale Ve Fâiz Hakkında Bilgi Sahibi Olur.”
Sistematik Kelam I	1	5	56			4	20		24	“Kelamda İstidlal Yöntemi”; “Kelamda Bilgi Teorisi”; “Varlık Teorisi”; “Allah’ın Varlığı Ve Birliğini İspat Delilleri”; “İman Kavramının Tanımı, Tasdik Ve Marifet, İman Ve İslam, İmanın Dereceleri”; “İlahî İsim Ve Sıfatlar”
Günümüz Hadis Problemleri (Seçmeli)	2	5	28				6		6	“Sünnet-Vahiy İlişkisi”; “Hz. Peygamber Ve Mucize”; “Öryantalistler Ve Hadis”
Günümüz Kelam Problemleri (Seçmeli)	2	5	28			2	14		16	“Çağdaş İnkarcı Akımlar”; “Güncel Ateist Argumanlar”; “Gaybî Bilgi”; “Sihir (Büyü) Ve Tesiri”; “İlahî Adalet Açısından Dünyadaki Acı Ve Üzüntüler”; “Bilgi Kaynağı Olarak Peygamberlik”; “Ruhlarla Ve Cinlerle İletişim”; “Gizli İlim Ve Bâtınî Te’vîl İddiaları”
Kur’an’ın Ana Konuları (Seçmeli)	2	5	28			2	8		10	“Tevhid (Allah’ın Birliği), İman, İnkâr, Şirk Ve İlgili Kavramlar”; “Yaratılış”; “Melekler, Peygamberlik, Vahiy, Tevrat, İncil, Zebur Ve Kur’an”; “Eğitim, İlim, İlim Adamı”; “Peygamber Kıssaları”
İslam Felsefesi Tarihi	1	6	28				20		20	“Endülüs’de İslam Düşüncesi.”; “İbn Tufeyl Ve Felsefesi”; “İbn Bacce Felsefesi.”; “İbn Rüşd Ve Felsefesi”; “İbn Haldun Ve Felsefesi”; “İslam Düşüncesinde Tehafüt Geleneği”; “Osmanlı İlim Geleneğinde Felsefenin Yeri”; “İslam Felsefesinde Varlık Problemi”; “İslam Felsefesinde Bilgi Problemi”; “İslam Düşüncesi’ni Batı Düşüncesi’ne Etkileri”
Sistematik Kelam II	1	6	28				8		8	“Nübüvvetin İmkânı Ve Gerekliliği”; “Vahiy, Mucize”; “Kitaplara İman”; “Gaybî Varlıklar: Cin, Melek, Şeytan, İblis”
Din Felsefesinin Çağdaş Problemleri (Seçmeli)	2	6	28	2		4		2	8	“Din Felsefesinin Diğer Din Bilimleriyle İlişkisi”; “Tanrı’nın Sıfatları”; “Din Ve Hümanizm”; “Din Ve Modernizm”; “Antropomorfizm Ve Hristiyanlık”

Günümüz Felsefe Akımları (Seçmeli)	2	6	28			24		24	“Agnostisizm, Tanrı, Altrüvizm”; “Amoralizm, Ampirizm, Anarşizm”; “Antiteizm, Antropomorfizm, A Priori”; “Ateizm, Darwinizm, Determinizm”; “Deizm, Dogmatizm, Eksiztansiyalizm”; “Endeterminizm, Ezoterizm, Fanatizm”; “Feminizm, Gnostisizm, İdealizm”; “Kapitalizm, Komünizm, Laysizm”; “Liberalizm, Makyavelizm, Marksizm”; “Panteizm, Pessimizm, Pozitivizm, Pragmatizm”; “Materyalizm, Mistisizm, Naturalizm”; “Rasyonalizm, Rölativizm, Sansualizm, Septisizm”
Hadis Anlama Yöntemleri (Seçmeli)	2	6	28			4		4	“Gaybi Olan Hususlarla Olmayanları Birbirinden Ayırt Etmek”; “Tıbb-I Nebevî Hadislerinin Değerlendirilmesi”
Hadis Tenkidi	2					2		2	“Batının Rivayet Metinlerini Şekilsel Ve İçerik Yönünden Değerlendirme Yöntemi”
Türk Düşünce Tarihi (Seçmeli)	2	6	28		16			16	“Harezmi, Matürîdî Ve Farabî”; “Bîrûnî, İbnî Sîna Ve Kaşgarlı Mahmut”; “Uluğ Bey Ve Akşemseddin”; “Evlîya Çelebî, Mîmar Sînan Ve Kınalızade Âlî”; “Katip Çelebî Ve İtrî”; “Erzurumlu İbrahim Hakkî, Hammamîzade İsmail Dede Efendî”; “Yahya Kemal, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu Ve Nurettin Topçu”
Dinler Tarihi	1	7	28			2		2	“Geleneksel Türk Dini’nin İnanç Ve İbadetleri”
Din Ve Kültür (Seçmeli)	2	7	28			2	12	14	“Sosyolojik Din Tanımları”; “Din-Dil İlişkisi”; “Din-Siyaset”; “Din-Ekonomi”; “Din- Gündelik Hayat”; “Din-Çevre”; “Din Sağlık”
Güncel Fıkhi Meseleler (Seçmeli)	2	7	28			4	20	24	“Çağdaş Fıkıh Problemlerinin Sebepleri”; “Problemlerin Çözüm Yolları”; “Çağdaş Bazı Tıbbî Problemler”; “Genetik Kopyalama Ve Dini Hükümü”; “Kök Hücre, Organ Nakli Ve Dini Hükümü”; “Tüp Bebek Ve Dini Hükümü”; “Çağdaş Bazı İktisadî Problemlerin Çözümü”; “Faiz Ve Enflasyon Çözüm Yolları”; “Bankacılık Ve Finans Kurumları”; “Çağdaş Bazı Sosyal Problemler”; “Doğrum Kontrolü Ve Nüfus Planlaması”; “Kürtaj Ve Dini Hükümü”
Günümüz Fıkhi Problemleri (Seçmeli)	2	7	28				8	8	“Tüp Bebek Ve Dini Hükümü”; “Mali Ve Ticari Konular: Faiz, Kredi Kartı, Enflasyon, Bireysel Emeklilik Sistemi”; “Mali Ve Ticari Konular: Banka Promosyonu, Kıdem Tazminatı, Borcun Farklı Para Birimleri İle Ödenmesi, Kaporalı Satım”; “Tıbbî Konular., Plastik Cerrahi, (Estetik Ameliyat), Cinsiyet Değiştirme, Haram Ve Necis Maddelerle Tedavi”; “Tıbbî Konular: Kürtaj, Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme, Hastalıkları Okuyarak Tedavi Etmek (Rukye)”
Sosyal Psikoloji (Seçmeli)	2	7	28					4	“Bilişsel Çelişki”; “Sosyal Etki Ve Uyuma”
Din Felsefesi	1	8	56	4		8	24	36	“Tanrının Varlığının Delilleri”; “İnanç Akıl İlişkisi”; “Tanrı Tasavvurları”; “Kötülük Problemi”; “Ateizm”; “Dini Çoğulculuk” “Vahiy”; “Mucize”; “Din Ve Bilim”
Hadis IV	1	8	28				4	4	“Hastalar Ve Tıp Bölümü” (2 Hafta)
Güncel Kelam Problemleri (Seçmeli)	2	8	28			2	14	14	“Güncel Ateist Argümanlar”; “Gaybî Bilgi”; “Sihir (Büyü) Ve Tesiri”; “İlahî Adalet Açısından Dünyadaki Acı Ve Üzüntüler”; “Bilgi Kaynağı Olarak Peygamberlik”; “Ruhlarla Ve Cinlerle İletişim”; “Gizli İlim Ve Bâtınî Te’vîl İddiaları”
Günümüz Tasavvuf Problemleri (Seçmeli)	2	8	28			2	8	10	“Tarihi Süreçte Tasavvufun Tartışmalı Bazı Konuları: Bilgi Ve Kaynağı Meselesi”; “Varlık Konusu Ve Vahdet-İ Vücut Nazariyesi”; “Keşf, Kerâmet, Rûya”; “İstîmdad, Teveccüh, Tevessül”; “Rabîta”
Hadis Problemleri (Seçmeli)	1	8	28			6		6	“Sünnet-Vahiy İlişkisi”; “Gayble İlgili Rivayetler, Hz. Peygamber’in Mucizeleri”; “Oryantalistler Ve Hadis”

Peygamberler Ve Peygamberimiz (Seçmeli)	1	8	28			4	4		8	“Yaratılış, Tarih, Tarih Felsefesi”; “Dünya Tarihi Olarak Peygamberler Tarihi, Peygamber Kıssalarından Maksat”; “Medeniyet Tarihi Olarak Peygamberler Tarihi, İsrailiyyat”; “İlk İnsan Ve İlk Peygamber Adem Ve Çocukları Ve Peygamberler Tarihinde Hicret”
Türkiye’de İslami Hareketler	1	8	28				2	12	14	“Dini Akım, Cemaat, Dini Hareket, Radikalizm, Dini Kökencilik Kavramları”; “Mısırdaki Dini Akımlara Genel Bir Bakış”; “Pakistan Ve Afganistan İslamcılığı Ve Taliban Ekolü”; “Türkiye’de Din Ve Laiklik, Din Ve Siyaset”; “İslamcılık Ve Çok Kültürlü Toplum Modeli”; “Modernliğin Bunalımı Ve Dini Cemaatler” (2 Hafta)
Zorunlu				32	50	20	148	38	10	295
Seçmeli				2	16	12	86	41	4	164
Toplam				34	66	32	234	79	14	459

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁵⁸

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER						AÇIKLAMA	
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları		İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati
İslam İnanç Esasları	1	1	28			4	8			12	“Dinin Tanıtımı, Mahiyeti Ve Toplumsal Boyutu.”; “İslâm İtikadının Kaynakları”; “Allah’a İman, Allah’ın Varlığı Ve Birliği.”; “Allah’ın isim ve sıfatları” “Peygamberlik Müessesesinin Önemi, Peygamberlere Olan İhtiyaç, Peygamberlerin Özellikleri Ve Mucize.”; “Görünmeyen Varlıklar: Melek, Cin, Şeytan, Ruh.”
Tefsir Usulü Ve Tarihi	1	1	56				12			12	“11. Ders: C. Nâsih Mensûh 12. Ders: Üçüncü Bölüm: Kur’an’ı Anlama Ve Yorumlama C. Kur’an’ı Anlamanın Temel Parametreleri”; “19. Ders: C. Tâbiün Tefsiri I. Tefsirin Tedvini (Yazılı Nakil Dönemi) 20. Ders: Üçüncü Bölüm: Tefsir Çeşitleri I. Mevdîi (Konumlu) Tefsir 1. Rivayet Tefsiri 2. Dirayet Tefsiri I. Mevdîi (Konulu) Tefsir”; “21. Ders: Dördüncü Bölüm: Tarihten Günümüze Tefsir Akımları I. Mezhebî Tefsirler I. İşârî Tefsirler II. Fıkhi Tefsirler 22. Ders: IV. İlmi Tefsirler V. İctimâî Tefsirler VI. Modernist Tefsirler”
İslam İbadet Esasları	1	2	56					4		4	“1-Tedaviyle İlgili Helal Ve Haramlar 2- Ekonomik Ve Ticari Hayatla İlgili Helal Ve Haramlar”
Klasik Mantık	1	2	28				28			28	“Mantığın tanımı, konusu ve amacı”; “Kısaca mantık tarihi”; “Mantık ve sözcük türleri”; “Beş tümel”; “Tanım Teorisi”; “Önermeler arası ilişkiler”; “Formel kıyas teorisi”; “İnformel kıyas teorisi”; “Tümevarım ve analoji”; “Sembolik mantıkta doğruluk tablosu yöntemi”; “Dini argümanların Sembolleştirilmesi ve denetlenmesi”; “Mantık-felsefe ilişkisi”; “Mantık-Kelam ilişkisi”; “Mantık-İslam Hukuku ilişkisi”
Din Psikolojisi	1	3	42						15	15	“Psikolojik Bir Gerçeklik Olarak Din”; “Bilişsel Ve Sosyal Güdülenmeler”; “İman Ve İnanç, İmanın Tabiatı Ve Boyutları”; “Süreç Olarak İman, İman Ve Kişilik”; “Dini Şüpheler Ve İnançsızlık”

58 <http://bilgipaketi.uludag.edu.tr/Programlar/Detay/78?AyID=29#Dersler>

İslam Hukuk Usulü	1	3	56				16		16	“KİTAB: Kitabın Genel Muhtevası. Lâfız-Mâna Bütünlüğü. Dini Hükümleri Bilmenin Yolları SÜNNET: Vahyin kısımları. Sünnetin kaynak değeri. Sünnetin Kısımları.”; “Kıyas: Kıyasın Gerekliği, Tanımı, Rükünleri, Kaynak Değeri Ve Şartları. İstihsan: İstihsan Düşüncesi. İstihsanın Tanımı, Kaynak Değeri, Çeşitleri.”; “İstislah Ve Istishâb Hâkim: Hüküm Konusunun Sistematiği. İslâm Hukukunda Hâkim Kimdir/Akılın Teşrideki Yeri. Araç Olarak Akılın Kullanımı (Tefakküh, Re’y, İctihâd, Kıyâs, İstihsân, Makâsîd)”; “Tearuz Ve Tercih”
Hadis Tarihi	1	3	28				2		2	“Hadise yönelik Oryantalist çalışmalar ve bunların İslam dünyasına etkisi”
Bilgi Öğretisinde Ana Konular (Seçmeli)	2	3	28				28		28	“Bilgi Öğretisinin Konusu Ve Amacı”; “Bilginin Tanımı Ve Türleri”; “Bilginin Kaynağı Problemi”; “Bilginin Kaynağı Konusunda Empirist Açıklamalar”; “İlkçağda Empirist Filozoflar”; “Aydınlanma Felsefesinde Empirist Filozoflar”; “Locke, Berkeley Ve Hume’da Empirizm”; “Bilginin Kaynağı Konusunda Rasyonalist Açıklamalar”; “Platon’un İdealar Öğretisinde Rasyonalist Temalar”; “Descartes’da Rasyonalizm”; “Kant’da Empirizm Ve Rasyonalizmin Uzlaştırılması”; “Bilginin Değeri Konusundaki Tartışmalar”; “Septik Filozoflar”; “Dogmatizmin Cevabı”
İlahiyat Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri	2	3	28				4		4	“Kaynakların Tenkidi (Dış Tenkid)”; “Kaynakların Tenkidi (İç Tenkid)”
Peygamberler Tarihi	2	3	28			4	6		10	“Medeniyet ve peygamber”; “Dünya tarihi olarak peygamberler tarihi”; “Yaratılış”; “İlk İnsan Hz. Adem”; “Hz. Nuh Ve Tufan”
Introduction To Islamic Theology	2	3	28			2	10		12	“Arguments For The Existence Of God”; “Prophecy İn Islam”; “Unseen Creatures İn Islam: Malak, Jinn, Shaytan”; “Human İn Islamic Theology, The Problem Of The Body-Soul Relationship”; “Islamic Theology And Science”; “Kalam Against The Contemporary Atheism”
Astronomi Ve Din	2	3	28	12	10	4	2		28	“Astronominin tanımı, tarihi ve bu ilmin İslâm alemindeki karşılıkları.”; “Meşhur müslüman astronomi alimleri.”; “İslâmi ilimler arasında astronominin yeri ve önemi.”; “Dinin pratikleri açısından astronomi: Rû’yet-i hilâl, hac mevsimi, namaz vakitleri.”; “Astronomiye konu olan gök cisimleri ve bunlarla ilgili teoriler: Güneş, Dünya, Ay, yıldızlar.”; “Kozmogoni Teorileri.”; “İslâm alimlerinin teorileri.”; “Astronomiye konu olan gök cisimlerine dinin bakışı”; “Kur’an-ı Kerim’den ilgili gök cisimlerinin tespiti.”; “İlgili ayetlerin anlaşılma prensipleri.”; “Bilimsel teoriler ışığında ayet ve hadislere getirilecek yorumlar.”; “Dünya; dinin yerküreye bakışı ve onun insan hayatı açısından önemi.”; “Yeryüzü iklimleri ve insan mizacına etkileri.”; “Gök cisimlerinin insana ve mizacına etkisi: Astroloji ve dinin bu gibi kanaatlere bakışı.”; “Güneş sistemi ve gelecekte ilgili varsayımlar.”
Çağdaş Tefsir Metinleri	2	3	28			2	2		4	“Faizin Haram Kılınışının Hikmetleriyle İlgili Çağdaş Tefsirlerden Seçme Metinler”; “Hz. Peygamber’in Kur’ân Dışında Mucizesi Olup Olmadığıyla İlgili Tartışmalar Hakkında Çağdaş Tefsirlerden Seçme Metinler”
Günümüz Tefsir Problemleri	2	3	28			12			12	“B- Metot Problemleri (Metin Dışı Problemler)”; “B- Metot Problemleri: 1- Tefsir, Kültürler Ve Medeniyetler (“Paradigma Değişmesi” Problemi)”; “B- Metot Problemleri: 2- Tefsir Ve İlmîyyât (İlmî Tefsir) Problemi”; “B- Metot Problemleri: 3- Tefsir Ve Akliyyât (Nazari Tefsir) Problemi”; “B- Metot Problemleri: 5- Tefsir Ve Lisâniyyât (Dilbilimsel Tefsir) Problemi”; “B- Metot Problemleri: 4- Tefsir Ve Nakliyyât (Nakli Tefsir) Problemi”

Oryanta- listlerin Kur'an'a Yaklaşımları	2	3	28				8		8	“Oryantalistlerin Kur'an'a Dair Ortaya Koydukları Akademik Ve Bilimsel Çalışmaların İncelenmesi”; “Oryantalistlerin Kur'an'ın Kaynağına Yönelik Eleştirilerinin Müzakeresi”; “Oryantalistlerin Kur'an'ın Sıhhati Dair Eleştirilerini Tartışma”; “Oryantalistlerin Kur'an'ın Kaynağı Ve Sıhhati İle İlgili Eleştirilerine Verilen Cevaplara Dair Türkiye’de Ve Yurtdışında Yapılmış Akademik Ve Bilimsel Çalışmaların Tahlili”
Kelam Tarihi	1	4	42				27		27	“Mutezile Mezhebi ve Kelam Sistemi”; “Ehli Sünnet Kelamının Teşekkül Süreci”; “Matüridi Mezhebi ve Kelam Sistemi”; “Eş'arilik”; “Müteahhirün Kelam Dönemi ve Ana Meseleleri”; “Yeni İlm-i Kelam Dönemi ve Temel Problemleri” “Kelam’da Bilgi Problemi”; “Kelam İlminde Yöntem”; “Günümüzde Kelam İlmi Ve Ana Problemleri”
Din Sosyolojisi	1	4	42				2	6	8	“Dinin Tanımı Sorunu”; “Modern Dünyada Dinin Konumu 1: Modernleşme, Sekülerleşme Ve Dine Etkisi”; “Modern Dünyada Dinin Konumu 2: Postmodern Söylem, Çoğulculuk Ve Yeni Dini Hareketler”; “Modern Dünyada Dinin Konumu 3: Çağdaş Söylem Ve Hareketler Karşısındaki İslam”
İslam Medeniyeti Tarihi	1	4	28		10				10	“Medeniyetler Tarihinde İslâm Medeniyeti”; “İslâm Medeniyetinin Öne Çıkan Değerleri”; “İslâm Medeniyetinin Batı Medeniyetine Etkisi”; “Diğer Medeniyetlerin İslâm Medeniyetine Etkisi”; “İslâm Medeniyetinde Bilim Ve Eğitim-Öğretim”
Günümüz Fıkıh Problemleri	2	4	28				2	18	20	“Kıyas-Taklit, Telif, Belli Bir Mezhebe Bağlı Kalma Zorunluluğu”; “Finansman Temin Yöntemleri Ve Katılım Bankalarının Faaliyetleri”; “Enflasyon Ve Faiz Yaşığı İle İlişkisi”; “Sigorta”; “Borsa”; “Faktoring-Barter”; “Organ Ve Doku Nakli”; “Tüp Bebek”; “Ötenazi”; “Genetik Kopyalama”
Günümüz Kelam Problemleri	2	4	28			2	6	2	10	“Kelâm İlminin Ontoloji Ve Epistemoloji Anlayışının Kelâmî Problemlere Ve Çözümlerine Etkisi”; “İtikadî Problemlerin Başlı Ateizm”; “Ateizmin Bahaneleri I: Teodise (Kötülük Problemi)”; “Ateizmin Bahaneleri II: Fonksiyonsuz Din Ve Dinlerdeki Bid’at Uygulanalar”; “Bağları Gevşetilmiş Din: Sekülerizm”
Hiz. Mu- hammedin Evrensel Mesajı	2	4	28		2				2	“Hz. Peygamber’in İlme Verdiği Değer”
İslam Düşünce Tarihine Giriş	2	4	28		16				16	“Müslümanların Muhatap Olduğu Bilgi Ve Kültür Havzası”; “Tercüme ve Felsefe İle Yüzleşme”; “Kindi Ve Farabi”; “İbn Sina Ve Gazali”; “İbn Bâcce, İbn Tufeyl, İbn Rüşd”; “Osmanlı Düşünce Dünyası”; “Modernite İle Yüzleşme”; “İslam Düşüncesinin Bugünü Ve Yarını”
Oryantalizm Ve İslam	2	4	28				28		28	“Oryantalizm kavramı ve çeşitleri”; “Postmodernizm, Globalizm ve Oryantalizmin Eleştirisi”; “İmgesel Oryantalizm (Antik Çağdan Aydınlanmaya)”; “Akademik Oryantalizm (Aydınlanmadan Modern Döneme)”; “Oryantalizm Disiplini (19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Sonlarına)”; “Bölge ve Ülke Araştırmaları (20. Yüzyıl sonlarından 21. Yüzyıl başlarına)”; “İslam Batılı Okuma Biçimleri ve İslam Dünyasına Etkileri”; “Oryantalist İslam Tarihi Şemaları (Orta Doğu-Kuruluş Meselesi-Altın Çağ-Çöküş Tezleri)”; “Oryantalistler ve Ödünç Alma Edebiyatı”; “Oryantalistlerde Allah-Kuran ve Peygamber”; “Oryantalistlere Göre İslam Davetine Olumlu ve Olumsuz Tepkilerin Nedenleri”; “İslam tarihini ekonomisentrlik okuma”; “İslam tarihini etnosentrlik okuma”; “İslam tarihini sosyosentrlik okuma”

Türkiyede Din Eğitiminin Sorunları	2	4	28					4		4	“İlahiyat Fakültelerindeki Din Eğitiminin Müfredat İle İlgili Sorunları”; “Yüksek Din Öğretiminde Müfredat İle Meslek Eğitimi Arasındaki Uyumsuzluklar”	
İslam And Mysticism	2	4	28				2			2	“Religious Mysticism And Philosophical Mysticism.”	
İslam In Modern World	2	4	28					8		8	“Belief İn The End Of Modernity”; “Anthropology Of Secularism”; “Secularism, Nation State and Religion”; “Nationalism and secularization”	
Selected Readings In Islamic Thought	2	4	28					8		8	“ Growth And Transmission Of Religious Knowledge İn Islam (Al-Aql & Al-Naql)”; “Law (Fiqh-Sharia) And ‘İjtihad’ İn Islam”; “Theology Kalâm, Philosophy/Falsafah, And Heresiology İn Islam”; “Revival (İhyâ) And Renewal (Tajdeed) İn Modern Times.”	
Bağlanma Din Ve Ruh Sağlığı	2	4	28						12	12	“Bağlanma Vc Tanrı Tasavvurları: Bir Bağlanma Figürü Olarak Tanrı, Aile Bağları Vc Tanrı’ya Bağlanma.”; “Dinlerde Tanrı İnancı Vc Gelişimi: Hristiyanlıkta Tanrı Tasavvuru Vc Bağlanma.”; “İslam Dininde Allah İnancı Vc Tasavvuru. İslam’da Allah-İnsan İlişkisi.”; “Bağlanma Kuramına Göre Yapılan Alan Araştırmaları Sonuçlarına Göre Batı’da Vc Ülkemizde Bağlanma Tanrı Tasavvuru İlişkisinin Yorumlanması.”; “Ülkemizde Yapılan Bağlanma Kuramı İle Allah Tasavvuru İlişkisi Üzerine Yapılan Ampirik Araştırmalarının Örnekler Üzerinden Yorumlanması.”; “Bağlanma Kuramı Boyutları, Tanrı Tasavvuru Vc Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi Vc Tartışılması.”	
Felsefe-Din İlişkileri	2	4	28					14		2	16	“Dinin tanımı ve farklı dinlerin varlığı”; “İnsandaki din duygusunun kaynağı”; “Din ve dini bilgi”; “Bilgide hakikat problemi”; “İnanma, bilme ve sanma”; “Bilgi-inanç ilişkisi”; “İmana ulaşmada bilginin rolü ve değeri”; “İmanın mahiyeti”; “İmanda dönüşüm problemi”; “Dinin ve aklın öğrettiği Tanrı”
Sistematik Kelam I	1	5	56				8	24			32	“İman Kavramı, İmanın Tanımı.”; “Allah’a İmanın Gerekliliği.”; “Allah’ın Varlığı.”; “Allah’ın sıfatları.”; “Peygamberlere İman Vc Peygamberlere Duyulan İhtiyaç.”; “Peygamberlikle İlgili Tartışmalar Vc Mucize.”; “Kutsal Kitaplara İman.”; “Kur’ân-I Kerim Vc Diğer Kutsal Kitaplar.”
Felsefe Tarihi I	1	5	28	28							28	“Felsefenin doğuşu ve gelişimi”; “Milet Okulu: Thales, Anaximandros ve Anaximenes”; “Pythagorasçılık”; “Değişme problemi: Herakleitos ve Parmenides”; “Plüralizm ve Atomculuk: Empedokles, Anaxagoras ve Demokritos”; “Sofistler ve İnsan Felsefesinin Doğuşu”; “Sokratik Rasyonalizm”; “Sistematik Felsefe I: Platon”; “Sistematik Felsefe II: Aristoteles”; “Sistematik Felsefe III: Platon’un Varlık Vc Bilgi Anlayışı”; “Sistematik Felsefe IV: Aristoteles’in Ahlak Vc Siyaset Felsefesi”; “Helenistik Felsefe I: Epiküretülük ve Şüphecilik”; “Helenistik Felsefe II: Stoacılık”; “Helenistik Felsefe III: Yeni-Platonculuk”
Hadis I	1	5	56				4	4			8	“Klasik Hadis Kaynaklarının Kitâbu’l-İman Bölümünden Ulûhiyet Konusuyla İlgili Hadislerin Okunması.”; “Klasik Hadis Kaynaklarının Kitâbu’l-İman Bölümünden Nübüvvet Konusuyla İlgili Hadislerin Okunması.”
İslam Hukuku Iı	1	5	28						2		2	“Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Mudarebe Ortaklığı, Genel Hükümleri Vc Ticari Hayata Yansımaları”

Bilim Felsefesi	2	5	28	28					28	“Giriş: Bilim, Felsefe ve Din”; “Bilime Yönelik Tarihsel ve Felsefi Perspektifler”; Bilimsel Model ve Bilimsel Açıklama”; Bilimsel Bilginin Empirist ve Rasyonalist Yorumları”; “Sosyal veya Kültürel Bilimler”; “Tarihsel veya Sosyal Bilimlerde Tarihselcilik”; “Bilimsel Açıklama vs. Tarihsel Anlama”; “Mantıksal Pozitivizm”; Popper: Yanlışlamacılık”; “Wittgenstein: Anlamın Resim Kuramından Dil Oyunlarına”; “Kuhn: Bilimsel Devrimlerin Yapısı”; “Althusser: Teorik Pratigin Teorisi”; “Feyerabend: Anarşist Bilgi Kuramı Yahut Kuramsal Çoğunluk”; “Postmodernizm: Büyük Anlatılara Karşı Umutsuz Bir İsyan”
Dinler Ve Ekoloji	2	5	28	22		2		2	26	“Giriş: Ekolojik Kriz ve Dinler.”; “Kirlenmenin Boyutları ve Zihinsel Değişim”; “Ekolojik bilincin gelişimi ve Avrupa düşüncesinin kökenleri”; “Yahudi, Yunan, Hristiyan, Pozitivist-bilimci çevre anlayışları”; “Geleneksel Bilimler, Bilimsel Devrim ve ‘Doğa Yasaları’ Anlayışının Ortaya Çıkışı”; “Din, Dinler ve ‘Kozmik’ Hakikat”; “Doğal Düzen, Ezeli Hikmet Felsefesi ve Dinlerde ‘Kainat, Tabiat ve Fitrat’.”; “Lao Tzu ve Konfüçyüs Geleneginde Kainat, Tabiat ve Fitrat”; “Hindü Geleneginde Vedalar, Avidya ve Dharma”; “Budda, Ahimsa ve Mettaya”; “Yahudilik: ‘Seçilmiş İrk ve Seçilmiş Toprak: Bir Paradigmanın Trajedisi’”; “Hristiyanlık, ‘İnciller’ ve Tabii Dünya”; “İslam’da Çevre Duyarlılığı: İmar, Islah, ve Hasene. Din ve ‘Doğanın Yeniden Kutsallaştırılması”
İslam Hukukunda Kadınlara Yönelik Hükümler	2	5	28					6	6	“Doğum Kontrolü, Taşiyıcı Annelik”; “Kürtaj”; “Vücuda Yapılan Müdahaleler (Estetik Ameliyat, Dövmeye, Kaş Aldırmak, Cinsiyet Değişikliği, Dişlerin Arasını Ayırmak, Saça Saç İlave Etmek)”
Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	2	5	28			4	2	2	8	“Dinlerde Görünmeyen Varlıklar (Tanrı, Melek Ve Cin Anlayışları)”; “Dinlerde Peygamberlik, Vahiy Ve Kutsal Kitap Anlayışı”; “Çevre Bilinci”; “Hayatın Anlamı”
Mantık Tarihi	2	5	28					28	28	“Aristoteles’in mantığı”; “Stoik mantık”; “İslâm Dünyasında Klasik Geleneksel Mantığın Temel Konuları”; “Fârâbî’nin mantık görüşleri”; “İbn Sina’nın mantık görüşleri”; “Gazzali’nin ve İbn Teymiyye’nin mantıksal yaklaşımları”; “İbn Rüşd’ün mantıksal yaklaşımları”; “Leibniz’in mantığı”; “Çağdaş mantığın gelişimi”; “Frege’nin Mantığı”; “Çağdaş Klasik Sembolik Mantığın Temelleri”; “Çağdaş Klasik Sembolik Mantığın Temelleri”; “Bertrand Russell’in mantığı ile Wittgenstein’in Tractatus’u”; “Kipli mantık ve Saul Kripke”
Medeniyet Tarihi	2	5	28	12		14	2		28	“Medeniyetler Ve Din: Tapınaklar Ve Din Adamları”; “Kozmoloji: Evren-Dünya Ve İnsan”; “Kozmogoni: Yaratılış”; “Mitoloji”; “Orta Doğu Medeniyetleri: Mezopotamya Ve Mısır”; “Yakın Ve Doğu Asya Medeniyetleri: Pers, Hint Ve Çin”; “Akdeniz Ve Anadolu Medeniyetleri: Yunan Ve Hitit”; “Amerika Medeniyetleri: Aztek, İnka Ve Maya”
Türk Düşünce Tarihi	2	5	28	6	18				24	“Düşünce Ve Bilim Kavramlarının Muhteva Analizi.”; “Klasik Dönemin Harezmi, Farabi, Biruni, İbn Sina Gibi Türk Bilim Adamları Ve Çalışmaları.”; “Selçuklu Dönemi Medreseleşme Süreci Ve Düşünsel Sonuçları.”; “Osmanlıların İlk Döneminde Düşünce Ve Bilimsel Hayat.”; “Renaissance Ve Batı Aydınlanması.”; “Modern Bilimin Doğuşu Ve Belli Başlı Temsilcileri.”; “18-19 Yüzyıllarda Osmanlılarda Düşünce Hayatı.”; “Modern Düşüncenin Osmanlıya Girişi.”; “Tanzimat Dönemi Düşün Hayatı.”; “Modern Düşüncenin Edebiyat, Sanat Ve Bilime Etkileri.”; “Tanzimattan Cumhuriyete Din-Bilim İlişkileri”; “Cumhuriyet Dönemi Düşün Hayatının Temel Dinamikleri.”

İslam And Education	2	5	28		4				4	"The Nature Of Islamic Knowledge And The Aims Of Education İn Islam"; "The Position Of Philosophy İn Islamic Education"
Schools Of Thought İn Islamic Philosophy	2	5	28		10				10	"The Rise And Development Of Philosophical Thought İn Islam"; "Philosophical Schools: Peripatetic, Platonic And Neoplatonic Traditions"; "The Criticism Of The Muslim Philosophy: Al-Ghazali"; "İbn Khaldun"; "Katib Celebi"
İslam Bilim Tarihi Ve Felsefesi	2	5	28		28				28	"Tarih araştırmalarında yöntem meselesinin önemi."; "Tarihi tenkidin (eleştiri) tanımı, tarih bir ilim midir ve kanunlarından söz edilebilir mi?"; "Tarihi hakikatle ile gerçeklik arasındaki ayırım ve objektif problemi."; "Tarihi kaynaklar, geçmişin izleri ve kanıt sorunu (şahitlik)"; "Tarihi kaynaklara nasıl ulaşılır ve vesikaların keşfi (heuristique)."; "Tarihi tenkidin unsurları (dış ve iç tenkid), eleştiride aşırılığa gitme, sağduyunun terki."; "Çoklu ve tekli delillerin durumu veya delil yokluğunda tarihinin tutumu."; "Tarihinin ahlaki (etiği)"; "Yardımcı bilimlerle tarih arasındaki ilişkiler. Kaynakların anlaşılmasında yardımcı olan disiplinler."; "Olguların tespit ve tanımlanmasında yardımcı olan ilimler."; "Biyografik tarih araştırmalarının değeri, büyük adamların tarihteki rolü."; "Tarihin taksim meselesi (zaman, mekan, tema)."; "Beşeri coğrafyanın tanımı ve tarihi olgular üzerindeki etkisi."; "Tarih araştırmalarında analiz ve sentez süreçleri ve araştırılan konunun eser haline getirilmesi."
Seçme Hadis Metinleri	2	5	28				12		12	"Sahih-İ Buhârî'nin Kitâbu'sl-İlm Bölümünden Seçme Hadisler." (3 Hafta); "Sahih-İ Müslim'in Kitâbu'l-İman Bölümünden Seçme Hadisler" (3 Hafta)
Sosyal Değişme Ve Din	2	5	28					12	12	"Sosyal Değişme Kuramları: Evrimci Kuram"; "Sosyal Değişme Kuramları: Dengeci Kuram"; "Sosyal Değişme Kuramları: Çatışmacı Kuram, Yükseliş Ve Çöküş Kuramı"; "Dinin Modernizm Ve Post-Modernizm Karşısındaki Durumu"; "Sektülerleşme Kuramı 1"
Kuranın Ana Konuları	2	5	28			6	4		10	"Kur'an'ın Ana Temaları: 1- Allah (Zâtı, İsimleri, Sıfatları, Fiilleri)"; "Kur'an'ın Ana Temaları: 2- Âlem (Allah-Âlem ilişkisi, Gayb Ve Şehâdet Âlemleri, Âfâki Ve Enfûsî Âlemler)"; "Kur'an'ın Ana Temaları: 3- İnsan (İnsanın Yaratılışı Ve Dini Sorumluluğu)"; "Kur'an'ın Temel Hükümleri: 1- İtikat A-Tevhid: Aa- Allah'ı Nefy Ve İsbat Tutumları (Ateizm, Teizm, Deizm, Dualizm, Politeizm, Monoteizm, Panteizm, Pananteizm), Ab- Tevhid Delilleri (Hudûs, İllet-Ma'lûl, İlk İllet, Hareket, İmkân, İnâyet, Ekmel Varlık, Gâye Ve Nizâm, Fıtrat, İhtirâ, İhyâ, Hikmet)"; "Kur'an'ın Temel Hükümleri: 1- İtikat B- Nübüvvet (Melekler, Kitaplar Ve Peygamberler)"
Çağdaş Türk Düşüncesi Ve Modernleşmesi	2	5	28		8		2		10	"19. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Felsefi Akımlar (Pozitivizm, İdealizm, Spiritüalizm, Materyalizm)"; "Meşrutiyet Dönemi Düşünürleri (Abdullah Cevdet-Baha Tevfik-Celal Nuri)"; "Meşrutiyet Dönemi Düşünürleri (Filibeli Ahmet Hilmi-Said Halim Paşa)"; "Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Geçiş Düşünürleri (Ziya Gökalp-Yusuf Akçura)"; "Cumhuriyet Dönemi Muhafazakar Düşünürler (Nurettin Topçu, Erol Güngör, C. Meriç, İ. Özel)."

Din Ve Bilim İlişkisi	2	5	28	28					28	“Din-Bilim İlişkisi: Din-Bilim İlişkinin Kısa Bir Tarihi”; “İslam Düşüncesinde Din ve Bilim”; “20. Yüzyılda Bilim ve Natüralizm”; “Evrım ve Modern Kültür”; “Evrım Teorisi: Evrimin Kısa Bir Tarihi”; “Evrım Lehine Kanıtlar: Sorular ve Cevaplar”; “Evrım Teorisinin, Dini, Felsefi ve Ahlaki Çıkarımları”; “Bilim ve İnsan: Bilincin Tabiatı”; “Ruh ve Çağdaş Bilim”; “Çağdaş Bilimden Ruh Düşüncesine İtirazlar”; “Tanrı ve Evren: Evren ve Büyük Patlama Teorisi”; “Görelilik Teorisinin Önemi ve Kuantum Mekanığı”; “Tanrı Evrende Nasıl Fiiilde Bulunur?”; “Din ve Bilim Adına Bazı Sonuçlar”
Sistematik Kelam ı	1	6	28			2	16		18	“İslam’ın Nübüvvet Hakkındaki Genel Öğretisi”; “Nübüvvet İle Alakalı Kavramlar”; “Nübüvvetin İmkânı, Gerekliğı Ve Nitelikleri”; “Nübüvvetin İspatı Meselesi ve İspat Delilleri”; “Nübüvvetin İspatında Mucize Delili”; “Peygamberlerin Özellikleri”; “Nübüvvet Kurumunun Nitelikleri (Evrensellik, Nübüvvetin Dili vdğr)”; “Vahiy ve İlahi Kitaplar; “Melekler ve Diğer Ruhani Varlıklar”
Felsefe Tarihi ı	1	6	2	28					28	“Batı Düşüncesine Giriş”; “Rönesans Felsefesi”; “Modern Bilimin Doğuşu ve Gelişimi”; “Bacon”; “Hobbes”; “Rasyonalistler I: Descartes”; “Rasyonalistler II: Spinoza”; “Rasyonalistler III: Leibniz”; “Empiristler I: John Locke”; “Empiristler II: George Berkeley”; “Empiristler III: David Hume”; “Aydınlanma Düşüncesi”; “Kant’ın Eleştirel Felsefesi: Saf Aklın Eleştirisi, Pratik Aklın Eleştirisi”; “Rousseau ve Karşı Aydınlanma”
İslam Mezhepleri Tarihi	1	7	28				8		8	“İslam Kültüründe mezheplerin teşekkülüne yol açan dahili ve harici sebepler”; “Mezhep formunda ortaya çıkan ilk gruplar, görüşler ve Haricilik mezhebi.”; “Haricilik mezhebinin etkileri, erken dönem İslam toplumunda haricilik.”; “İslam kültürü içinde teşekkül eden farklı din ve dindarlık anlayışları, Selefilik ve Vehhabilik.”
İslam Felsefe Tarihi	1	7	56		54				54	“İslam felsefesinin kaynakları ve eski mirasın intikali: Helenlik ve helenistik kaynaklar. Grek uygarlığı, Hint uygarlığı, İslam dini.Çeviriler ve ilk İslam filozofu el-Kindi: Yaşadığı asır, hayatı kaynakları ve düşüncesi.”; “İslam’da heretik düşüncenin ortaya çıkışı ve bazı temsilcileri: Serahsi, Ravendi ve Ebu Bekir er-Razi.”; “Farabi, I : Hayatı, eserleri ve görüşleri.”; “Farabi, II : Hayatı, eserleri ve görüşleri.”; “İbn Sina: Hayatı, eserleri ve görüşleri.”; “Gazali: Kelam akılcılığı.”; “Felsefenin sistematik reddi.”; “Batı İslam Dünyasında felsefenin ortaya çıkışı ve yeni yönelişler: Mağrib ve Endülüs.”; “İbn Baccce: Hayatı, eserleri ve görüşleri.”; “İbn Tufeyl: Hayatı ve Görüşleri.”; “İbn Rüşd: Hayatı, eserleri ve görüşleri.”; “İslam dünyasında felsefi düşünüşün duraklaması: Sebepler ve sonuçlar.”
Klasik Kelam Metinleri	2	7	28				8		8	“Felsefleşmiş Kelâm Dönemi Eserleri: Fahreddin Er-Râzi’nin El-Muhassal’ı.”; “Kelâmda Şerh Ve Haşiye Türü Eserler: Cürcânî’nin Şerhu’l-Mevâkıf’ı.”; “Belirli Konular Üzerine Müstakil Risale Yazma Geleneği: İsbât-ı Vâcib Ve Elfâz-ı Küfr Risaleleri.”; “Yeni İlm-i Kelâm Dönemi Eserleri: İzmirli İsmail Hakkı’nın Muhassalü’l-Kelâm Ve’l-Hikme’si.”

Din Felsefesi	1	8	56	4		4	28	4	4	44	“Tanrı’nın varlığı konusu ve bu doğrultuda geliştirilmiş olan teistik deliller”; “Ontolojik delil ve eleştirisi”; “Kozmolojik delil ve eleştirisi”; “Teleolojik delil ve eleştirisi”; “Ahlak delili ve eleştirisi”; “Ateizmin tarihçesi ve dayandığı argümanlar”; “S. Freud’un yanıtsız din teorisi ve eleştirisi”; “Durkheim’in sosyolojik teorisi ve eleştirisi”; “Kötülük problemi ve onunla ilgili ortaya konmuş çözüm önerileri”; “Dinin ahlakla, sanatla ve bilimle ilişkileri”; “Dini sembolizmin anlam ve önemi”
Dinler Tarihi I	1	8	28				12			12	“Yahudilik: İnanç”; “Yahudilik: Kutsal Kitap”; “Hristiyanlık: İnanç”; “Hristiyanlık: Kutsal Kitap”; “İslâm: Hz. Muhammed Ve Kur’an”; “İslam: İnanç”
İslam Ve İktisat	2	8	28					28		28	“Ekonomik sistemler: kapitalizm, sosyalizm, karma ekonomi”; “İslam ekonomisi, tanım ve temel özellikleri”; “Faiz yasağı ve çeşitleri Para vakıfları”; “Bey’ bil-vefa, bey’u’l-ine, bey’ bi’l-istiğlal”; “İslami bankacılık, gelişimi ve fon kullanma yöntemleri”; “İslami sigortacılık”; “Kredi kartı işlemleri Para: tanım, fonksiyon ve çeşitleri”; “Forex, faktoring, BES”; “Sukuk, teverruk”; “Birikime dayalı konut edindirme yöntemi”; “Kripto paralar”; “Borsa”
Die Quellen Und Auslegung-sarten Im Islamischen Recht	2	8	28				4			4	“Der Analogieschluss (Qiyas)”; “Die Sekundären Quellen (İsti?San, Ma?La?A, ?Urf)”
Siyere Modern Yaklaşımlar	2	8	28				8			8	“Peygamberi Anlamada Beşerî-İlahî Ayrımı”; “Peygamberi Aşırı Yüceltme Vurgusu”; “Klasik Peygamber Algısına Yönelik Eleştiriler”; “Modern Dünyada Peygamber Nasıl Anlaşılabılır?”
Çağdaş Felsefe Akımları	2	8	28	18						18	“Hegelci Diyalektikte Farklılık”; “Nietzsche Ve Varlık-Oluş Dikotomisi”; “Edmund Husserl Ve Fenomenoloji”; “Heidegger Ve Varlığın Fenomenolojisi”; “Heidegger: Varlık Ve Varolanlar Arasındaki Ontolojik Fark”; “Derrida Ve Postyapısalcılık”; “Derrida Ve Sınırdaki Felsefe Olarak Dekonstrüksiyon”; “Lyotard Ve Postmodernizm”; “Lyotard Ve Meta-Anlatıların Sonu”
Dinler ve Çoğulculuk	2	8	28			2	2	14		18	“Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu”; “Tanrı Anlayışları Bağlamında Bir Değerlendirme”; “Çoğulcu Toplum Düşüncesi, Dinler ve Etnisite”; “İslami Çoğulculuğun İlkesi: İnanç Özgürlüğü” (2 Hafta); “Çok Kültürlülük ve Küreselleşme” (2 Hafta); “Çok Kültürlülük ve Küreselleşme”; “Ötekileştirme ve Baskın Kültür”
Osmanlı Dönemi İslam Düşüncesi	2	8	28		4		12			16	“İslamda ilim kavramı ve İslamın ilme verdiği önem.”; “Türklerin felsefe bilimine katkıları: Farabi-İbn Sina”; “Tanzimat dönemi Türk düşünce hayatı”; “Ziya Paşa-Namık Kemal”; “Ahmet Cevdet Paşa”; “Said Halim Paşa”; “Cumhuriyet Dönemi: Türk düşünce hayat I” (2 Hafta)
Varlık Felsefesi Ve Problemleri	2	8	28	28						28	“Varlık, Kavramları ve Problemleri Nedir?”; “Metafizik-Ontoloji-Teoloji İlişkisi”; “Platon-Aristoteles-Plotinos’ta Varlık Felsefesi”; “Ortaçağ Varlık Felsefesi”; “İslam Felsefesinde Varlığa Dair Yaklaşımlar”; “Yeniçağ (16-17) Felsefesinde Varlık Felsefeleri”; “Deneysel Felsefede Varlık Felsefenin İmkânı”; “Pozitivizmin Varlık Algısı Heidegger-Sartre’da Varlık Sorunu”; “Postmodern Düşüncede Varlık”; “Baudrillard’ın Simülasyon Kuramında Varlığa Yaklaşımlar”; “Teknoloji-Varlık İlişkisi”; “Transhümanist Süreçte Varlığın Konumu”; “21. Yüzyılda Metafiziğin Konumu”
Tarih Felsefesi	2	8	28	2			4			6	“Nesnellik”; “Yeniçağ tarih felsefelerinin ve Büyük sistemlerin Ortaya Çıkışı”; “Tarihselcilik”

Siyere Modern Yaklaşımlar	2	8	28				6			6	“İdeolojik siyer okumaları”; “Klasik peygamber algısına yönelik eleştiriler”; “Modern dünyada peygamber nasıl anlaşılabilir?”
Çağdaş Felsefe Akımları	2	8	28	18						18	“Alman İdealizmi Sonrasında Felsefe”; “Hegelci Diyalektikte Farklılık”; “Nietzsche ve Varlık-Oluş Dikotomisi”; “Edmund Husserl ve Fenomenoloji”; “Heidegger ve Varlığın Fenomenolojisi”; “Heidegger: Varlık Ve Varolanlar Arasındaki Ontolojik Fark”; “Derrida ve Postyapısalcılık”; “Lyotard ve Postmodernizm”; “Lyotard Ve Meta-Anlatıların Sonu”
İslam Felsefesi Metinleri	2	8	28		28					28	“İslam’da felsefi düşüncenin ortaya çıkışı”; “Metin: Farabi, Kitabü'l-Mille I”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Mille II”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Mille III”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Mille IV”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Huruf I”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Huruf II”; “Metin:Farabi, Kitabü'l-Huruf III”; “Metin:İbn Sina, İsbatü'n-Nübüvvat I”; “Metin:İbn Sina, İsbatü'n-Nübüvvat II”; “Metin:İbn Sina, İsbatü'n-Nübüvvat III”; “Metin:İbn Rüşd, Faslu'l-Makal I”; “Metin:İbn Rüşd, Faslu'l-Makal II”; “Metin:İbn Rüşd, Faslu'l-Makal III”
Modern Fıkıh Metinleri	2	8	28				14			14	“Çağdaş problemlere çözüm arayışı bakımından modern fıkıh metinleri”; “Taklit ve mezhep taassubundan uzaklaşılması bakımından modern fıkıh metinler”; “Mekasidü's-şeria ekseni yorumların gelişmesi bakımından modern fıkıh metinleri”; “İhyacı, ıslahçı, yeni selefîci yaklaşımlar bakımından modern fıkıh metinleri”; “Muhafazakar/gelenekselci taklit yaklaşım bakımından klasik fıkıh metinleri”; “Karşılaştırmalı eklektik tercih yaklaşımı bakımından modern fıkıh metinleri”; “Analitik akademik tecdid yaklaşımı bakımından modern fıkıh metinleri”
Zorunlu				60	64	22	187	16	19	368	
Seçmeli				162	132	46	242	100	14	694	
Toplam				222	196	68	429	116	33	1062	

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁵⁹

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
Kur'an İlimleri ve Usulü-İ	1	1	28				2			2	“Vahyin Keyfiyeti, Vahyin Geliş Şekilleri, Vahiy Esnasında Görülen Haller”
Mantık	1	1	28				28			28	“Mantık ilminin tanımı ve Mantık tarihine genel bakış.”; “Mantık ilminin diğer bilimler arasındaki yeri.”; “Varlık, düşünce ve dil ilişkisi. Varlık ve bilgi.”; “Beş Tümel.”; “Kategoriler.”; “Önermenin tanımı, çeşitleri, niceliği ve niteliği.”; “Önermeler Arası ilişki.”; “Kipler.”; “Kıyasın tanımı ve çeşitleri.”; “Kıyasın dört şekli ve şekillerin sonuç vermesi.”; “Burhan.”; “Cedel.”; “Hatabe ve Şiir.”; “Mugâlaata.”

İslam İnanç Esasları	1	1	28			2	10		12	"Allah'a İman ve İnkarcı Akımlar", "Allah'ın Varlığının ve Birliğinin Delilleri", "Görünmeyen Varlıklar (Melekler, Cinler, Şeytanlar ve Ruh)", "Kitaplara İman, Allah'ın İnsan İle Sözlü İlişki Vasıtası Olarak Vahiy Kavramı", "Peygamberlik Müessesesinin Önemi, Peygamberlere Olan İhtiyaç", "Peygamberlerin Özellikleri, Nebi- Resul Kavramları ve Mucize."
Siyer	1	1	28				2		2	"İslam öncesi insanlık tarihine genel bir bakış, siyerin kaynakları ve siyerin önemi"
Kur'an İlimleri ve Usulü-II	1	2	28				10		2	"Kur'an Yorumu ve Hermeneutik", "Tefsir Çeşitleri: Mevzû Tefsir: İcmâi Tefsir", "Tafsî Tefsir, Rivâyet Tefsiri", "Dirâyet Tefsiri", "Mevzû Tefsir"
Tefsir-I	1	3	28				8		8	"Kur'an Tarihi: Vahyin Mahiyeti, Biçimleri; Allah (c.c.), Cebrail (a.s.), Peygamberler ve Diğer İnsanlarla İlişkisi", "Tefsir Usulü: Tefsir, Tevil, Terceme ve Meal Kavramları; Ulûmü'l-Kur'an Kavramı ve Tefsir Usulü İle İlişkisi", "Nakil ve İctihâd Açısından Tefsir: Rivayet ve Dirayet Tefsiri; Örnekleri", "Niteliklerine Göre Tefsir: Mezhebi Tefsir; İlmî Tefsir; İşârî Tefsir; İctimai-Edebi Tefsir; Fıkhi Tefsir; Modernist Tefsir; Örnekleri"
İslam Hukukuna Giriş	1	3	28				8		8	"İctihâd teorisi", "Fıkıhın temel prensipleri, mekâsîd teorisi", "Genel fıkıh kuralları (kavâid-i külliye), Modern fıkıh teorileri", "Modern dönemde fıkıh düşüncesi"
Din Psikolojisi	1	3	28	2			2	8	14	"DİN, DİNDARLIK VE DİNİ HAYAT; - Dinin Tanımı - Dindarlık ve Dinî Hayat - Dinî Hayatın Unsurları - Dindarlığın Kaynakları-Dinî Motivasyonlar - Biyolojik Kaynaklar - Psikolojik Kaynaklar - Sosyo-Kültürel Kaynaklar", "DİNDARLIĞIN BOYUTLARI; - Motivasyonel Boyutlar - Gelişimsel Boyutlar - Dinî Hayatın Uzandırdığı Alanlar - İnsani Potansiyellere Yönelik Boyutlar", "DİNDARLIĞIN ETKİLERİ; - Dindarlık ve Psikolojik Sağlık - Dindarlık ve Bedensel Sağlık - Dindarlık ve Sosyal Uyum", "İNANÇ PSİKOLOJİSİ; - İnanç ve İman - İmanın Psikolojik Yapısı - İnanç-Davranış İlişkisi - İnanç Düzeyleri ve İncanın İmana Dönüşmesi - İman ve Şüphe - Dinî Şüphe Çeşitleri - İnançsızlık ve Din Karşıtlığı", "DİNİ GELİŞİM TEORİLERİ - Piaget ve Bilişsel Gelişim Teorisi - Sosyal Öğrenme Teorisi - Evre Teorileri", "PSIKANALİZ VE DİN; - Sigmund Freud ve Din - Carl Gustav Jung ve Din - Erich Fromm ve Din"
Din Eğitimi	1	3	28					6	6	"Çağdaş Din Eğitimi Konuları: a.Dini Çoğulculuk ve Din Eğitimi b.Kültürler arası Din Eğitimi", "Çağdaş Din Eğitimi Konuları: d.Küresel Ahlak Eğitimi e.Küreselleşme ve Din Eğitimi", "Çağdaş Din Eğitimi Konuları: i.Küresel Ahlak Eğitimi j.Küreselleşme ve Din eğitimi k.Ölüm Eğitimi"
İslam Tarihi II	1	3	28			8			8	"Mulukü Tavaif, Murabıtlar, Muvahhidler, Beni Ahmer Devleti, Endülüslük Kültür ve Medeniyeti", "Emevîler ve Abbâsîler Döneminde Kültür ve Medeniyet", "Emevîler ve Abbâsîler Döneminde Toplumsal Hayat, Sanat ve Bilim Hayatında Yaşanan Gelişmeler"
Felsefe Tarihi I	1	3	28	24					24	"Felsefe ve Felsefe Bilim İlişkisi İlkçağ Felsefesi Kavramının Sınırı", "Milet Okulu, Arke Kavramı Thales, Anaksimandros, Anaksimenes", "Elea Okulu, Varlık Sorunu Ksenophanes, Parmenides, Melissos, Zenon, Hiç'çi Gorgias", "Olus Sorunu ve Arke'nin Yeniden Ele Alınması Herakleitos, Pythagoras Empedokles ve Demokritos", "Pre-Sokratik Felsefenin Yapısı, insan felsefesi, sofistler", "Sokrates ve Felsefesi sokratesçi okullar", "Platon ve Felsefesi: varlık ve bilgi felsefesi platon ve felsefesi: ahlak ve siyaset felsefesi", "Aristoteles ve Felsefesi varlık, bilgi, ahlak ve siyaset felsefesi", "Helenistik felsefe A. Ahlaki Dönem", "Epikurizm okulu ve felsefesi, ahlak felsefesi", "Stoa okulu ve felsefesi, stoa ahlakı" Septikler", "Dini Dönem: Yeni Platonculuk"

İslam Hukuk Usulü	1	4	28				10		10	“Kıyas”, “İstihsan, Mesâlih-i Mürsele, Sahabe Kavli”, “Şer’u men kablenâ, Örf, İstishâb, Sedd-i zerâi’, ilham”, “İslam Hukukunun Gayeleri, Delillerin teâruzu ve nesih”, “İctihada ilişkin meseleler”
Kelam Tarihi ve Metodolojisi	1	4	28				12		12	“İlk ihtilâflarda oluşan fikirlerle karşı Tabii Tepki: Selefiyye.”, “Tabii Tepki’ye karşı Akılcı Tepki: Mutezile”, “Orta yol arayışları: Ehl-i Sünnet kelâmı.”, “Kelâm metodolojisi (Delil-Hüküm =Dini oluşturan omurga).”, “Kelâm metodolojisi (İtikadi hükümler ve kaynakları)”, “Yeni İlm-i Kelâm Hareketi”
İslam Tarihi III	1	4	28				2		2	“Osmanlı Devletinin çözülmesinin İslam Dünyası üzerine etkileri”
Din Sosyolojisi	1	4	28				18		18	“Genel Ve Özel Din Sosyolojileri, “Günümüzde Din Sosyolojisi Ve Bu Alanda Ortaya Çıkan Başlıca Eğilimler”, “Sosyolojik Bakımdan Din”, “Din Ve Toplum: Subjektif Ve Objektif Din”, “Subjektif Dini Tecrübenin Objektifleşmesi”, “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri”, “Din Ve Sosyal Farklılaşma Ve Tabakalaşma”, “Din Ve Sosyal Bütünleşme, Değişme Ve Çözümle”, “Çeşitli Toplum Tiplerinde Din”
Felsefe Tarihi II	1	4	28	28					28	“Skolastik Felsefe”, “Rönesans Felsefesi”, “Reformasyon”, “Descartes”; “Jansenistler, Pascal”, “Hobbes”, “Spinoza”, “Leibniz”, “18.Yüzyıl Aydınlanma Felsefesine Giriş”, “Locke”, “Hume”, “Kant”
Tefsir-III	1	5	28				2		2	“Kur’an’da Allah’a iman: Allah’ın varlığı ve birliği ve örnek bir tefsir metni”
İslam Hukuku-I	1	5	28				2		2	“Kavramsal çerçeve: Hukuk, Fıkıh ve İslam hukuku”
SistematiK Kelam I	1	5	42			2	6		8	“Allah’a İmanın Gerekliİği, Allah’ın Varlığı ve Uluhiyyeti. İnkarcı Akımlar”, “Allah’ın Varlığı ve Birliğini İspat Eden Deliller”, “Peygamberlere iman, Peygamberlere Duyulan İhtiyaç (ve Deizim Problemi). Peygamberliğin Vehbi oluşu ve Nübüvvetin Evrenselliİi.”, “Peygamberlikte Vahyin Keyfiyeti. Mucize, Mucizenin Şartları ve Nübüvveti Delil Oluşu Problemi.”
Düşünce Tarihi Okumaları	2	5	28	24	2				26	“Platon, Yasalar”, “Daniel C. Dennet, Özgürlüğün Evrimi”, “İbn Sina, Dânişnâme-i Alâi”, “Steven Rose, 21. Yüzyılda Beyin”, “Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi”, “Leonard Susskind, Kozmik Manzara”, “Thomas S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı”, “Alper Bilgili, Bilimsel Bilginin Sosyolojisi”, “Alper Bilgili, Bilimsel Bilginin Sosyolojisi”, “Feyerabend, Özgür Bir Toplumda Bilim”, “Penrose, Bilgisayar ve Yapay Zeka”, “Penrose, Bilgisayar ve Yapay Zeka”
Çağdaş İslami Akımlar	2	5	28		12				12	“Çağdaş İslam akımlarının doğuşuna etki eden sebepler”, “Çağdaş İslam akımlarının yaklaşım biçimlerine/tavır alışlarına göre analizi: entelektüel akımlar, şiddet yanlıları, tasavvufi/mistik akımlar, pasif direnişçi akımlar”, “İslam dünyasında yenilikçi hareketler; Ceditçilik”, “Fazlurrahman ve İslam modernizmi”, “İslamcılık: Fikri ve siyasi İslamcılık”, “Küreselleşme ve göç hareketlerinin İslami hareketler üzerindeki etkileri”
Tefsir-IV	1	6	28				6		6	“Kur’an’ın kölelerle ilgili getirdiİi düzenlemeler ve örnek bir tefsir metni”, “Kur’an’da sosyal hayatta kadın: Kadının şahitliİi, yöneticiliİi ve örnek bir tefsir metni”, “Kur’an’da ilim ve önemi ve örnek bir tefsir metni”,
İslam Felsefesi	1	6	42		33				33	“Kindi”, “İhvanı Safa”, “Farabi” (2 hafta), “İbn Sina” (2 hafta), “İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkisi”, “Gazzali”, “İbnRüşd”, “İbn Bacc’e”, “İbn tüfeyl”

İslam Mezhepler Tarihi	1	6	28				12		12	“Mürce Mezhebi; İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları, yayıldıkları bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Mu'tezile Mezhebi: İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, Mu'tezile mezhebinin diğer fırkalarla ilişkileri, alt kolları, yayıldıkları bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Sünnilik: İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları; Eş'arilik; İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları, yayıldığı bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Mâturidilik: İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları, yayıldığı bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Selef, Seleflik ve görüşleri”, “Vehhâbilik ve görüşleri”	
Güncel Fıkıh Problemleri-II	2	6	28				4	10	14	“Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde İlke ve Yöntemler” (2 hafta), “Gıda Maddeleri ve Bağımlılıklar”, “Ticari Hayat”, “Faiz, Kredi ve Finans”, “ Menkul Kıymetler”, “Sosyal güvenlik ihtiyacı ve sigorta, Sigorta ile ilgili değerlendirmeler”	
Günümüz Kelam Problemleri	2	6	28			6	10	2	6	24	“İman merkezli problemler: İnanmak patolojik bir durum mudur? İmanın davranışlar üzerindeki etkisi; İman ve ahlak; İman tazelemek gerekli mi?”, “İman merkezli problemler: İman artar ve eksilir mi? Tekfir meselesi; İnternet-sosyal medya ve inancımız üzerinde etkileri; Farklı inanç ve mezheplerle yüzleşme ya da bir arada yaşama”, “İnkâr merkezli problemler ve İnkarcı akımlar: Pozitivizm, Nihilizm, Darwinizm, Freudizm”, “İnkâr merkezli problemler ve İnkarcı akımlar: Ateizm, Deizm, Materyalizm, Septisizm, Agnostizm”, “Kötülük problemi: Şerlerin, kötülüklerin ve çirkinliklerin yaratılması, musibetlerin yaratılması, şeytanların yaratılması, bütün bunlar ne anlama gelmektedir, Allah Teâlâ bunları neden yaratmıştır?”, “İntihar olayları ve dini inancımız: İntihar ve sebepleri; İntihar-depresyon ilişkisi; Depresyonu ve intiharı önlemede dini inancın rolü; İntihar eden kimse eceliyle mi ölmüştür?”, “İntihar olayları ve dini inancımız: Acı ve ıstırap çeken insan intihar edebilir mi? Ötenazi caiz midir, bu da bir nevi intihar değil midir? İntihar etmek kaderde varsa intihar eden neden günah işlemiş oluyor? İntihar saldırıları caiz midir?”, “Ruh ve ruhla ilgili meseleler: Ruh nedir? Ruhlar yaratılmış mıdır, ölümden sonraki durumları nedir? Ruhları çağırarak mümkün müdür? Ruh görünür mü, bir bedeni var mı?”, “Ruh ve ruhla ilgili meseleler: İslam'da astral seyahat var mı, tayy-ı zaman ve tayy-ı mekan ne anlama geliyor? Rüyaların gerçekliği, İslam'da telepati var mı? Telekinezi nedir ve olabilir mi? Ruh eşi veya ruh ikizi ne demektir?”, “Cinler ve İnsan hayatına etkileri: Cinler var mı, varsa nasıl varlıklardır? Cinlerin de iyisi ve kötüsü var mıdır? Cinler görülür mü? Cinlere niçin kendi cinslerinden peygamber gelmemiştir? Cinlerden faydalanılır mı? Cinlerle iletişim kurma-cin çağırma; Cinler insanı çarparlar mı? Şeytana tapınma/Satanizm”, “Okültist eğilimler ve dini inancımız: Falcılık; Kehanet ve Kâhinlik; Medyumluk; Ufoculuk; Astroloji ve burçlar; Sihir ve büyücülük; Yoga; Gizemcilik; Reiki, Aura-çakra uygulamaları ve şifacılık.”, “Gizli ilim ve batını te'vil iddiaları: Batını te'vilin yaslandığı zihniyet; Gizli ilim/ezoterizm; İslam açısından ilmi gizlemek”, “Dine dayandırılan şiddet sorunu: Fundamentalizm; Sloganik din anlayışı; İslam'ın şiddete bakışı; Fitne: Din konusunda baskı ve şiddet; Cihat kavramı: Maddi cihat, manevi cihat”

Kelam Me- todolojisi	2	6	28			22		22	“İlim ve metodoloji”, “Kelam İlmi öncesi dini anlama metodu”, “Kelam metodolojisinin ortaya çıkışı ve özellikleri”, “Kelamda bilgi elde etme yöntemleri”, “Vahyin bilgi değeri”, “Kelam ilminde akıl-nass ilişkisi”, “Kelam ilminde kullanılan istidlal yöntemleri”, “Metodolojik açıdan mütekaddimun ve müteahhirun dönemleri”, “Metodolojik açıdan Kelam-Felsefe Mukayesesi” (2 hafta), “Metodolojik açıdan Kelam-Tasavvuf Mukayesesi”		
Gruplar Sosyolojisi	2	6	28				6	6	“Dini grupların genel özellikleri ve çeşitleri”, “Dini grup otoritesinin karizma kavramıyla karşılaştırılması”, “Dini grupların sosyo-kültürel ve siyasi alandaki etkileri”,		
Süfi Psikolojisi	2	6	28	6				10	16	“Bilinçdışının Keşfinin Kısa Tarihçesi”, “C. Tart ve Bilincin Hâlleri”, “Ken Wilber Ve Bilinç Yelpazesi”, “İki Kutuplu İnsanın İç Diyalogu: Nefs-Can ilişkisi”, “İslâmî Değişik Bilinç Hâlleri”, “Benötesi Psikolojisi ve Psikoterapi”, “EK 1: Psikospiritüel Kriz (PSK)”, “EK 2: Din-Maneviyat-Psikoloji ve Psikiyatri”	
Mukayeseli Halk İnanışları	2	6	28			18	2	2	22	“Kutsalın yapısı, kutsal ve din dışı, kutsalın türleri”, “Kutsal zaman, kutsal mekan ve ziyaret fenomeni”, “Kutsal nesnelerle ilgili halk inanışları”, “Geleneksel Türk inanışları”, “İslam öncesi Arap inanışları”, “Geçiş dönemleri ile ilgili inanışlar”, “Dua, rukye, tılsım, büyü”, “Halk hekimliği ile ilgili inanışlar”, “Uğur ve uğursuzluk”, “Sayılarla ilgili inanışlar”, “Modern çağda yaşayan hurafeler”	
Din Feno- monolojisi	2	6	28	26	2				28	“Fenomen, felsefi fenomenoloji ve din fenomenolojisi tanımları”, “Tiele, Saussaye, Kristensen”, “Gerardus van der Leeuw, Raffaele Pettazzoni”, “Rudolf Otto”, “Friedrich Heiler”, “Joachim Wach”, “Jouco Bleeker, Jacques Waardenburg”, “Çağdaş Fenomenologlar”, “Mircea Eliade”, “Türkiye’de Din Fenomenolojisi”, “Din fenomenolojisinin temel konuları ve sorunları”, “Yapısal Fenomenolojik Konular”, “Mukayeseli dini fenomenler”	
Kur’an’a Çağdaş Yaklaşımlar	2	6	28			10	2		12	“İctimai Tefsir Ekolü”, “Bilimsel Tefsir Ekolü”, “Modernist Tefsir Ekolü” “Kur’an’ın Tarihselliği”, “Kur’an’da Kadın”, “Kıssalar”	
Modernizm ve Din	2	6	28	4		10	6		20	“Modernizm kavramı”, “Modernizmin temel aygıtları (rasyonellik, evrensellik ve mutlaklık)”, “Geleneksel Toplum ve temel özellikleri”, “Modern toplumlar ve temel özellikleri”, “Modernizm- din ilişkisi”, “Dinin Modernizme bakışı hakkındaki genel teoriler”, “Aydınlanma çağında dine yönelimler”, “Modern çağda din karşıtı akımlar (Pozitivizm ve Materyalizm)”, “Modernizm Din uzlaşısı olarak modern din kavramı”, “Dini Çoğulculuk”	
Dini Gelişim Psikolojisi	2	6	28			2	14	2	2	20	“Dini Gelişimin Doğası”, “Dini Gelişimi Belirleyen Bireysel Faktörler”, “Dini Gelişimi Belirleyen Sosyal Faktörler”, “Dini Gelişimi Belirleyen Doğal (Metafizik) Faktörler”, “Dini Gelişim Teorileri: Piaget ve Bilişsel Gelişim Teorisi”, “Dini Gelişim Teorileri: Sosyal Öğrenme Teorisi”, “Dini Gelişim Teorileri: Freud ve Baba İmajının Yansıtılması”, “Dini Gelişim Teorileri: Evre Teorileri”, “Dini Gelişim Teorileri: Ömür Boyu Dini Gelişim Teorileri”, “Dini Gelişim Teorileri: İslâmî Perspektif”
Din Psi- kolojisinin Tarihi	2	6	28			4		12	16	“Dindarlığın Boyutları”, “İnanç Psikolojisi”, “Dini Gelişim Psikolojisi”, “Kişilik Gelişimi ve Din”, “Dini Gelişim Kuramları”, “Tasavvuf Psikolojisi”, “Ölüm Psikolojisi ve Din”, “Psikanaliz ve Din”	

Arapça Mantık Metinleri	2	6	28		28				28	"Klasik metinlerinin önemi ve kaynakların tanıtılması", "İbn Sinâ, Dânişnâme-i âlâi", "İbn Hazm, Takrib li-haddi'l-mantuk", "Gazzâlî, Esâsu'l-kıyâs", "Gazzâlî, Esâsu'l-kıyâs", "Gazzâlî, Esâsu'l-kıyâs", "Gazzâlî, el-Kıstâsu'l-müstakim", "Gazzâlî, Mi'yâru'l-ilm", "Fahreddin er-Râzi, Meâlimü usûli'd-din", "Necmettin el-Kazvîni, Hikmetü'l-ayn", "Kutbuddin er-Râzi, Risâle fi tahkiki'l-külliyât", "Şemsettin es-Semerikandî, Kıstâsu'l-efkâr", "Abdünnâfi İffet Efendi, Tercüme-i Burhân-ı Gelenbevi", "Ali Sedad, Mizânü'l-ukûl"
Dinler Tarihi I	1	7	28				6		6	"Din kelimesi, kökeni, tanımı; dinler ve tasnifleri", "Dinin Kaynağına Yönelik Politeist ve Monoteist Yaklaşımlar", "Geleneksel Türk Dini İnançları"
İslam Medeniyeti Tarihi	1	7	28		12				12	"İslam Medeniyetinde Eğitim-Öğretim", "İslam Medeniyetinde Dini İlimler", "Tercüme Faaliyetleri", "Tercüme Faaliyetleri İslam Medeniyetine Etkileri", "Müspet Bilimler", "İslam Medeniyetinin Diğer Medeniyetlere etkisi"
Günümüz Fıkıh Problemleri III	2	7	28				2	14	16	"Günümüz Fıkıh Problemlerinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Çözüm Yolları", "Umumi ve Hususi Sigortalar", "Miras hukukunda kadın ve erkeğin mal taksimatındaki anlam arayışları", "İktisadi Hayat İle İlgili Problemler" (2 HAFTA), "Sosyal Hayat İle İlgili Problemler" (2 HAFTA), "Zaruret Halleri"
İslam Hukuk Tarihi	2	7	28		4				4	"Taklid Devri ve son asır İslam Hukukçuları", "Modernist Cereyanlar"
Mezhepler Arası Farklar	2	7	28				2	6	8	"İslam Mezhepler Tarihi'nin Metodik Problemleri", "Mezhepleri Ortaya Çıkaran İtikadi, Sosyal, Kültürel ve İktisadi Faktörler", "Toplumsal Yapı ve Mezhepler" (2 hafta),
Günümüz Tasavvuf Problemleri	2	7	28			2	6		8	"Varlık konusu ve vahdet-i vücüd nazariyesi.", "Keşf, kerâmet, rüyâ.", "İstimdâd, teveccüh, tevessül.", "Râbita"
Günümüz Hadis Problemleri	2	7	28				14		14	"Ehl-i hadisin düşünce yapısı", "Ehl-i Reyin düşünce yapısı", "Hadisin Bilgi Değeri Üzerine Tartışmalar", "Hadis Kalam ilişkisi", "Hadis fıkıh ilişkisi", "Hadis Tasavvuf ilişkisi", "Oryantalistler ve Hadis"
Günümüz Tefsir Problemleri	2	7	28			2	10	6	18	"İçtimai Tefsir Ekolü, Özellikleri ve Muhammed Abduh", "Bilimsel Tefsir Ekolü, Özellikleri ve Kur'an'ın İcazı", "Edebi Tefsir, Konulu Tefsir, İşari Tefsir Ekokleri ve Bunlara Yöneltilen Eleştiriler", "Modernist Tefsir Ekolü ve Yanılgıları, Modernizm Etkisinde Bazı Problemler", "Kur'an'ın Tarihselliği Bağlamında Nüzul Sebepleri ve Tarihsellik", "Kur'an'da Kadın ve Erkek ve Yaratılışları", "Sosyal Hayatta Kadın, Kadının Şahitliği, Çok Evlilik", "Mirasta Kadının Payı, Tesettür", "Kur'an'da İnanç ve İfade Hürriyeti, Mürtedin Durumu"
Din Felsefesi Okumaları	2	7	28	4		4	10		18	"Din Felsefesinin Doğuş Ortamı Ve Nedenleri", "Tanrı'nın Varlığının Delilleri", "Tanrı Tasavvurları", "Monoteizm, Deizm, Panteizm, Panenteizm", "Tanrı ve Kötülük", "Ateizm", "Din Bilim ilişkisi", "Felsefi Bir Problem Olarak Vahiy Ve mucize", "Dini Çoğulculuk Sorunu"
İslam Felsefesi Okumaları	2	7	28			2			2	"Metafizik Disiplininin Mahiyeti, Konusu ve Problemleri Metinler Üzerinden İncelenir.",
Yeni Çağ Felsefesi	2	7	28	22					22	"Francis Bacon", "Thomas Hobbes", "Rene Descartes", "Baruch Spinoza", "Gottfried Wilhelm Leibniz", "John Locke", "David Hume", "Immanuel Kant", "Jean-Jacques Rousseau", "Hegel", "Marx"
Mantık Yanlıları	2	7	28				24		24	"Mantık ilminin tanımı ve Mantık tarihine genel bakış.", "Mantık ilminin diğer bilimler arasındaki yeri.", "Varlık, düşünce ve dil ilişkisi. Varlık ve bilgi.", "Mantık yanlı nedir", "Tanım yanıları" (3 Hafta); "Tartışma ve değerlendirme", "Önerme yanıları" (2 Hafta); "Kıyas yanıları"; "Mugalata"

Yeni Dini Hareketler	2	7	28				8		4	12	“Yeni Dini Hareketler (YDH): Tanımı, Kapsamı, Anlam ve Önemi”, “YDH’lerin ortaya çıkış sebepleri ve temel karakteristikleri”, “YDH’lerin klasik dinlerden ayrıştığı noktalar”, “YDH’lerin katılımcıları ve nedenleri, üyeliğin dinamikleri”, “YDH’ler ve beyin yıkama olgusu”, “YDH’lerde mehdi ve mesih inancı”
Din Devlet İlişkileri	2	7	28					10		10	“Batıda din ve devlet ilişkisi”, “Cumhuriyet, demokrasi ve laiklik kavramları”, “Tanrı-insan, din-devlet ilişkisinin açılımı”, “Hukuk ve hukukun üstünlüğü”, “İnsan Hakları”
Sosyoloji Kuramları	2	7	28				20			20	“Karl Marx, Emile Durkheim, Max weber, Georg Simmel ve kuramları”, “Yapısal işlevselcilik, yeni işlevselcilik ve çatışma kuramı”, “yeni marxci kuram ve çeşitleri”, “sistemler kuramı”, “sembolik etkileşimcilik”, “Çağdaş feminist kuram”, “Modern-postmodern toplum kuramı”, “modernlikle ilgili çağdaş kuramlar”, “küreselleşme kuramı”, “yapısalcılık, postyapısalcılık ve postmodern toplum kuramı”
İslam Kurumları Tarihi	2	7	28		6					6	“Kültür, Medeniyet kavramları, İslam Medeniyetinin Kaynakları, İslam Medeniyetinin batıya geçiş yolları”, “Eğitim Müesseseleri”, “Medreseler, eğitim ve öğretim kadrosu”
İslam Düşünce Tarihinde Bilim	2	7	28	10	18					28	“Bilim, Teknoloji ve İlimlerin Sınıflandırılması”, “Bilim Tarihi, Konusu, Amacı ve Ortaya Çıkışı”, “Bilim Tarihinde Bilgi Kaynakları”, “Bilimin Tarihi Gelişimi”, “İlk Çağlarda Bilim”, “Orta Çağ’da İslam Dünyasında Bilim-I”, “Orta Çağ’da İslam Dünyasında Bilim-II”, “Orta Çağ’da İslam Dünyasında Bilim-III”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-I”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-II”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-III”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-IV”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-V”, “Osmanlılar Döneminde Bilim-VI”
Dini Gelişim Teorileri	2	7	28				26			26	“Genetik Teori”, “Evre Teorileri-I”, “Evre Teorileri-II”, “Psikanalitik Teoriler-I”, “Psikanalitik Teoriler-II”, “Jung ve Bireyleşme Teorisi”, “Kirkpatrick ve Duygusal İlişki-Bağlanma Teorisi”, “Ömür Boyu Dini Gelişim Teorileri-I” “Ömür Boyu Dini Gelişim Teorileri-II”, “Bütünsel Yaklaşımlar: Reich ve Tümlayıcı Muhakeme Teorisi”, “Bütünsel Yaklaşımlar: Birey-Tanrı İlişkisinde Dinamik Model”, “Bütünsel Yaklaşımlar: Tasavvufi Yaklaşım”, “Bütünsel Yaklaşımlar: Karaca Modeli”
Din Psikolojisi Okumaları	2	7	28	2				2	8	12	“Psikodinamik psikolojiler ve din: Geçmiş, günümüz ve gelecek”, “Evrimsel psikoloji: Din psikolojisi için yeni bir zemin.”, “Bağlantı noktaları: Gerontoloji ve din psikolojisi”, “Dini ve manevi tecrübenin nöropsikolojisi”, “Dine bilimsel yaklaşımlar”, “Din, tutumlar ve sosyal davranış”
Mantık-Kelam Mantık-Fıkıh İlişkisi	2	7	28		28					28	“Klasik metinlerinin önemi ve kaynakların tanıtılması”, “İbn Sinâ, Dânişnâme-i âlâi”, “İbn Hazm, Takrib li-haddi’l-mantık”, “Gazzâli, Esâsu’l-kıyâs”, “Gazzâli, Esâsu’l-kıyâs”, “Gazzâli, Esâsu’l-kıyâs”, “Gazzâli, el-Kıstâsu’l-müstakim”, “Gazzâli, Miyâru’l-ilm”, “Fahreddin er-Râzi, Meâlimü usulî’-d-din”, “Necmettin el-Kazvîni, Hikmetü’l-ayn”, “Kutbuddin er-Râzi, Risâle fi tahkiki’l-külliyât”, “Şemseddin es-Semerikandi, Kıstâsu’l-efkâr”, “Abdünnâfi İffet Efendi, Tercüme-i Burhân-ı Gelenbevi”, “Ali Sedad, Mizânu’l-ukûl”
Din Felsefesi	1	8	42	2		2	12			16	“Tanrı’nın Varlığının Delilleri”, “Tanrı Tasavvurları”, “Monoteizm, Deizm, Panteizm, Panenteizm”, “Tanrı ve Kötülük”, “Ateizm”, “Din Bilim İlişkisi”, “Felsefi Bir Problem Olarak Vahiy ve Mucize”, “Dini Çöğulculuk Sorunu”

Din Bilim İlişkisi	2	8	28	2		2	16			20	“Tanrı Hakkında Konuşmak: Din Dili”, “Tanrı’nın Varlığının Delilleri”, “Tanrı-Evren İlişkisi ve Çeşitli Tanrı Tasavvurları”, “İnsan Hürriyeti ve Determinizm”, “Din ve Bilim İlişkisi”, “İman ve Akıl İlişkisi”, “Mucize Problemine Genel Bir Bakış.”, “Vahiy Kavramı; Kullanılış Şekilleri ve Unsurları”, “Dini çeşitlilik ve Bazı Temel Dini Yaklaşımlar”, “Ateizm; Çeşitleri ve Dayandığı Gerekçeler”
Zorunlu				56	53	6	132	32	8	281	
Seçmeli				100	100	20	230	68	44	562	
Toplam				156	153	26	362	100	52	843	

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri
Değerlendirme Tablosu⁶⁰

	DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
					Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
55	İslam İnancın Esasları	1	1	28			2	12			14	“İnsanda Din Duygusu, Dine Duyulan İhtiyaç, Dinin Tanımı”; “İmanın Tanımı, Mahiyeti, Çeşitleri Ve Esasları, İman-İslam Ve İman-Amel İlişkisi, İmanın Geçerliliği, İnanç Bakımından İnsanlar”; “Allah İnancı, Allah İncinin Fitriliği, Allah’ın Varlığı Ve Varlığının Delilleri”; “Peygamberlere İman, Peygamberlik Müessesesi Ve Peygamberlere Olan İhtiyaç, Peygamberlerin Sıfatları”; “Nübüvvet Bahisleri(Mucize, Velayet, Keramet, İmamet, Şefa’at)”; “Kitaplara İman, İlahi Kitapların Özellikleri, Vahiy Kavramı, Mahiyeti Çeşitleri, Kur’ân-ı Kerim”; “Meleklerle İman, Meleklerin Mahiyeti, Sayısı, Özellikleri, Görevleri, Diğer Gaybi Varlıklar (Şeytan, Cin)”
1	Tefsir Tarihi	1	1	28				10			10	“Tefsir Çeşitleri, Mevzii Tefsir, Tahlili Ve İcmali Tefsir”; “Rivayet Tefsiri Ve Önemli Rivayet Tefsirleri”; “Dirayet Tefsiri, Çeşitleri Ve Önemli Dirayet Tefsirleri”; “Tefsirde Çağdaş Gelişmeler”; “Çağdaş Tefsir Ekolleri”
2	Mantık	1	1	28				22			22	“Mantık Nedir?”; “Karamlar”; “Tümeller”; “Kategoriler”; “Tanım”; “Önergeler”; “Akıl Yürütme”; “Tümdengelim”; “Tasım”; “Tümevarım Ve Analoji”; “Beş Sanat”
3	Kur’an’ın Ana Konuları	2	1	28			6	6			12	“Kur’an Bağlamında Cahiliye’deki Tanrı Anlayışı Ve Nüzul Sırasına Göre Alak İle Kamer Arasındaki Sureler”; “Kur’an’a Göre Tevhit Ve Allah’ın Varlığının Delilleri Ve Nüzul Sırasına Göre Sad İle Fatır Arasındaki Sureler”; “Kevni Ayetler, Kainat Ve Allah-Alem İlişkisi Ve Nüzul Sırasına Göre İsra İle Enam Arasındaki Sureler”; “İnsanın Yaratılışı, Çoğalması Ve Evrim Teorisi Ve Nüzul Sırasına Göre Saffat İle Şura Arasındaki Sureler”; “Nübüvvetin Anlamı, Gerekliliği Ve İspatı Ve Bakara Suresi”; “Vahiy Ve Türleri Ve Enfal Ve Ali İmran Sureleri”

4	Mukayeseli Halk İnançları	2	1	28			24		24	“Mukayeseli Halk İnançları Ve Din Bilimleri”; “Halk Bilimi, Etnoloji Ve Antropoloji Bilim Dalları İle İlgisi”; “Geleneksel Türk Dini”; “Türklerin Dini Tarihçesi”; “Anadolu’da Yaşayan Halklar Ve Dinleri”; “Yahudi Halk İnançları”; “Hristiyanlık’da Halk İnançları”; “Mecusilikte Halk İnançları”; “Hinduizm Ve Budizmde Halk İnançları”; “İslam Dininde Halk İnançları”; “Doğum Ve Ölümler İle İlgili Halk İnançları”; “Taş Ve Su Kültüyle İlgili Halk İnançları”
5	İslam Fıkıh Mezhepleri	2	1	28			8		8	“Hanefi Mezhebi -Kaynakları Ve İctihad Metodolojisi”; “Şafii Mezhebi -Kaynakları Ve İctihad Metodolojisi”; “Maliki Mezhebi -Tarihi Süreç Maliki Mezhebi -Kaynakları Ve İctihad Metodolojisi”; “Hanbeli Mezhebi -Kaynakları Ve İctihad Metodolojisi”
6	Tefsir Usulü	1	2	28			2		2	“Kıyas’ı-I-Kur’ân”
7	Siyer İ	1	2	28		2			2	“Hz. Peygamberin Sosyal Alanda Eğitim Ve Öğretimi. Fen İlimleri Ve Tıbbi Nebevi.”
8	Felsefe Tarihi I	1	2	28	26				26	“Felsefe Ve Mitoloji”; “Pre-Sokratik Filozoflar”; “Pisagor”; “Herakleitos Parmenides, Anaksagoras, Demokritos”; “Sofistler Ve Sokrates”; “Platon”; “Aristoteles”; “Stoacılık Epikürçülük”; “Patristik Dönem”; “Augustinus Ve Boethius”; “Anselmus Ve Abelardus”; “Ioannes Scotus, Thomas Aquinas”; “Rogerus Baco, Albertus Magnus”
9	Çevre Ve Din	2	2	28			26		26	“Eko-Sistem”; “Fiziksel Çevre”; “Toplumsal Çevre”; “Modern Çevre Sorunları”; “Kutsal Kitaplarda Çevre Bilinci”; “İslam’da Çevre Bilinci”; “Kur’an’ın Işığında Çevre Sorunları”; “Geleneksel, Modern Ve Post Modern Çevre Yaklaşımları”; “İlerleme, Teknoloji, Üretim, Tüketim”; “Nesli Tükenen Hayvanlar, Sera Etkisi, Ekolojik Denge”; “Sığ Ekoloji, Derin Ekoloji, Sığ-Derin Ekoloji Karşılaştırılması”; “Toplumsal Ekoloji, Ahlak Ve Çevre”; “Ekolojik Sorunlara Teolojik Bakış”
10	Bilgi Toplumu Ve Din	2	2	28	2		6	12	20	“Genel Olarak Bilgi, Bilginin Mahiyeti Ve Kaynağı.”; “Bilginin Sosyal Boyutu.”; “Bilgi Sosyolojisinde Bilgi-Toplum İlişkisi.”; “Din Anlamı Ve Sosyal Boyutları, Dinin Sosyal İşlevleri.”; “Din İle Toplumun Karşılıklı İlişkileri.”; “Bilgi İle Dinin Karşılıklı İlişkileri. Kurumsal Olarak Bilgi-Din İlişkisi”; “Toplumun Bilgileneşinde Dinin Rolü”; “Dindarlığın Bilgi Ve Bilince Dayanmasında Bilgi Toplumu Önemli”; “Bilgi Toplumu Oluşumunda Dinin Rolü”; “Dinin Şekillenmesinde Bilgi Toplumu Rolü”; “Bilgi Ve Bilim İle Din Arasındaki İlişkiler “; “Modern Toplumda Bilgi Ve Din”
11	Eğitim Psikolojisi	2	2	28					4	“Bilişsel Gelişim”; “Bilişsel Öğrenme Kuramı”
12	Hadis Tarihi Ve Usulü I	1	3	28			2		2	“Son Dönem Oryantalistler Ve Hadis”
13	Din Psikolojisi I	1	3	28					8	“Dini Motivasyon”; “İman, Dini Şüphe “; “İnançsızlık”; “Ruh Sağlığı Ve Din”

14	Kelam Tarihi	1	3	28				16		16	“Kelam İlminin Doğuşu Yolunda Hz. Peygamber, Hülefa-ı Raşidin Devri Ve İlk İhtilaflar, Kelam İlminin Doğuşuna Zemin Hazırlayan İç Ve Dış Faktörler”; “Başlangıç Dönemi Kelam Ekolleri (Hariciler, Cebriyye, Kaderiyye)”; “Başlangıç Dönemi Kelam Ekolleri (Mürce, Kerramiyye, Müşebbihe, Mücessime)”; “Başlangıç Dönemi Kelam Ekolleri (Şia, Mutezile)”; “Genel Hatlarıyla Ehl-İ Sünnet Kelamı Ekollerine Giriş (Selefiyye, Eş’ariyye, Mâtüridiyye)”; “İmam Gazali Ve Kelam İlmine Etkisi”; “Ehl-İ Sünnet Kelamının Evreleri (Şerh Ve Haşiyeler Dönemi Ve Yeni İlm-İ Kelam Dönemi-Temsilcileri)”; “Kelamda Yenilik Arayışları: Tecdid.”
15	Din Sosyolojisi I	1	3	28				16		16	“Dine Sosyolojik Bakış”; “Dinin Toplumsal İşlevleri”; “Toplumsal Değişim Ve Din İlişkisi I”; “Toplumsal Değişim Ve Din İlişkisi II”; “Sosyal Çatışma Ve Din”; “Modernleşme, Sekülerleşme Ve Dine Etkisi”; “Postmodern Söylem, Çoğulculuk Ve Yeni Dini Hareketler”; “Çağdaş Söylem Ve Hareketler Karşısındaki İslam”
16	Tarih İlminde Usul	2	3	28				4	2	6	“İslam Tarihinde Tenkit; Birüni, Zehebi Ve Tarih Usulü.”; “Çağdaş İslam Tarihi Analıışı Ve Genel Karakteri.”; “Hümanizm Ve Aydınlanmada Tarih Kavramı.”
17	Türkiye’de Dini Akımlar	2	3	28				2	4	6	“Türkiye’deki Radikal Dini-Siyasi Hareketler”; “Türkiye’de Dini Grupların Dine İlişkin Muhtemel Sorunları”; “İlahiyat Fakülteleri Ve Dini Bilimlerde Bilimsel Bilginin Üretimi”
18	İslam Medeniyeti Tarihi	1	4	28		6				6	“Eğitim Öğretim Ve Kütüphaneler, İlmi Hayat (Sosyal Bilimler)”; “İlmi Hayat (Fen Bilimleri, Matematik)”; “İslam Medeniyetinin Diğer Medeniyetler Ve Milletler Üzerindeki Etkileri”
19	Hadis Tarihi Ve Usulü I	1	4	28				2		2	“Sünnet’i Anlamada Yöntem”
20	İslam Hukuku I	1	4	28					2	2	“Modern Ticari Uygulamalar”
21	İslam Tarihi II	1	4	28		4				4	“Abbasilerin Selçuklu Hakimiyetine Girmesi, Moğol İstilas Ve Devletin Yıkılışı.”; “Endülüs Müslümanlarının Sanatta, Mimamride, İlim Ve Düşünce Hayatına Getirdiği Yenilikler.”
22	Din Psikolojisi I	1	4	28						8	“Dini Motivasyon”; “İman, Dini Şüphe”; “İnançsızlık”; “Ruh Sağlığı Ve Din”
23	Din Sosyolojisi II	1	4	28					16	16	“Dine Sosyolojik Bakış”; “Dinin Toplumsal İşlevleri”; “Toplumsal Değişim Ve Din İlişkisi I”; “Toplumsal Değişim Ve Din İlişkisi II”; “Sosyal Çatışma Ve Din”; “Modernleşme, Sekülerleşme Ve Dine Etkisi”; “Postmodern Söylem, Çoğulculuk Ve Yeni Dini Hareketler”; “Çağdaş Söylem Ve Hareketler Karşısındaki İslam”
24	İslam Bilim Tarihi	2	4	28		28				28	“İslamda Bilim Ve Teknolojinin Yeri”; “Matematik Bilimleri”; “Astronomi Bilimleri”; “Fizik Bilimleri”; “Kimya Bilimleri”; “Biyoloji”; “Botanik”; “Zooloji”; “Jeoloji”; “Mineroloji”; “Tıp Bilimleri”; “Astronomi Teknolojisi”; “Fizik Teknolojisi”; “Kimya Teknolojisi”
25	İlahi Mesajın Yapısı	2	4	28			8	6		14	“İlahi Mesajın tarih içindeki örnekleri, Tevrat, Zebur ve İncil”; “İlahi Mesajın son halkası: Kur’an”; “İlahi Mesajın ilk konusu: Allah ve insan ilişkisi”; “İlahi Mesajda Peygamber vurgusu ve cahiliye döneminde Peygamber algısı”; “İlahi Mesajda melek vurgusu ve cahiliye döneminde melek algısı”; “İlahi Mesajın ana eksenini insan ve Allah”; “İlahi Mesajın insana desteği: İnsan-alem ilişkisi”

26	Günlük Hayatta Helaller Ve Haramlar	2	4	28				6		6	“Süslenme Ve Estetik Müdahaleler”; “Çocuk Düşürme, Suni İlkah, Tüp Bebek”; “Haram Maddelerle Tedavi Ve Ticaret”
27	Hudustan Kuantum Kuramına Varlık Kavramı	2	4	28	24					24	“Yunan Atomculuğu (Empedokles, Anaxagoras, Leukippos, Demokritos, Epiküros, Lukretius)”; “Kelam Atomculuğu”; “Aristo Fizikinden Kopernik, Kepler Ve Galileo’ya Değişim”; “Newton Fiziki Ve İlk Bilimsel Atom Modelleri”; “Mekanik Evren Ve Mucizeler, Determinizm”; “Kuantum Kuramı, İndeterminizm Ve Çift Yarık Deneyi”; “Atomun Yapısı”; Mikrokozmos, Makro Kozmos”; “Kuantum Kuramı Yorumları (Realizm, Kritikçi Realizm Ve Aletçilik)”; “Evrenin Kıdemi Ve Sonradanlığı”; “Entropi Ve Tasarım Delili”; “İzafiyet Kuramı”
28	Batıda Yeni Dini Hareketler	2	4	28				4		4	“Satanizm-Sayentoloji”; “Tanrı’nın Çocukları-İntihar Ve Ufû Kültürleri”
30	Güntümüz Hadis Problemleri	2	5	28				8		8	“Hadislerin Anlaşılması Problemi”; “Parçacı Ve Bütüncül Yaklaşım”; “Tarihsellik Ve Yerellik Problemi”; “Seküler Anlayışın Hadislerin Anlaşılmasına Etkileri”
31	Hadis I	1	5	28				2		2	“Buhari Ve Müslim’den İlim Bölümünden Hadisler”
32	İslam Hukuk Usulü I	1	5	28				8		8	“Kur’An-I Kerim (Kitab)”; “Sünnet”; “Kıyas”; “İstihsan”
33	Sistematik Kelam I	1	5	28			6	4		10	“İlmin Tanımı, Dereceleri Ve Bilgi Edinme Yolları, Metotlar”; “İmanın Tanımı, Mahiyeti, Çeşitleri Ve Esasları, İman-İslam Ve İman-Amel İlişkisi”; “Varlık, Âlem Ve Bunlara Ait Bahisler (Cevher, Araz, Vücut, Zat, Madde, Cisim)”; “Allah İnancı, Allah İnancının Fıtriliği, Allah’ın Varlığı Ve Varlığının Delilleri”; “Allah’ın İsimleri, Allah’ın Zati, Subûti, Fiili, Haberi, Selbi Sıfatları, Allah’ın Görülmesi Meselesi”
34	Tasavvuf I	1	5	28				2		2	“Tasavvufun İslâmî İlimler, Sosyal İlimler Ve Güzel Sanatlarla Münasebeti”
35	İslam Felsefesi Tarihi I	1	5	28		26				26	“İslam’da Düşünce”; “Tercüme Dönemi”; “İslam Felsefesi Ve Ekolleri”; “Meşşailik Ve Kindi”; “Tabiatçılık Ve Zekeriyya Er-Razi Dehrilik Ve İbn Ravendi”; “Amiri Ve Felsefesi”; “Farabi”; “İbn Sina”; “İhvan-I Safa”; “Gazali Ve Felsefe”; “Farabi Okulu: Yahya B. Adi, Süleyman Es-Sicistani, Tevhidi”; “İbn Sina-Gazzali, İbn Sina- Sühreverdi, İbn Sina-Osmanlı”; “İslam Felsefesinin Özgünlüğü”
37	Kur’an’da Peygamber Kıssaları	2	5	28			4			4	“Kur’an’da İnsanın Yaratılışı Ve Hz. Adem”; “Hz. Nuh Kıssası”
38	H. Muhammed’in Evrensel Mesajları	2	5	28				2		2	“Hz. Muhammed(Sav)’ın İlime Verdiği Değer”
39	İslam Hukuk Usulü Iı	1	6	28				6		6	“Delillerin Teâruzu Ve Nesih”; “İctihad Ve Taklid” (2 Hafta)
40	Sistematik Kelam Iı	1	6	28				12		12	“Nübüvvetin İmkânı, Gerekliği Ve İspatı”; “Vahyin Tarifi, Mahiyeti, Kısımları, Mertebe Ve Şekilleri”; “İlahi Kitap Kavramı, İlahi Kitaplar, İlahi Kitapların Muhatapları Ve İndiriliş Sebepleri.”; “Mucizenin Tanımı, İmkânı, Şartları, Çeşitleri”; “Mucize Dışında Olağanüstü Haller(İrhas, Maunet, İstidrac, İhanet)”; “Velayet-Keramet”
41	Tasavvuf Iı	1	6	28				4		4	“Silsile, İcazet, Keramet, Râbita”; “Rüya, İstiğâse, İstimdâd Ve Teveşşül”

42	Felsefe Tarihi I	1	6	28	26						26	"16. Yüzyıl Felsefesi"; "17. Yüzyıl Felsefesi" (2 Hafta); "18. Yüzyıl Felsefesi" (3 Hafta); "19. Yüzyıl Felsefesi" (3 Hafta); "20. Yüzyıl Felsefesi" (3 Hafta); "21. Yüzyıl Felsefesi"
44	İslam Hukuk Tarihi	2	6	28				14			14	"Hanefi Mezhebi Ve Temel Karakteristikleri"; "Maliki Mezhebi Ve Temel Karakteristikleri"; "Şafii Mezhebi Temel Karakteristikleri"; "Hanbeli Mezhebi Temel Karakteristikleri"; "Dört Mezhep Dışındaki Fıkıh Ekollerine Genel Bir Bakış"; "İslam Hukukunda Modernleşme Süreci Ve Mecelle"; "Mecelle Sonrası Dönemin Karakteristikleri"
45	Toplumsal Değişim Ve Din	2	6	28				22			22	"Sosyal Değişim Kuramlarına Toplu Bir Bakış"; "Dinin Sosyolojik Anlamı"; "Dinin Sosyal İşlevleri"; "Dinsel Meşrulaştırmanın Sosyolojisi"; "Toplumsal Değişimi Engelleyici Veya Yavaşlatıcı Bir Faktör Olarak Din"; "Toplumsal Değişimi Takviye Edici Bir Faktör Olarak Din"; "Toplumsal Değişimin Temel Faktörü Olarak Din"; "Dini Olumsuz Yönde Etkileyen Bir Faktör Olarak Toplumsal Değişim"; "Dini Olumlu Yönde Etkileyen Bir Faktör Olarak Toplumsal Değişim"; "Toplumsal Değişim İle Birlikte Dinin Değişmesi"; "İslam Ve Toplumsal Değişim"
46	Kişilik Ve Din	2	6	28							6	"Din Kavramı"; "Dindarlık"; "Din Ve Ruh Sağlığı"
47	Günümüz Fıkıh Problemleri	2	6	28				12			12	"Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde İlke Ve Yöntemler"; "Gıda Maddeleri Ve Bağımlılıklar"; "Tıbbi Uygulamalar"; "Ticari Hayat, Borsa, Ans Oyunları"; "Faiz, Kredi Ve Finans İşlemleri" (2 Hafta)
48	İslam Ve Modernlik	2	6	28		8		12	2		22	"Modern, Modernlik, Modernizm Ve Modernleşme"; "Modernleşme Kuramları"; "Sekülerleşme Kuramları"; "Gelenek Ve Modernlik"; "Modernliğin Sonuçları Ve Eleştirisi"; "Postmodernlik Ve Küreselleşme"; "Müslümanlar Ve Modernlik"; "Gelenekselcilik Ve Modernlik"; "Cemaletin Afgani, Muhammed Abduh Ve Reşit Rıza, Namık Kemal, Sait Halim Paşa, Abdülhamit B. Badis, Said Nursi"; "Mehmet Akif, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Muhammed İkbal, Ali Şeriati, Hasan El-Benna"; "Fazlurrahman, Muhammed Arkun, Muhammed Abid Cabiri, Hassan Hanefi"; "İslam Modernizminin Enetelektüel, Politik, Ekonomik Ve Sosyal Temelleri Ve Eleştirisi"; "Türkiye'de Modernlik Ve Modernleşme"
49	Çağdaş İslami Akımlar	2	7	28				14			14	"İslami Akım Kavramı, Çağdaş İslami Akımlarının Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Sebepler"; "İhya Hareketlerin Doğuşu"; "Günümüzdeki İslami Akımların Kavramsal, Yapısal Ve Dini-Fikri Analizi"; "Gelenekçiliğin Özgün Karakterleri Ve Selfiye Gelenekçiliği"; "Medrese Gelenegi Ve Dini Akımlar"; "İslahatçı Akımın Özgün Karakterleri"; "Modernizmin Özgün Karakterleri"
51	Hadis I	1	7	28				4			4	"Modern Dönem Hadis Şerhçiliğinin Esasları"; "Hadis Yorumunda Dikkat Edilmesi Gereken Genel İlkeler"
52	Sistematik Kelam I	1	7	28			8				8	"Meleklerle İman, Meleklerin Mahiyeti, Sayısı, Görevleri, Özellikleri"; "Cinlerin Mahiyeti, Varlığı, Sayısı, Özellikleri"; "Şeytanın Mahiyeti, Varlığı, Görevleri, Özellikleri"; "Ruhun Mahiyeti Ve Ruh Meselesi"
53	Din Eğitimi	1	7	28				2			2	"Din Eğitiminin Bilimselleşmesi"
54	Din Felsefesi I	1	7	28			6	6			12	"Tanrı'nın Sıfatları" (3 Hafta); "İman Bilgi Akıl İlişkisi" (3 Hafta);

38	Çağdaş İslam Düşüncesi	2	7	28		26	2		28	“Çağdaş İslam Düşüncesinin Problemleri”; “Mevdudi Ve Görüşleri”; “Fazlurrahman”; “Raci El-Faruki”; “Muhammed Hamidullah”; “Muhammed Arkoun”; “Nakıb El-Attas”; “Seyyid Hüseyin Nasr”; “Hasan Hanefi”; “İlmi Ziya Ülken”; “Nurettin Topçu”; “Sezai Karakoç”; “Babanzade Ahmed Naim”; “İzmirli İsmail Hakkı”
39	Din-Felsefe İlişkileri	2	7	28			8	16	24	“Tanrı Kavramı”; “Tanrı-Âlem İlişkisi”; “Teizm”; “Panteizm”; “Pan-Enteizm”; “Agnostisizm, Ateizm”; “Fideizm”; “Rasyonalizm”; “İman, İnanç”; “Bilgi-İman İlişkisi”; “Metafizik”; “Tanrı Kavramı”
40	Osmanlı Tarihi Ve Medeniyeti	2	7	28		6			6	“Eğitim Öğretim Ve Kütüphaneler, İlmi Hayat (Sosyal Bilimler)”; “İlmi Hayat (Fen Bilimleri, Matematik)”; “Osmanlı Medeniyetinin Etkileri”
41	İslam Mezhepleri Tarihi	1	8	28				10	10	“Haricilik: Doğuşu, Temel Görüşleri Ve İslâm Düşüncesindeki Yeri.”; “Selefilik Zihniyeti Ve Gelenekçiliğin Oluşmasına”; “Mürcie, Ortaya Çıkışı, Temel Görüşleri Ve İslâm Düşüncesindeki Yeri.”; “Mu'tezile Ekolü: Doğuşu, Temel Görüşleri Ve İslâm Düşüncesindeki Yeri”; “Vehhabilik Ortaya Çıkışı, Temel Görüşleri Ve İslâm Düşüncesindeki Yeri”
42	Din Felsefesi Iı	1	8	28			8	10	18	“Tanrı'nın Sıfatları” (3 Hafta); “Tanrı'nın Varlığı İle İlgili Deliller” (5 Hafta); “Sıfatlar, Kötülük Problemi Ve İnsan Hürriyeti”
43	Günümüz Tefsir Problemleri	2	8	28			2	10	12	“Günümüz Tefsir Problemlerinin İlgili Olduğu Ayetlerin Gözden Geçirilmesi”; “Kurânın Anlaşılması Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kurânın Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kurânın Tarihselliği Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kuranda Kadının Yaratılışı Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kurânın Konulu Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kurânın İşari Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri”; “Kurânın İlmi Tefsiri Problemi Ve Çözüm Önerileri”
44	İslam Hukuk Metodoloji-sinde İctihad	2	8	28				28	28	“İctihadın Tanımı ve Kavramsal Çerçeve”; “İctihada İlişkin Tarihsel Süreç I”; “İctihada İlişkin Tarihsel Süreç II”; “İctihadın Kapsamı ve Türleri I”; “İctihadın Kapsamı ve Türleri II”; “İctihadın Alanı”; “İctihadın Şartları”; “İctihadın fetva ve kaza ile ilişkisi”; “Müctehidlerin Tabakaları”; “İctihadın Hükümü”; “İctihadın Engelleri”; “Taklid, intikal, telif”; “Modern Dönemde ictihada ilişkin tartışmalar I”; “Modern Dönemde ictihada ilişkin tartışmalar II”
45	Din Ve Sekülerlik	2	8	28				26	26	“Seküler, Sekülerlik, Sekülerleşme”; “Sekülerleşme Teorileri”; “Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni (Swatos-Christian)”; “Sekülerizmin Gerilemesi (Peter L. Berger)”; “Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine (Peter L. Berger)”; “Sekülerleşme Sorunu: Geçmiş Ve Gelecek (Martin)”; “Sekülerizmden Dönüş (Hadden)”; “Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme (Stark)”; “Din İle Sosyal Bilim Arasında (Bellah)”; “İslam Ve Sekülerlik”; “İslam Toplamlarında Sekülerleşme (Rouchlaka)”; “Kuran'da Dünya Hayatı”; “Türkiye’de Sekülerleşme”

46	Günümüz Din Felsefesi Konuları	2	8	28		12	8	4	24	“Konu: İman Akıl İlişkisi: Makale: M. Pterson V.d. “İman Akıl: Birbirleriyle İlişkileri Nasıldır?”” (2 Hafta); “Konu: Kötülük Problemi: Makale: Gazali, Mümkün Dünyaların En İyisi” (2 Hafta); “Konu: Kötülük Problemi: Makale: Augustine,” (2 Hafta); “Konu: Kötülük Problemi: Makale: . J. Mackie, “Mutlak Kudrat Ve Kötülük” (2 Hafta); “Konu: Dini Çoğulculuk: Makale: J. Hick, “Hepsi Doğru Olduğunu İddia Eden Birçok İnanç” (2 Hafta); “Konu: Dini Çoğulculuk: Makale: S. Evans, “Tek Bir Din Doğru Olabilir Mi?” (2 Hafta)	
47	Tarih Felsefesi	2	8	28			14		14	“Tarihi Anlama Metodu/Metodları”; “Tarih Olayları Değerlendirmede Nesnellik Meselesi”; “Bazı Filozofların İnsanlık Tarihi İle İlgili Tasarımları”; “Tarihte Determinizm”; “Neopozitivist Tarih Anlayışı”; “Hermeneutik Tarih Anlayışı”; “Tarihselcilik, Tarihsel Kötümserlik”	
48	Osmanlıda Sosyal Hayat Ve Aile	2	8	28		2			2	“Osmanlı’da Ulema Ve İlmi Hayat”	
49	Çağdaş Türk İslam Düşüncesi	2	8	28		26			26	“Türk Düşünce Tarihi”; “Büyük Selçuklu Düşünce Tarihi”; “Anadolu Selçuklu Düşünce Tarihi”; “Osmanlı Düşünce Tarihi”; “Tanzimat Dönemi İslam Düşüncesi”; “Cumhuriyet Dönemi İslam Düşüncesi”; “Babanzade Ahmet Naim”; “Mehmet Akif Ersoy”; “Elmalı Muhammed Hamdi Yazır”; “Nurettin Topçu”; “Sezai Karakoç”; “Cemil Meriç”; “Musa Carullah”	
51	Kur’an’ı Anlamada Modern Yöntemler	2	8	28			16		16	“Klasik Tefsir Birikimi”; “Klasik Anlama Usulleri”; “Kur’an’ın Ve Diğer Kutsal Kitapların Durumu”; “Diğer Kutsal Kitaplara Uygulanan Anlama Yöntemlerinin Kur’an’ı Anlamada Kullanılması”; “Semantik Yöntem Ve Kur’an’ı Anlama Çabası”; “Hermenötik Yöntem Ve Kur’an’ı Anlama Çabası”; “Günümüz İletişim Yöntemlerinin Kur’an’ı Anlama Çalışmalarında Kullanılması”; “Kur’an’la Bugünün Müslümanının İletişim Yöntemleri”	
52	Günümüz Kelam Problemleri	2	8	28			4	20	24	“Kelamda Yenilenme Ve Yenilik Arayışları”; “Terör, Şiddet Ve Din”; “İnanç İle İlgili Problemler Ve İnkârcı Akımlar (Materyalizm, Evrimcilik, Pozitivizm, Sekülerizm, Nihilizm)”; “Ateizm, Agnostizm”; “Deizm, Panteizm, Panenteizm”; “Satanizm, Cin Ve Şeytan Algısı”; “Küreselleşme Ve Din”; “İslamofobi”; “Dini Çoğulculuk”; “Bin-Bang Kozmolojisi”; “Quantum Teorisi Bağlamında Özgür İrade Ve Kötülük Sorunu”; “Okültist Eğilimler (Falcılık, Mecumculuk, Kâhinlik, Yoga, Çakra, Astroloji, Büyücülük Vb.)”	
53	İslam İktisadı	2	8	28				4	4	“Günümüz Finans Kurumları Ve Bankacılık I” (2 Hafta)	
54	Mukayeseli İslam Ve Batı Düşüncesi Tarihi	2	8	28		26			26	“Ortaçağ İslam Ve Hristiyan Felsefesi”; “Farabi Ve Anselmus”; “İbn Sina Ve Thomas Aquinas”; “Gazali Ve Ockham”; “İslam Felsefesi Ve Rönesans-Aydınlanma Dönemi Felsefeleri”; “Latin Ve İtalyan İbn Rüşdçülüğü”; “Gazali Ve Metodik Şüphecilik”; “Gazali Ve Pascal”; “Gazali Ve Occasionalism”; “İbn Tufeyl Ve Doğal Din Akımı”; “Razi Ve Biruni; Batıdaki Etkileri”; “Tusi Ve Kudbuddin Şirazi; Batıdaki Etkileri”; “Gazali Ve Kant: Karşılıklı Okuma”	
	Zorunlu				52	38	30	136	34	16	306
	Seçmeli				26	122	44	220	124	12	546
	Toplam				78	160	74	356	158	26	852

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁶¹

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER						AÇIKLAMA	
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları		İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati
İslam İnanç Esasları	1	1	28			4	10			14	"Din kavramı", "Dinin kaynağı, anlamı, işlevi" "İman-akıl ilişkisi, İman-ahlak ilişkisi", "Allah'a iman", "Meleklerle iman", "Kitaplara İman", "Peygamberlere İman"
Tefsir Tarihi	1	1	28				12			12	"Kur'an'ı farklı yorumlamanın sebepleri", "Rivâyet tefsiri", "Dirâyet tefsiri", "Tasavvufî Tefsirler", "Fıkhi tefsirler" "Günümüz tefsir hareketleri"
Tefsir Usulü	1	2	28				8			8	"Kur'an'ı Anlamak", "Kur'an'ı Yorumlamak", "Kur'an Yorumunda Öznellik", "Kur'an'ı Yorumlama Yöntemleri"
Mantık	1	2	28				28			28	"Mantık terimi ve anlamı, mantıksal düşünme, Formel ve informel mantık, mantık ilminin faydaları", "Mantığın konusu. Mantık ilminin kavramları. Tasavvurat ve tasdikât, "Akıl yürütme ve akıl yürütme türleri: dedüksiyon, endüksiyon analoji. Aklın ilkeleri: özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin imkansızlığı ilkesi. Yeter sebep ilkesi", "Mantık tarihi, İslam mantık tarihi", "Kavram ve kavram çeşitleri. Kavram-imge-tasavvur. Kavramın mahiyeti . Kavram önerme ilişkisi. Kavramın delaleti konusu: Mahiyet, hakikat, hüviyet; Mutabakat, tazammun, iltizam, mantıksal delalet", "Kavram çeşitleri: genel ve tekil kavramlar, genellik-tümellik. Soyut-somut kavramlar. Kolektif-distribütif kavramlar. Kavramlar arası ilişkiler, İşlem-kaplam, beş tümel, kategoriler, tanım ve çeşitleri, bölme", "Önermeler, önerme çeşitleri, basit, bileşik önermeler, bitişik şartlı-ayrık şartlı önermeler", "Kiplik yönünden önermeler, bağıntı yönünden önermeler, nitelikleri yönünden önermeler, önermelerde dağıtıcılık, önermeler arası ilişkiler", "Çıkarım mantığı, çıkarım çeşitleri, dolaylı çıkarım, tümdengelim, dedüksiyon, kıyas, kıyasın yapısı, kıyas çeşitleri, yüklü kesin kıyasın kuralları", Kıyasın mod ve şekilleri. Bileşik kıyaslar: zincirleme-hulfi-ikilem- kıyaslar. Düzensiz kıyaslar. Entimem-epikreme", "Kategorik olmayan kıyas: hipotetik disjunktif, kıyasların çeşitleri ve imkânları", "Kıyasın değeri", "Tasdik türleri ve beş sanat"
Eğitim Psikolojisi	2	2	28	2					4	6	"Bilişsel Gelişim", "Gestalt ve Hümanistik yaklaşımda öğrenme", "Bilgiyi işleme modeli"
İslam Hukukuna Giriş	1	3	28					6		6	"İçtihat teorisi", "Fıkıhın temel prensipleri, mekâsîd teorisi", "Genel Fıkıh kuralları (kavâid-i külliye), Modern fıkıh teorileri (tanzîrul-fıkıh)"
Kelam Tarihi	1	3	28					8		8	"Kelam İlminin Doğuşunu hazırlayan sebepler", "Nassların Farklı Yorumlanması-Dini savunma ihtiyacı", "Yabancı din ve kültürlerle ve Felsefe ile etkileşim", "Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis'in Kelamın Oluşumuna Etkisi"
Din Sosyolojisi	1	3	28	2			2	16		20	"Sosyolojinin olaylara yaklaşım farklılıkları", "Din olgusuna sosyolojik yaklaşım", "Din sosyolojisinin öncüleri", "Din sosyolojinin tarihi", "Din-toplum ilişkisi", "Sosyal grup ve dini grup kavramları", "İlk dini grubun ortaya çıkışı ve hayatiyetini devam ettirmesi", "Din ve sosyal kurumlar arası ilişkiler", "Sosyal değişim ve din ilişkisi", "Sosyal bütünleşme ve din ilişkisi"

61 <https://obs.inonu.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=06&curSunit=641#>

İslam Hukuk Usulü I	1	4	28				6		6	“Deliller: Kıyas”, “Deliller: İstihsan”, “Deliller: Maslahat, Amel-i Ehli Medine, Istishab”	
Din Sosyolojisi II	1	4	28	8			10	4	22	“Dini ve toplumsal kavramların çözülmesi”, “Bilim ve Dinin karşılıklı ilişkileri”, “Tarihte bilim ve din anlayışı”, “Bilim ve dine farklı bilimsel yaklaşımlar”, “Küreselleşme ve din”, “Pozitivizm, Yorumbilgisi”, “Phenomenology and religion”, “Bilgi teorisi”, “Bilgi sosyolojisi, postmodernizm”, “Bilginin İslamileştirilmesi”, “Gelenek ve modernite arasında dini gruplar”	
Din Psikolojisi II	1	4	28					2	14	16	“Dini şahsiyet”, “Tutum, dini tutum, dini tutumların özelliklikleri”, “Dini tutumların doğuşu, gelişimi ve organizasyonu”, “Tasavvufi yaşantı ve din”, “Bireysel yaşamda dinsel değişim”, “Dinsel değişimde etkili olan faktörler”, “Anormal dini davranışlar”, “Anormal dini haller”
Din Eğitimi	1	4	28					4		4	“Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”, “Kitle İletişim Araçları, Tarikat, Cemaat ve Dini Gruplar ve Din Eğitimi”
İslam Medeniyeti Tarihi	1	4	28		4					2	“Eğitim Kurumları”, “Bilim”
Sistematik Kelam I	1	5	56			6	6			12	“Varlık problemi”, “Bilgi Problemi”, “Tanrı’nın Varlığı: Tanrı’nın Varlığı’na Dair Deliller I” (2 hafta), “İlahi Sıfatlar Problemi I”, “İlahi Sıfatlar Problemi II”
İslam Hukuk Usulü II	1	5	28				2			2	“İçtihat, Müctehit, Fetva Müftü”
Felsefe Tarihi I	1	5	28	28						28	“Felsefe Tarihinin Dönemleri ve Batı Düşüncesinin Genel Özellikleri”, “Antik Yunan Felsefesi, Dönemleri, Sokrates Öncesi Doğa Filozofları”, “Human Philosophy and Sophists”, “Sokrates’in Yaşamı ve Felsefesi, Sokratesçi Okullar”, “Platon Felsefesi, Varlık ve Bilgi Felsefesi”, “Aristoteles Felsefesi, Ontolojisi, Epistemolojisi, Mantık’ı”, “Aristoteles Ruh Görüşü, Ahlak Felsefesi, Siyaset Felsefesi”, “Helenistik Felsefe, Epikürcülük, Stoacılık”, “Helenistik Felsefe, Septisizm, Yeni Platonculuk,”, “Ortaçağ Felsefesi, Patristik Felsefe”, “Ortaçağ Felsefesi, Skolastik Felsefe”
Hadis Tenkidi	2	5	28				4			4	“Metin tenkidi hakkında bilgi verme”, “Hadisin tarihe ve akla arzı”
Peygamberler Tarihi	2	5	28			4	8			12	“Medeniyet ve peygamber”, “Dünya tarihi olarak peygamberler tarihi”, “Medeniyet tarihi olarak peygamberler tarihi”, “Yaratılış”, “İlk insan Hz. Adem”, “Hz. Nuh ve tufan”
İslam Kurumları Tarihi	2	5	28		6					12	“İlmi gelişim ve Medreseler”, “Pozitif ilimler”, “Buluşlar”
Sosyal Bilimler Metodolojisi	2	5	28				8			8	“Bilimsel araştırmaya ait temel kavramlar: Bilimsel bilgi, olgu, kavram, yasa, teori tanımlarının verilmesi”, “Metot, Metodoloji ve teknik ilişkisi ve metodolojik tartışmalar”, “Bilimsel araştırmalarda konu, problem ve amaç”, “Bilimsel araştırmalarda varsayım/sayıtı, hipotez/denence”
Kur’a Tarihi	2	5	28				2			6	“Vahyin tanımı ve mahiyeti”
Kelam Yöntemleri	2	5	28		6		20			26	“Metot Problemi”, “Bilimsel Metot”, “Felsefi Metot”, “Dini Metot”, “Akılcı ve nakilci metot”, “Kur’an’ın inanç esaslarını temellendirme metodu”, “Kelami Metot”, “Selefi Metot”, “Tasavvufi Metot”, “Modern dönem yöntem tartışmaları”, “Fazlurrahman ve ilkesel metodu”, “İsmail Faruki ve Bilginin İslamileştirilmesi”, “Hasan Hanefi ve Tarihsel Metot”

İslam Hukuk Tarihi	2	5	28		6		6		12	“Hukukun Bilgi Kaynakları”, “İslam Hukukunun Geçirdiği devrelerden vahiy dönemi ve bu dönemin özellikleri”, “Müçtehitlerin İhtilaf sebepleri”, “Mezhep imamları: Ebu Hanife, Malik, Şaîi ve Ahmed b. Hanbel”, “Taklit ve duraklama dönemi”, “Kanunlaştırma Dönemi ve bu dönemde yapılan çalışmalar”	
Din ve Modernlik	2	5	28		4		24		28	“Sosyal değişim ve din ilişkisi”, “Bir sosyal değişim olarak modernleşme”, “Kültürel modernleşme”, “Siyasal modernleşme”, “Modernleşme tarihi”, “İnsanlık tarihinin yeni bir evresi olarak modernleşme”, “Modernleşme ve din ilişkilerinin sosyolojik ve teolojik bağlamı”, “İslam dünyasında modernleşme öncesi yenileşme hareketleri”, “İslam dünyasında modernizmin etkileri”, “Türk toplumunda modernleşmenin izleri”, “İslam modernizmi kavramı”, “İslam modernizminin öncüleri”, “İslam modernizminin öncüleri -devam”, “İslam modernizminin olumlu ve olumsuz, yetersiz yönleri”	
Kuran’a Psikolojik Yaklaşımlar	2	5	28					10	10	“Kuran’da Dini inanç ve dini düşünce”, “Kuran’da Dini tasavvur, dini duygu”, “Kuran’da Tutum ve Dini tutum”, “Kuran’da Dini tutumların doğuşu ve gelişimi”, “Kuran’da Dini tutumların organizasyonu”	
Fıkıh Genel Kaide-leri ve Mecelle	2	5	28				20		20	“Genel Kaidelerin fıkıhtaki yeri ve önemi”, “Genel Kaide Kavramının Gelişim Süreci ve Mecelle”, “Genel Kaide Kavramı İle İlişkili Kavramlar”, “Genel Kaide ve Fıkıh Nazariyesi ilişkisi”, “Genel Kaidelerin Tasnifi”, “Kaynağı Bakımından Genel Kaidesi”, “Genel Kaidelerin Mahiyeti ve Hukuki Değeri I”, “Genel Kaidelerin Mahiyeti ve Hukuki Değeri II”, “Hükümlerin Tefsiri ve Tatbiki Bakımından Genel Kaideler”, “Genel Kaideleri Konu Alan Temel Kaynaklar”	
Çocuk Sorunları Ekseninde Din Eğitimi	2	5	28					22	22	“Bilişsel Gelişim, Toplumsal ve Duygusal Gelişim”, “Dini gelişim”, “Dini Gelişim Kuramları”, “Dini Gelişim Kuramları Ve Din Eğitimi”, “çocukların varlık ve anlam arayışına ilişkin sorunlarının analizi”, “Allah tasavvuruna ilişkin sorular”, “Peygamberlere ilişkin sorular”, “Yaratılışa ilişkin sorular”, “Ahirete ilişkin sorular”, “Kötülük Problemine ilişkin sorular”, “Görülmeyen varlıklara ilişkin sorular”	
İslam ve Din Sosyolojisi	2	5	28				22		22	“Dinin İslam toplumlarında gördüğü işlevler” (3 Hafta), “Dinin toplumsal tezahürleri”, “Dinin toplumsal işlevleri”, “İslamiyet ve toplumsal değişim”, “Dini değişimin sosyal sınıflarla ilişkisi”, “İslamiyetin halk katında aldığı şekiller”, “İslamda dinî grup ve cemaatler” (2 hafta), “Dini Karizma”	
Yaşayan İslam Mezhepleri	2	5	28				14		12	“İslam Mezhepleri Tarihi’nin kaynakları; mezheplerin doğuşunda etkili olan sebepler” (2 Hafta), “Haricilik; İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları, yayıldıkları bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Mürce Mezhebi; İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, alt kolları, yayıldıkları bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Mu’tazile Mezhebi: İsimlendirme sorunu, ortaya çıkışında etkili olan faktörler, teşekkül süreci, temel fikirleri, Mu’tazile Ekolü Teşekkülü, İlkeleri ve İslam Düşüncesine Katkıları”, “Mu’tazile mezhebinin diğer fırkalarla ilişkileri, alt kolları, yayıldıkları bölgeler, İslam düşüncesine katkıları”, “Vehhabilik”	
Gelişim Psikolojisi	2	5	28				4		4	8	“Zeka ve bilişsel gelişimle ilgili kuramlar”, “Bilişsel gelişim-2”, “ “Kişilik gelişimi Sigmund Freudun Topografik, Yapısal ve Psiko-Seksüel Gelişim Kuramları”, “Kişilik Gelişimi: Erik Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı”
Kültürler Arası Din Öğretimi	2	5	28				8		8	“Küreselleşme, din ve eğitim ilişkisi”, “Çok kültürlü din eğitimi modelleri”, “Çok kültürlü din eğitiminin felsefi, sosyolojik, psikolojik temelleri”, “Dini çoğulculuk ve boyutları”,	

Din Öğretiminde Ayet ve Hadislerle Çalışma	2	5	28				4		2	6	"Dini Metinleri Anlamada Yöntem Sorunu", "Din öğretiminde ayet ve hadislerden faydalanma: Anlama Çerçevesi", "Anlama Çerçevesi I: İnsan Psikolojisi"
Eğitim Sosyolojisi	2	5	28					6		6	"Bir toplumda eğitim sisteminin ekonomi, siyaset, din ve hukuk ile ilişkisi", "Eğitim sosyolojisinde eleştirel ve feminist yaklaşımlar", "Eğitim sosyolojisinde eleştirel ve feminist yaklaşımlar"
Tasavvuf II	1	6	28				4			4	"Tasavvuf Kavramları", "Tasavvufun Temel Kavramları"
Felsefe Tarihi II	1	6	28	28						28	"Rönesans Felsefesi", "Bilimsel Devrim", "Modern Felsefenin Özellikleri", "17. yüzyıl felsefesi, Rasyonalistler, Descartes, Spinoza ve Leibniz", "Deneycilik, J. Locke, G. Berkeley ve David Hume", "Aydınlanma Felsefesi", "Kant Felsefesi", "19. Yüzyıl Felsefesi", "Alman İdealizmi ve Hegel Felsefesi", "Pozitivizm", "Pragmatizm", "Çağdaş Felsefe Genel Özellikleri, Akımlar, İsimler, Problemler", "Kıta Avrupa Felsefesi ve Analitik Felsefe"
Kur'an Semantiği	2	6	28				6	4		10	"Allah", "Allah ile İnsan Arasında Ontolojik Münasebet", "Allah ile İnsan Arasında Sözsüz Haberleşme", "Allah ile İnsan Arasında Sözlü Haberleşme", "Allah ile İnsan Arasında Ahlâki Münasebet"
Hadis ve Sünnette Çağdaş Yorumlar	2	6	28					22	4	22	"Günümüzde Batı'da Hadis ve Sünnet üzerine yapılan tartışmaların genel mahiyeti", "Modern zamanlarda Hadis ve Sünnet Tartışmaları I", "İslam Dünyasında Hadis ve Sünnet üzerine yapılan tartışmaların genel mahiyeti", "Modern zamanlarda Hadis ve Sünnet Tartışmaları II", "Hadis Usulünün aktüel değeri bağlamında Hadis usulünün yeterliliği ve fonksiyonelliği üzerine", "Hadis kaynaklarının bilgilisel değeri yönüyle Hadis Kaynaklarının güncel değeri", "Hadis kaynaklarının bilgilisel değeri yönüyle Hadis Kaynaklarının güncel değeri II", "Günümüzde Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması sorunu ve Modern dönemde hadis metinlerine yaklaşım biçimi", "Tarihi rivayetler, Günümüzde, geçmişe ve geleceğe(gaybi) dair tarihsel rivayetlerin anlaşılma ve yorumlanması üzerine, Hukuki rivayetler, Hukuki rivayetlerin değeri, anlaşılma ve yorumlanması", "Tasavvufi rivayetler, Tasavvufi rivayetlerin değeri, anlaşılma ve yorumlanması", "Siyasi rivayetler, Siyasi rivayetlerin değeri, anlaşılma ve yorumlanması", "Kadınlarla ilgili rivayetler, Kadınlarla ilgili rivayetlerin değeri, anlaşılma ve yorumlanması.", "Bilimsel içerikli rivayetler, Bilimsel içerikli rivayetlerin değeri, anlaşılma ve yorumlanması"
İslam Sanatları Estetiği	2	6	28				2			2	"Güzel, hakikat, bilgi"
İslam Tarihi Problemleri	2	6	28					10		10	"Kaynaklar", "Kaynak problemi", "İslam Tarihi kaynaklarının değerlendirilmesi", "Olay-Olgu ilişkisi", "Olay, Olgu-Kuram ilişkisi",
İslam Eğitim Tarihi	2	6	28		20			2		22	İslamiyet'te eğitim-öğretime verilen önem ve davet", "İslamiyet'te ilk dönem eğitim-öğretim faaliyetleri", "İslam tarihinde eğitimin kurumsallaşması", İslam tarihinde eğitim-öğretim müesseselerinin kurumsallaşma nedenleri", "Medreselerin kuruluş tarihçesi", "Erken dönem Osmanlı'da medreselerin inşası", "Osmanlı dönemi medreselerde eğitim-öğretim faaliyetleri ve sınıflandırmaları", "Osmanlı dönemi medreselerinde programlar, ders kitapları ve icazetnameler", "Osmanlı'da medrese eğitiminin bozulması", "Osmanlı son dönem eğitim reform girişimleri", "Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden eğitim mirası"

Bilimsel Araştırma Yöntemi ve Teknikleri	2	6	28	12			2	2	16	“Bilimsel araştırma yöntem ve etiği ile ilgili temel kavramların, yasa ve kuramların işlenmesi”, “Beşeri bilimlerde etik yaklaşımın anlamı”, “Bilimsel araştırma yöntem ve etiği ile ilgili kuramların ele alınması ve tartışılması”, “Bilgi ve diyalektik yöntem ilişkisi”, “Emik ve etik yaklaşımlar”, “Bilim ve toplumsal değerler yaklaşımı”, “Din bilim ilişkisi”, “Avrupa toplumlarında ve İslam ülkelerinde bilimin gelişimi”	
İslam Mezhepler Tarihi I	1	7	28				22		22	“İslam Mezhepleri Tarihi’nin temel kaynakları ve mezheplerin tasnifi”, “Erken dönem İslâm toplumunda ortaya çıkan ilk ihtilâflar”, “Fırkalaşmanın başlaması ve mezheplere ayrılmaya yol açan sebepler”, “Haricilik mezhebi”, “İlk Mu’tezile ve Mu’tezile”, “Mürcie”, “Selefiyye”, “Ehl-i Sünnet”, “Eş’arilik”, “Maturidilik”, “Vehhâbilik”	
İslam Felsefesi Tarihi I	1	7	28	2	2		10		14	“İbn Sina ve Gazali felsefelerinin karşılaştırılması”, “İbn Rüşd’ün hayatı ve felsefesi”, “Felsefe-din ilişkileri”, “Gazali’nin yaptığı eleştirileri İbn Rüşd’ün cevaplaması”, “İbn Bâcce ve İbn Tufeyl’in felsefeleri”, “İslam felsefesinin Batı’ya etkisi”, “Batı felsefesini etkileyen önemli İslam filozofları”	
Dinler Tarihi I	1	7	28				2		2	“Din Duygusu ve Dinin Kaynağı ve Gelişmesi Konusundaki Tartışmalar”	
Din Felsefesi	1	7	28			12	16		28	“Din, Felsefe Ve Din Felsefesi” (2 hafta), “İman, Akıl Ve Bilgi İlişkisi” (2 hafta), “Ulûhiyet Anlayışları” (2 hafta), “Tanrı’nın Varlığının Delilleri” (2 hafta), “Ateizm, Ateistik Deliller Ve Agnostisizm” (2 hafta), “Tanrının Sıfatları”, “Kötülük Problemi”	
Mukayeseli Halk İnançları	2	7	28				16		16	“Anadolu’da yaşayan halklar ve dinleri”, “Yahudi halk inançları”, “Mecusilikte halk inançları”, “Hinduizm ve Budizm’de Halk inançları”, “İslam Dininde Halk inançları”, “Hristiyanlık’ta halk inançları”, “Doğum ve ölüme ilgili halk inançları”, “Taş ve su kültürüyle ilgili halk inançları”	
İslam Mezhepler Tarihi II	1	8	28				12		12	“Mürcie’nin Türklerin İslamlaşmasındaki rolü”, “Mürcie, teşekkül süreci, temel görüşleri, literatürü, yayıldığı bölgeler”, “Ehl-i Sünnet düşüncesinin teşekkül süreci ve ilk temsilcileri, Ashab-ı Hadis, Ashab-ı Rey”, “Ehl-i Sünnet’in temel mezhepleri Eş’arilik, Maturidilik” (2 hafta)	
Din Felsefesi II	1	8	28	2			8	2	12	“Yahiy Ve Mucize” (2 hafta), “Din Dili” (2 hafta), “Dini Çeşitlilik” (2 hafta), “Din-Bilim İlişkisi”	
Dinler Tarihi II	1	8	28				8	2	10	“Yahudilik, Hz. Musa, Tevrat, Zebur ve On Emir”, “Hristiyanlık ve Hz. İsa, Hristiyanlık İnanç ve Ayinleri”, “İslam, İslam’ın Doğuşu ve Doğduğu Çevredeki İnançlar”, “Bazı Senkritist ve Yeni Dini Hareketler”, “Dinin Toplum Hayatına Etkileri”	
Günümüz Kelam Problemleri	2	8	28			4	8	4	2	18	“İnanç merkezli sorunlar”, “Tekfir sorunu”, “Ruh ve ruhla ilgili meseleler”, “Cin ve şeytan”, “Falcılık ve medyumluk”, “Sihir ve büyü”, “Yoğa-meditasyon ve uzak doğu inançlarıyla ilişkisi”, “Küreselleşme ve Din”, “İslam’da kadın hakları ve aile”, “Doğal afetler karşısında dinî tutumlar”
Kuran Hükümleri Ve Modern Hukuk	2	8	28					2	2	2	“Kuran ve Kadın”
Çağdaş İslam Akımları	2	8	28		6		4	6	16	“Çağdaş İslami hareketlerin ortaya çıkmasına etki eden faktörler”, “Günümüz İslami hareketler”, “Muhafazakar ve reformist dini hareketler”, “Akılcı ve felsefi İslamcılık”, “İslam ve Çağdaşlık”, “İslam ve modernite”, “Selefi hareket ve sebepleri”, “Türkiyede din anlayışında değişim süreci”	

Günümüz Fıkhi Problem-leri	2	8	28			12	10		22	“Nassların sınırlı meselelerin sınırsız olduğu ilkesi ve kıyas”, “Modern meselelerin çözümünde temel ve tali kaynaklar”, “Ezmanın tağayyuru ile ahkâmın tağayyuru inkar olunamaz” ve “mevridi nassta içtihadı mesâğ yoktur” kaidelerinin izahı ve uygulamadan örnek meseleler”, “İslam hukukunun statikliği ve/veya dinamikliği meselesi”, “İhtilaf ve İslam’da ihtilaf kültürü, İslam hukukunda mezhepler ve oluşum nedenleri”, “Kürtaj Meselesi”, “Sigorta, borsa ve hisse senedi”, “Cahiliye döneminde, İslam’da ve günümüzde kadın İslam’da eşitlik anlayışı şahitlik ve miras”, “Taşıyıcı annelik, organ nakli”, “Estetik ameliyat, çift cinsiyetlilik ve cinsiyet değiştirme”
Günümüz Tefsir Problem-leri	2	8	28			18	2		20	“Günümüz tefsir ekolleri”, “İctimai tefsir ekolü, özellikleri ve ekole yöneltilen eleştiriler”, “Bilimsel tefsir ekolü, özellikleri ve ekole yöneltilen eleştiriler”, “Edebi tefsir ekolü, özellikleri ve ekole yöneltilen eleştiriler”, “İşari tefsir ekolü, özellikleri ve ekole yöneltilen eleştiriler”, “Modernist tefsir ekolü, özellikleri ve ekole yöneltilen eleştiriler”, “Klasik dönem tefsiri ile çağdaş tefsir ekollerinin karşılaştırılması”, “Kur’ân ekseninde tartışmalı bazı konular”, “Kur’ân’ın tarihselliği”, “Kur’ân’da kadın ile ilgili bazı ayetlerin tefsiri”
Günümüz Hadis Problem-leri	2	8	28			22			22	“Sünnetin Dindeki Yeri ve Bağlayıcılığı Meselesi”, “Hadis Metodolojisi ve Günümüzde Kullanılabilirliği”, “Hadiste Metin Tenkidi 2 -(Diğer Arz metodları)”, “Fıkhi Mezheplerin sünnet anlayışı”, “Şia ve Mutezile’nin hadis anlayışı”, “Hadislerin Tarihselliği Meselesi”, “Oryantalistler ve Hadis”, “Hadis Bilim İlişkisi”, “Günümüzde Hadis Karşıtlığının Nedenleri”, “Günümüzde Yanlış Anlaşılan Hadisler”, “Günümüz Hadis Tartışmalarında Klasik Kaynakların Kullanılması”
Karşılaş-tırmalı Dinler Tarihi	2	8	28		2	4			6	“Dinlerde görünmeyen varlıklar (Tanrı, melek ve cin anlayışları)”, “Dinlerde Peygamberlik ve vahiy anlayışı”, “Dinlerde Kutsal Kitap Anlayışı”
Din Öğ-retiminde Yöntemle	2	8	28					8	8	“Din Eğitimi Açısından Bilişsel Gelişim”, “Din Eğitimi Açısından Bilişsel Gelişim”, “Din Eğitimi Açısından Kişilik Gelişimi”, “Din Eğitimi Açısından Kişilik Gelişimi”
Türk Eğitim Tarihi	2	8	28	16					16	“İlk Türk devletlerinde eğitim, İlk Müslüman Türk devletlerinde eğitim”, “Osmanlı Devlet’inde Eğitim, ilk yenileşme hareketlerine kadar eğitim sistemi”, “13-18. Yüzyıllarda Osmanlı coğrafyası dışındaki Türk devletlerindeki eğitim”, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’a kadar eğitimde yenileşme hareketleri”, “Tanzimat’tan Cumhuriyete modern eğitim sisteminin kuruluşu; geleneksel eğitimin yeniden düzenlenmesi”, “19-20.yüzyıllarda Avrasya’daki Türk devlet ve topluluklarda eğitim, Milli mücadele döneminde eğitim”, “Milli mücadele döneminde eğitim”, “Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitim; Türkiye eğitim sisteminin temelleri, yapısı, kuruluşu ve gelişimi”
Zorunlu				70	6	22	166	44	14	320
Seçmeli				14	64	16	216	90	52	456
Toplam				84	70	38	382	134	66	776

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁶²

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
İslam İnanç Esasları	1	1	28			6	6			12	“İman Kavramı”; “Allah’ın Varlığı ve Birliği”; “Allah’ın İsimleri ve Sıfatları”; “Meleklerle İman”; “Kitaplara İman”; “Peygamberlere İman”
Tefsir Tarihi	1	1	28				14			14	”Tefsir Ekolleri”; “Rivayet Tefsiri ve Meşhur Rivayet Tefsirleri”; “Dirayet Tefsiri ve Meşhur Dirayet Tefsirleri”; “Modernist Tefsirler”; “Konulu Tefsir ve Yöntemi”; “Mezhebi Tefsirler”; “Fıkhi Tefsirler”
Mantık	1	2	28				28			28	“Mantığa Giriş”; “Mantığın tanımı, konusu ve yararı”; “Mantığın tarihçesi”; “Modern dönemde mantık”; “Mantık ilkeleri”; “Kavramlar ve kavramlar arası ilişkiler”; “Tanım”; “Önergeler”; “Akıl yürütme”; “Tümdengelim”; “Tümevarım”; “Analoji”; “Beş Sanat ve Burhan (Demonstration)”; “Mantıkta yanlış önerme ve çeşitleri”; “İbadet Psikolojisi”
Din Psikolojisi	1	3	42	15					9	24	“Bilim ve din”; “Psikoloji ve din ilişkisi”; “İslam Geleneğinde Psikoloji”; “Psikolojide Temel Ekoller, Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri”; “Psikanaliz ve din (Freud ve Psikanaliz)”; “Analitik psikoloji (Jung) ve din”; “Fromm, hümanistik psikoloji (Maslow) ve din”; “Din ve Ruh Sağlığı”
İslam Tarihi I	1	3	28		6					6	“Emeviler Devri Medeniyet Tarihi Emeviler”; “Endülüs Emevileri Siyasi Tarih ve Medeniyet Endülüs Emeviler”; “Abbâsiler (Medeniyet Tarihi)”
Din Sosyolojisi	1	4	42	12	3			9		16	“İbn Haldun ve Sosyolojik Düşünceye Katkıları”; “Durkheim”; “Marx”; “Weber”; “Modernleşme ve Sekülerleşme”; “Medeniyet Kırılması”; “Din Kültür ve Popüler Kültür”; “Dini Hareketler ve Küreselleşme”
İslam Tarihi II	1	4	28		6					6	“Dini ve İlmî Gelişmeler (Beytülhikme’nin kuruluşu, Mihne Hadisesi)”; “Moğollar’ın Bağdat’ı Ele Geçirmesi ve Abbâsiler’in Yıkılışı”; “Abbâsiler Döneminde Bilim ve Düşünce Hayatı”
Kelam Tarihi	1	4	28				16			16	“Oluşum Dönemi Kelâm Ekolleri”; “Kelâm İlminin Geçirdiği Dönemler”; “Yeni İlm-i Kelâm Dönemi”; “Mu’tezile”; “Selefiyye”; “Eş’arilik”; “Mâtürîdilik”; “Mâtürîdiliğin Temel Kelâmî Görüşleri”
Felsefe Tarihi	1	5	42	42						42	“Pre-Sokratik Düşünce ve Sokrates”; “Platon”; “Aristoteles”; “Ortaçağ Felsefesi”; “Modern Düşünce (17. yy)”; “Kant”; “Hegel ve Hegelcilik (Feuerbach, Marx)”; “Çağdaş Metafizik”; “Pragmatizm”; “Analitik Felsefe”; “Fenomenoloji”; “Varoluşçuluk”; “Frankfurt Okulu”; “Yapısalcılık ve Postyapısalcılık”

62 <https://ebs.istanbul.edu.tr/home/dersprogram?id=1120&yil=2021>,
[dersprogram?id=1120&yil=2020](https://ebs.istanbul.edu.tr/home/dersprogram?id=1120&yil=2020)

<https://ebs.istanbul.edu.tr/home/>

Hadis Tenkit Metotları (Seçmeli)	2	5	28				4		4	"Akla uygunluk"; "Tarihe, İslamın genel esaslarına ve tecrübeye uygunluk prensibi"
Kelam I	1	5	28			12	4		16	"Varlık"; "Bilgi"; "Delil ve Yöntem"; "Ululhiyet" (5 Hafta)
Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar (Seçmeli)	2	5	28	2		2	24		28	"Tarih ve Tarihsellik"; "Tarihsellik ve Tarihselcilik"; "Kur'an'ın Tarihselliği Tartışması"; "Fazlurrahman ve tarihsellik görüşü"; "Kur'an'ın tarihselliği tezinin değerlendirilmesi"; "Tarihsellik-hermeneotik"; "Heidegger, Gadamer"; "varoluşsal olarak tarihsellik ve Kur'an'ın tarihselliği"; "Kur'ancılığa Giriş, arkapalan"; "Kur'ancılık ve klasik yaklaşım"
Peygamberler Tarihi (Seçmeli)	2	5	28			4	10		14	"Peygamberler tarihinin dini ve tarihsel kaynakları: Kutsal metinler"; "Peygamberler tarihinin dini ve tarihsel kaynakları: Arkeolojik veriler"; "Kur'an'da peygamber kıssaları ve peygamberlik müessesini anlamadaki etkisi"; "Peygamberlerin mucizeleri"; "Eski Ahit metinleri çerçevesinde peygamber öyküleri"; "Peygamberlerin temel söylemi olarak Allah inancı ve tevhit ilkesi" (2 Hafta); "
Eleştirel Düşünce Ve Din (Seçmeli)	2	5	28	10	8		8		26	"Tarih boyunca Düşünce"; "Düşünce ve eleştiri"; "Eleştiri ve sebepleri"; "Eleştirel düşünce-karşıda olmak"; "Batı'da eleştirel düşünce"; "Sokrates"; "Karl Marx"; "Nietzsche"; "İslam dünyasında eleştiri"; "Gazali"; "İbn Rüşd"; "İbn Haldun"; "Eleştirel düşüncenin bugünü"
Siyaset Toplum Ve Din (Seçmeli)	2	5	28	2			4		6	"Medeniyet: Fukuyama, Tarihin Sonu ve Son İnsan; "Oryantalizm"; "Toplumsal Devrimler"
Sosyal Bilimler Metodolojisi (Seçmeli)	2	5	28					2	2	"Sosyolojik Bakış Açısı"
Tefsir III	1	5	28			4			4	"Kadının Yaratılması Meselesi ve Razi'nin Tefsirinden Nisa 1. ayetin tefsiri"; "Adem ve Havva'nın konulduğu cennet Meselesi ve Razi Tefsirinden Nisa 1. ayetin tefsiri"
Çağdaş İslam Akımları (Seçmeli)	2	6	28		12				12	"Medrese Geleneğine Yaslanan Akımlar"; "Diyobendiye, Cemaat-İ Tebliğ, Tâlibân"; "Birelviyye, Nahdatul Ulema, Ahbâş"; "İslahatçı Akımlar"; "İlhân-I Müslimîn"; "Modernist Akımlar"
Çağdaş Siyer Metinleri (Seçmeli)	2	6	28				4		4	"Fıkhu's-sîre: Mucizeler Bahsi"; "Fıkhu's-sîre: İsrâ ve Mirac"
Günümüz Felsefe Akımları (Seçmeli)	2	6	28	28					28	"Modernite: Aydınlanma ve Kıta Avrupası düşünürleri: Kant-Hegel"; "Özgürleşmenin Diyalektiği: Marx, Frankfurt Okulu ve Habermas; "Tarihselcilik ve Hermeneutik: Dilthey ve Gadamer"; "Fenomenoloji: Husserl and Heidegger"; "Teorinin Ötesinde: Kierkegaard, Nietzsche ve Sartre"; "Yapısalcılık ve Postyapısalcılık: Saussure, Foucault ve Derrida"; "Yeni Mantık: Frege"; "Russell'ın Belirli Betimlemeler Teorisi"; "Wittgenstein: Tractatus ve Dil Oyunları"; "Mantıksal Pozitivizm Eleştirisi: Popper ve Quine"; "Kavramsal Analiz: Ryle"; "Söz Edimleri ve Sıradan Dil Teorisi: Austin ve Searle"; "Önemler Mantığından Betimleyici Metafiziğe: Strawson; "Formel Mantık ve Ontoloji: Kripke"
Hadis IV	1	6	28				4		4	"Akla uygunluk"; "Tarihe, İslam'ın genel esaslarına ve tecrübeye uygunluk prensibi"

Kelam Metodolojisi (Seçmeli)	2	6	28				8		8	"Metot Nedir? İlimlerde Yöntem"; "İlimler Tasnifinin Serencamı ve Kelâmın İlimler Arasındaki Yeri"; "Kelâm-Felsefe İlişkileri"; "Kelâm Bilgi ve İstidlal"
Sosyal Psikoloji (Seçmeli)	2	6	28					8	8	"İtaat psikolojisi"; "İkna psikolojisi"; "Bilişsel şemaları"; "Benlik şemaları"
Kelam II	1	6	28			8	4	4	16	"Allah-insan ilişkisi"; "Allah'ın ilim, irâde ve kudret sıfatlarının kader ile ilişkisi" (2 Hafta); "Dualite sorunu"; "Din-Toplum ilişkisi" (2 Hafta); "Yahudi teolojisinin temelleri"; "Hristiyan teolojisinin temelleri"
Dinler Tarihi	1	7	28				10		10	"Yahudilik: Kutsal kitaplar"; "Yahudilik: İnanç ve uygulamalar"; "Hristiyanlık: İnanç sisteminin oluşumu" (2 Hafta); "Hristiyanlık: Kutsal kitaplar"
Fıkıh ve Biyoetik (Seçmeli)	2	7	28					28	28	"Biyoeğe Giriş ve Ahlak Teorileri"; "İslam Hukukunda Beden Üzerinde Tasarruf ve Bedene Dair İlkeler/ Biyoetiğin İlkeleri ve Tıp Kavaid-i Külliyesi"; "Organ Nakli ve Etik"; "Ölüm Kavramı ve Beyin Ölümü"; "Ötanazi ve Tedaviyi Red Hakkı"; "Bedene Estetik Müdahale"; "Kök Hücre ve Etik"; "Genetik Müdahale ve Genom Projesi"; "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar"; "Cenine Müdahale ve Kürtaj"; "Tıpta Mahremiyet"; "Eşcinsellik ve Etik"; "Hekim-Hasta İlişkileri ve Malpraktis"; "Osmanlı Fetva Mecmualarında Tıp ve Beden"
İslam Felsefesi Tarihi	1	7	28		16				16	"Gazzali'nin Felsefi İlimlere Bakışı"; "Dört mesele bağlamında Tehafüt"; "Fahreddin er-Razi ve Tahkik Geleneği"; "Endülüste Felsefe: İbn Tufeyl ve İbn Bacce"; "İbn Rüşd ve Felsefe'de Öze Dönüş Hareketi"; "İbn Rüşd'ün Gazzali ve İbn Sina Eleştirisi"; "Molla Fenari'de Bilgi ve Varlık"; "Osmanlılarda Tehafüt Geleneği"
Tasavvuf	1	7	56			4	8		12	"Sünni Tasavvuf Anlayışının Doğuşu: Yeni Bir Bilimler Tasnifinin Ortaya Çıkması ve Sufiler; Fıkıh-Kelam Karşısında Tasavvufun Din Bilimlerinde Yeri: Fıkıh-ı Batın ve Ahlak olarak tasavvuf"; "Metafizik Düşüncenin yeniden İnşa Edilmesi: İbnü'l-Arabi ve Konevi; Vahdet-i Vücut Anlayışının Gelişimi: Kelam ve Felsefenin Tanrı tasavvurlarının Eleştirilmesi ve Vahdet-i Vücut"; "Bir Deizm Eleştirisi Olarak Vahdet-i Vücut: Sudur teorisi ve Enderminist Alem Görüşü; Tasavvufta Bilgi Teorisi ve Nefs Anlayışının Gelişimi"
İslam Hukuk Usulü	1	7	42				19	6	27	"Hukukî Yorum: İctihad"; "İctihad ve Kıyas"; "Kıyas Yoluyla İstidlal: İllet ve belirleyiciliği"; "Yorumun mantığı: İllet ve Hikmet"; "İstihsan ve Kıyas"; "Modern Gelişmeler: 18. Yüzyıl Reform Hareketleri"; "Modernite ve Yeni Gelişmeler"; "İslam'da Hukuk Teorisine Çağdaş Yaklaşımlar"; "Genel Değerlendirme ve Fıkıh Usulünün Geleceği"
Bilgi Sosyolojisi (Seçmeli)	2	7	28	4			4	2	10	"İdeoloji ve Ütopya"; "Bilimsel bilgi"; "Sosyal Yapı ve Bilgi"; "Hermeneutik ve Bilgi Sosyolojisi"; "İslam ve Bilgi"

Felsefenin Temel Problemleri (Seçmeli)	2	7	28	20						20	"Felsefenin Temel Problemlerine Genel Bakış: varlık-bilgi-değer"; "Antikçağda varlık-oluş problemi"; "Platon, Aristoteles ve Yeni Platonculukta varlık problemi"; "Ortaçağ ve Modern dönem ontolojik problemleri"; "Kartezyen felsefe"; "Bilgi Problemi"; "Gelenek ve modernite ayrımında bilgi"; "Bilimsel gelişmeler ışığında insanın varoluşu"; "Kant Felsefesi ve metafizik eleştirisi"; "Kant ve metafizik eleştirisi"
İslam Ve Modernlik (Seçmeli)	2	7	28		2		8	12	2	24	"İslam ve modernite kavramları"; "Modernitenin paradigmaları"; "Modernite ve kapitalizm"; "Modernite kuramları"; "İslam ve modernite ilişkileri"; "Osmanlı'da modernleşme"; "Türkiye'de modernleşme"; "İslam'ın dünya tasavvuru"; "Dinin bireyselleşmesi"; "Modernleşen İslam"; "İslam ve modernlik üzerine tezler" (2 Hafta)
Kur'an'ın Ana Konuları	2	7	28			12	4			16	"Kur'an'da Ulûhiyyet" (2 Hafta); "Kur'an'da Kâinat" (2 Hafta); "Kur'an'da İnsan" (2 Hafta); "Kur'an'da Nübüvvet" (2 Hafta)
Mukayeseli İslam Hukuku (Seçmeli)	2	7	28					12		12	"İbadet Hayatı İle İlgili Güncel Meseleler-1: Kutuplarda Namaz Vakitleri"; "Finansal Hayatla İlgili konular-1: Faizsiz Bankaların Çalışma Sistemi"; "Finansal Hayatla İlgili konular-2: Borsada İşlem Yapmanın Fıkhi Hükümü"; "Tıbbi Hayatla İlgili Konular-1: Kopyalama"; "Tıbbi Hayatla İlgili Konular-2: Taşıyıcı Annelik"; "Tıbbi Hayatla İlgili Konular-3 Organ Nakli"
Türk Kelamcıları	2	7	28		28					28	"Maturîdî: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Semerkandî: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Üşî: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Sadru's-Şerî'â: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "İbn Humam, Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Molla Fenârî: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Hocazade ve Taşköprülüzade: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Kemalpaşazade ve Hızır Bey: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Bîrgîvî ve Abdullatif Harputî: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Manastırlı İsmail Hakkî ve Gelenbevi: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Hayalî ve Kestelli: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Filibelî Ahmed Hilmi ve Sırrı Giridi: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "İzmirli İsmail Hakkî ve Mustafa Sabri: Kelami Görüşleri ve Eserleri"; "Şerafettin Yaltkaya ve Hüseyin Atay: Kelami Görüşleri ve Eserleri"
Yeni Dinî Hareketler	2	7	28					4		4	"Yeni Dinsel Hareketlere Giriş"; "Senkretizm ve Eklektisizm"
Dinler Tarihi II	1	7	28					6		6	"Yeni Dinsel Akımlara Giriş"; "Batı Kökenli Yeni Dinsel Akımlar"; "İslam geleneği içerisinde ortaya çıkan yeni dinsel akımlar"
Ahkam Ayetleri (Seçmeli)	2	8	28				2	4		6	"Bir fikhî konu olarak kopyalama; bitki ve hayvanların kopyalanması ve bunun ilgili ayetler çerçevesinde değerlendirilmesi, 4 fikhî boyutu"; "İnsan kopyalama, bunun ilgili ayetler çerçevesinde değerlendirilmesi, fikhî boyutu"; "Sihir ve büyü konusu ve ilgili ayetler çerçevesinde değerlendirilme"
Din Felsefesi	1	8	42	4		4	6	2		16	"Dinin Mahiyeti"; "İman ve Akıl"; "Kötülük Problemi"; "Teist Argümanlar"; "Mucizeler"; "Din ve Bilim"; "Din Dili"; "Dini Çeşitlilik"
Din Fel-sefesinin Problemleri (Seçmeli)	2	8	28	2		4	14	2		22	"Dini Epistemoloji"; "Kozmolojik Delil"; "Ontolojik Delil"; "Teleolojik Delil"; "Dini Tecrübe Delili"; "Kötülük Problemi ve Teodise"; "Din ve Bilim"; "Ateizm"; "İlahi sıfatlar ve Teizmin Tutarlılığı"; "Tanrı'nın Kudret ve İlim Sıfatına İlişkin Meseleler"; "Dinsel Farklılıklar ve Çatışan Doğruluk İddiaları"

Günümüz Tefsir Problemleri (Seçmeli)	2	8	28				16		16	“Klasik Tefsir Tasavvuru”; “Çağdaş Tefsir Tarih Yazıcılığı”; “İçtimai Tefsir”; “Bilimsel Tefsir”; “Konulu Tefsir”; “Kur’an ve Tarihsellik”; “Kur’an Kıssaları”; “Kur’an ve Ahkâmın Değişmesi”
İslam Ahlak Esasları Ve Felsefesi	1	8	28			4			4	“Ahlâk felsefesinin psikolojik zemini: Nefs teorisi”; “Ahlâk felsefesinin temel kavramları: huy, mizac, meleke”
İslam Medeniyeti Tarihi	1	8	28			4			4	“Başlangıcından günümüze İslam Medeniyetinde Eğitim kurumları”; “Başlangıcından günümüze İslam Medeniyetinde Eğitim Kurumları 2: Medreselerin teşekkülü ve gelişimi”
Karşılaştırmalı Teoloji (Seçmeli)	1	8	28			8			8	“Yahudi Tanrı Anlayışı”; “Yahudi İnsan Anlayışı”; “Hristiyan Tanrı Anlayışı”; “Hristiyan Antropoloji/Hristiyan Antropolojisi”
Zorunlu				73	35	50	119	27	9	307
Seçmeli				68	50	22	110	66	10	326
Toplam				141	85	72	229	93	19	633

Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁶³

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER						AÇIKLAMA	
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları		İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati
İslam İnanç Esasları	1	1	28				10			10	“Din Ve İmanın Tanımı, İmanın Muhtevası Ve Çeşitleri”; “Allah’ın Varlığı Ve Allah’ın Varlığının Delilleri “; “Peygamberlere İman, Mucize Ve Mucizenin Özellikleri”; “Kitaplara İman Ve İlahi Kitapların Özellikleri”; “Meleklerle İman, Meleklerin Özellikleri Ve Çeşitleri”
Tefsir Usûlü	1	1	28				8			8	“Kur’an’ı Anlama, Açıklama, Yorumlama”; “Kur’an’ı Anlamanın Şartları”; “Kur’an’ın Açıklanması”; “Kur’an’ın Yorumlanması”
Hadis Tarihi	1	2	28					2		2	“Oryantalistler Ve Hadis 7. Hadis Ve Yorumu”
Mantık	1	2	28				28			28	“Öğrencilerle Tanışma, Mantık İlminin Tanımı, Konusu, Amacı, Metodu; Problemleri”; “Mantığın Tarihçesi”; “İslam Dünyasında Mantık; İlk Dönem İslam Mantıkçıları, Farabi Ve İbn Sina, Gazali”; “Kavramlar Mantığı, Kavramlar Arası İlişkiler, Kategoriler”; “Beş Tümel; Cins, Tür, Ayırım, Özgünlük, İlinti.; “Tanım; Tanımın Çeşitleri, Şartları, Tanımlanamazlar, Bölme Ve Sınıflandırma.”; “Önermeler; Önermenin Tanımı, Çeşitleri Ve Önermeler Arası İlişkiler.”; “Akıl Yürütme; Tümdengelim, Tümevarım, Kıyas Ve Analoji.”; “Tasdik Çeşitleri Ve Beş Sanat, Burhan, Cedel (Diyalektik), Hitabet (Retorik), Şiir (Poetika).”; “Modern (Sembolik) Mantık, Mantık Ve Dil.”;“Mantık Uygulamaları.”; “Mantıkta Yanlış Kavramı.”; “Diğer Mantık Yanlışları.”; “Mantık Felsefesi.”
Tefsir Tarihi	1	2	28				8			8	“Dirayet Tefsiri”; “İlmî Tefsir”; “İçtimai-Edebi Tefsir”; “Fıkhi Tefsir”; “Modernist Tefsir”
İslam Tarihi I	1	2	28		2					2	“Emeviler Medeniyet Tarihi, Kültür Ve Medeniyet”

63 <https://ects.nevsehir.edu.tr/ects/bilgipaketi/dil/tr/bolum/187002/sayfa/1>

Eğitim Psikolojisi	2	2	28					6	6	“Bilişsel Gelişim. Piaget Ve Bilişsel Gelişim Kuramı”; “Kişilik Gelişimi Ve Kişilik Gelişimini Etkileyen Faktörler. Psikoseksüel Kuram”; “Kişilik Gelişimi Ve Psiko-Sosyal Kuram”
Din Psikolojisi	1	3	28				2	2	4	“Bireysel Gelişim Dönemleri Ve Dinsel Yaşayış”; “Şüphe, İnançsızlık, Ateizm”
Felsefe Tarihi I	1	3	28	28					28	“Felsefeye Giriş Bilgi Türleri”; “Felsefi Düşüncenin Özellikleri Felsefenin Kaynağı Ve Yararı Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi”; “Antik Yunan Dünyası Ve Felsefesi Sokrat Öncesi Yunan Felsefesi Milet Okulu”; “Elea Okulu Pythagoras Okulu Abdera Okulu”; “Sofistler Ve Sokrates”; “Platon” (2 Hafta); “Aristoteles” (2 Hafta); “Helenistik Felsefe Ve Roma Felsefesi” (2 Hafta); “Dinsel Dönem/Felsefe Philon Ve Yeni Platonculuk”; “Ortaçağ Felsefesi Ve Patristik Felsefe”; “Kilise Babaları”
Hadis I	1	3	28				22		22	“İlimde İnce Anlayış Sahibi Olmak Ve Küçük Yaştakilerin Hadis Öğrenmesi”; “Hz. Peygamber’in İnananları İlme Teşvik Etmesi”; “Kadınların Eğitim Ve Öğretimi”; “İlim Öğrenmek İçin Arkadaşıyla Nöbetleşmek”; “İlmin Yazılarak Kayıt Altına Alınması”; “Geceleyin İlim Tahsil Etmek”; “İlmi Ezberleyerek Bellemek”; “Âlim Kişide Olması Gereken Bazı Özellikle”; “İlimle İlgili Bazı Ayetlerin Açıklanması”; “İlim Öğrenirken Çekingen Davranma”; “Mescid İçerisinde İlim Öğretmek”
İslam Tarihi II	1	3	28		6				6	“Endülüs’de İlim Ve Kültür Hayatı”; “Abbasilerde Selçuklu Egemenliği, Moğol İstilas Ve Abbasi Devletinin Yıkılışı”; “Abbasilerde Kültür Ve Medeniyet
Gelişim Psikolojisi	2	3	28				2	8	10	“Psiko Seksüel Gelişim”; “Psiko-Sosyal Gelişim Erikson Ve Modern Psikoanalitik Kuram”; “Benlik Gelişimi, Rogers Ve Benlik Kuramı Sosyal Ve Dinsel Gelişim”; “Zihinsel Gelişim (Piaget Ve Zihinsel Gelişim Kuramı)”; “Bilişsel Öğrenme İnsanın Öğrenmesi Ve Bellek”
Din Sosyolojisi	1	4	28				6		6	“Din Ve Toplum İlişkileri, Dini Tecrübenin İfade Şekilleri”; “Din, Sosyal Tabakalaşma Ve Farklılaşma”; “Din, Sosyal Bütünleşme Ve Sosyal Değişme,”
Felsefe Tarihi II	1	4	28	28					28	“Ortaçağ İle Rönesans Arasında Bir Karşılaştırma Hümanizm”; “Rönesansta Din Anlayışları”; “Rönesansta Bilim Ve Doğa Anlayışı”; “Francis Bacon”; “Descartes Blaise Pascal”; “Isaac Newton Thomas Hobbes”; “Baruch Spinoza”; “G.W. Leibniz.”; “John Locke”; “George Berkeley”; “David Hume”; “J.J. Rousseau Voltaire”; “Immanuel Kant”; “Aydınlanmanın Üzerinde Durduğu Bazı Problemler”
Kelam Tarihi	1	4	28				8		8	“Nasların Anlaşılmasında Kullanılan Metotlar”; “Yeni İlm-i Kelam Dönemi”; “Çağdaş Kelam Çalışmaları” (2 Hafta)
Öğretim İlke Ve Yöntemleri	2	4	28				2		2	“Düşünme Becerileri 1. Yaratıcı Düşünme 2. Yansıtıcı Düşünme 3. Eleştirel Düşünme 4. Üst Biliş (Metacognition)”
Fıkıh Usulü I	1	5	28				10		10	“Kur’an-ı Kerim (Kitab)”; “Kur’an-ı Kerim (Kitab)”; “Sünnet”; “Kıyas”; “İstihsan, Mesâlih-i Mürselle,”
İslam Felsefesi I	1	5	28	28					28	“İslam Felsefesinin Mahiyeti, Çeviri Hareketi”; “Kindi”; “Z. Razi”; “Farabi”; “İbn Sina”; “İhvan-ı Safa”; “Gazzali”; “İbn Bace”; “İbn Tufeyl”; “İbn Rüşd”; “İbn Arabi”; “Sühreverdi”; “İbn Haldun”; “İslam Düşüncesinin Yahudi Ve Hristiyan Düşüncesine Etkileri”

İslam Medeniyeti Tarihi	1	5	28		8				8	“İslam Medeniyetinde Eğitim Ve İlmî Yapı”; “İslam Medeniyetinde Tercüme Faaliyetleri”; “İslam Medeniyetinin Etkileri”; “Fuad Sezgin Ve İslam Medeniyetine Katkıları”
Sistematik Kelim I	1	5	28			2	10		12	“İsbât-ı Vâcib Eserleri Çağdaş Kelam Düşüncesi”; “Kavramlar Şer’î Hükümler Ve Kaynakları”; “Delil Ve Delil Çeşitleri”; “Metotlar Kur’an Metodu Kelam Metotları Felsefî Metot”; “Allah’ın Varlığı, Birliği Ve Sıfatları”; “Kelamda İsbât-I Vâcib Meselesi (Allah’ın Varlığı Ve Birliğinin Delilleri)”
Tasavvuf I	1	5	28				2		2	“Tasavvuf Epistemolojisi: Süfîlerin Bilgi Teorisi”
Hadis Kaynakları Ve Tenkidi	2	5	28				6		6	“Tarihe Aykırılık Nedeniyle Metin Tenkidi”; “Akla Aykırılık Nedeniyle Tenkit Edilen Hadisler”; “Bilimsel Verilere Aykırı Olduğu İçin Tenkit Edilen Hadisler”
Hiz. Muhammed’e Çağdaş Yaklaşımlar	2	5	28				2		2	“Hz. Peygamber’in İlme Verdiği Değer”
İslam Hukuk Metodolojisinde İctihad	2	5	28				10		10	“Kaynaklardan Hüküm Çıkarma Yolları”; “Delillerin Çatışması”; “İctihadın Tanımı”; “İctihadın Türleri”; “İctihadın Gerekliği”; “İctihatta Hata Ve İsabet Meselesi”
İslam’da Sanat Ve Estetik	2	5	28				6		6	“Estetik Delil”; “Güzelliğin Âlemdeki Yeri, İbda’ Ve Sanatta Yaratma”; “İslâm Estetiği Ve Sanatının Kelâmî Boyutları”
Kur’an Sosyolojisi	2	5	28					28	28	“Kur’an Sosyolojisine Giriş”; “Kur’an Sosyolojisinin Gelişim Süreci”; “Kur’an’da Peygamberler Ve Toplumlari” (3 Hafta); “Kur’an’da Sosyal Gruplar” (2 Hafta); “Kur’an’da Toplumsal Değişme” (2 Hafta); “Kur’an’da Aile Kavramı” (2 Hafta); “Kur’an’da Toplumsal Çözümleme” (2 Hafta); “Kur’an’da Toplumsal Çöküş”
Kur’an’ın Metin Sellik Özellikleri	2	5	28				8		8	“Kur’an’da Delil Getirme/İkna Etmede Kullanılan Yapılar”; “Fatiha Süresinin Metin Selliksel Analizi”; “Bakara 1-5. Ayetlerin Metin Selliksel Analizi”; “İnsan Süresinin Metin Selliksel Analizi”
Kur’an’a Çağdaş Yaklaşımlar	2	5	28	8			6		14	“Çağdaşlık Ve Modernizm Kavramlarına Giriş”; “Modernizmin İslam Dünyasına Girişi Ve Oryantalizm.”; “Kur’ân’ın Bilime Ve Akla Vurgusu”; “Seyyid Ahmed Han Ve Hint Alt Kıtasında Modern Kur’ân Okumaları”; “M. Abdurrahman Ve Mısır’daki Kur’an’a Çağdaş Yaklaşımlar”; “Mehmet Akif Ve Sırat-ı Müstakim/Sebülreşad Dergisi”; “Elmalılı H. Yazır Ve Kur’an’ın Tefsir Ve Tercüme Projesi.”
Kur’an’ın Ana Konuları	2	5	28			6	4	4	14	“Kur’an’ın Ana Temaları: 1- Allah (Zâtı, İsimleri, Sıfatları, Fiilleri)”; “Kur’an’ın Ana Temaları: 2- Âlem (Allah-Âlem İlişkisi, Gayb Ve Şehâdet Âlemleri, Âfâkî Ve Enfûsî Âlemler)”; “Kur’an’ın Ana Temaları: 3- İnsan (İnsanın Yaratılışı Ve Dini Sorumluluğu)”; “Kur’an’ın Temel Hükümleri: 1- İtikat A-Tevhid: Aa- Allah’ı Nefy Ve İsbat Tutumları (Ateizm, Teizm, Deizm, Dualizm, Politeizm, Monoteizm, Panteizm, Pananteizm), Ab- Tevhid Delilleri (Hudûs, İllet-Ma’lûl, İlk İllet, Hareket, İmkân, İnâyet, Ekmel Varlık, Gâye Ve Nizâm, Fitrat, İhtirâ, İhyâ, Hikmet)”; “Kur’an’ın Temel Hükümleri: 1- İtikat B- Nübüvvet (Melekler, Kitaplar Ve Peygamberler)”; “Kur’an’ın Temel Hükümleri: 4. Muâmelât A- Kur’an’da Toplumsal Düzen Ve Hukuk”; “Kur’an’ın Temel Hükümleri: 4. Muâmelât B- Kur’an’da Hukuk, İktisat Ve Siyaset İlkeleri”

Mantık Tarihi	2	5	28				28	28	“Mantık Ve Tarih Kavramına Giriş.”; “İlkçağ Felsefesinde Mantığın Doğuşunu Hazırlayan Nedenler.”; “Sofistler, Sokrates Ve Platon.”; “Aristoteles: Anlamın Özerkliği Ve Mantığın Kuruluşu.”; “Mantığın Yunancadan Arapçaya İntikali: Atina, İskenderiye Ve Bağdat.”; “Arap Dilinde Mantığın Yeniden İnşası Ve Fârâbî.”; “Nahiv-Mantık Veya Dilbilim-Mantık Tartışmaları.”; “Mantığın Yetkinleşmesi Ve İbn Sinâ’nın Mantık Tarihindeki Yeri.”; “Din Bilimleri (Kelam-Fıkıh-Nahiv) Ve Mantık İlişkisi: İbn Hazm, Gazali Ve Sekkâkî.”; “İbn Sinâ’nın Mantık Okulu: Behmenyar, Lûkeri, Razi, Tusi, Ebherî, Kazvinî, Sühreverdi, Şehrazûrî.”; “Organon’un Yeniden İnşası Ve İbn Rüşd.”; “Bilim Ve Mantık Tarihçisi Olarak İbn Haldun.”; “Mantığın Batıya İntikali: Mantık, Epistemoloji, Metodoloji.”; “Riyâzî Mantığın Doğuşu Ve Önemli Sembolik Mantıkçılar.”
Ortaçağ Felsefesi Tarihi	2	5	28	18	10			28	“Hıristiyan Felsefesi: Giriş Ve Kavramsal Çerçeve. Ortaçağ Felsefesinin Genel Yapısı. Felsefe-Din İlişkisi Sorunu. Patristik Felsefe: Tertullianus Vd., Klemens, Origenes”; “İslam Felsefesi: Giriş Ve Kavramsal Çerçeve. Grek Felsefesinin İslam Kültür Ortamına Girişi. Felsefe, Teoloji (Kelam İlmi) Ve Mistisizm (Tasavvuf).”; “Kindî Ve Razi (Rhazes).”; “Farabi Ve İbn Sina (Avicenna)”; “Mistik Düşünce, Dini Düşünce, Okazyonalizm Ve Gazali”; “İbn Tufeyl-İbn Bacce (Avenpace), İbn Rüşd (Averroes)”; “Skolastik Felsefe. Kavramsal Çerçeve Ve Erken Skolastik. J.S. Erigena, St. Anselmus, Petrus Abelardus”; “Yüksek Skolastik. St. Bonevantura”; “Thomas Aquinas”; “Roger Bacon, J. D. Scotus”; “Geç Skolastik. Nominalizmin Zaferi Ve Skolastigin Sarılması: William Of Ockham”; “Renaissance: Kavramsal Çerçeve”; “Renaissance: Felsefe, Siyaset Ve Din Anlayışlarında Yeni Yönelişler.”
Fıkıh Usulü İ	1	6	28				10	10	“İçtihad İlişkin Meseleler” (5 Hafta)
İslam Felsefesi İ	1	6	28		20	8		28	“Gazzali”; “İbn Bacce”; “İbn Rüşd” (2 Hafta); “Sühreverdi” (2 Hafta); “Fahredden Razi”; “Nasiruddin Tusi”; “İbnü’l Arabî”; “Molla Sadra”; “Varlık”; “Tanrı”; “Mahiyet”; “Tanrı-Sudur”
Sistemantik Kelam İ	1	6	28			4	8	12	“Nübüvvetin İmkânı Ve Gerekliği”; “Peygamberlik Ve Peygamberlere İman”; “Mucize, Mucize Çeşitleri Ve Olağanüstü Haller”; “Kitaplara İman, Kur’an Ve Diğer Kutsal Kitaplar Ve Özellikleri”; “Melekler İman, Melek Kavramı, Özellikleri Ve Çeşitleri”; “Cin Ve Şeytan, Özellikleri, Fonksiyonları”
İSLAM MEZ-HEPLERİ TARİHİ I	1	6	28				18	18	“Mezheplere Ayrılmaya Yol Açan Sebepler”; “Haricilik”; “Mürce”; “Mu’tezile”; “Mu’tezile’nin Görüşleri”; “Ehl-İ Sünnet Ekolü; Selef-İ Sâlihîn”; “Eş’arîlik”; “Matürîdîlik”; “Eş’ari-Matürîdî Mukayesesi”
Tasavvuf İ	1	6	28			4	8	12	“Varlık Ve Mertebeleri”; “Marifet (Bilgi)”; “Râbita”; “İnsan Ve İnsan-ı Kâmil”; “Keramet, Silsile, İcazet”; “Rüya, İstiğâse, İstîmâd Ve Tevessül”
Çağdaş Felsefe Akımları	2	6	28	28				28	“Alman İdealizmi Sonrasında Felsefe”; “Dilthey Ve Yaşam Felsefesi”; “Nietzsche Ve Varlık”; “Oluş Dikotomisi”; “Varoluşçuluk”; “Yeni-Pozitivizm Ve Bilginin Sınırları”; “Max Scheler’in Felsefî Antropolojisi”; “Nicolai Hartmann’ın Yeni Ontolojisi”; “Edmund Husserl Ve Fenomenoloji”; “Heidegger Ve Varlığın Fenomenolojisi”; “Sartre Ve Özcülüğün Eleştirisi”; “Saussure Ve Yapısalcılık”; “Derrida Ve Postyapısalcılık”

Çağdaş İslam Düşüncesi	2	6	28		10	12		22	“Çağdaş İslam Düşüncesinin Oluşum Süreçleri.” (2 Hafta); “Çağdaş İslam Düşüncesinde Etkili Olan Şahıslar.” (3 Hafta); “Çağdaş Ve Klasik İslam Düşüncelerini Karşılaştırılması.” (4 Hafta); “Çağdaş İslam Düşüncesine Yeni Yaklaşımlar Geliştirme.” (2 Hafta)
Din Felsefesinin Kaynakları Ve Problemleri	2	6	28	28				28	“Tanrı'nın Varlığı Lehine Argüman: Descartes”; “Tanrı'nın Varlığı Lehine Argüman: John Locke”; “Teleolojik (Gayelilik) Argümanın Reddi: David Hume”; “İlâhî İnnayet Ve Kötülük: Aziz Augustine”; “İlâhî İnnayet Ve Kötülük: Aziz Augustine”; “İlâhî İnnayet Ve Gelecek: David Hume”; “Felsefe-Din İlişkisi: İbn Ruşd”; “William Kingdon Clifford, “İnnanç Ahlakı,” Paul Tillich: Dinin Temel Unsurları”; “Kierkegaard: Delilsiz İnnanç”; “Alfred Ayer: Dini Önermelerin Anlamsızlığı”; “Kamta Dayanmayan Teist İnnanç: John Hick”; “Robert C. Koons: Teizm Ve Big Bang Kozmolojisi”
Günümüz Kelam Problemleri	2	6	28			6	10	16	“İnnanç, Tasdik Ve Marifet. Büyük Günah Meselesi”; “Varlık Ve Alem: Cevher Ve A'raz”; “Allah'ın Varlığı İsim Ve Sıfatları”; “Allah'ın Varlığının Delilleri (İsbât-ı Vâcib)”; “Nübüvvet; Peygamberliğin İmkânı Ve Caiz Olması”; “Vahiy Ve Mucize”; “Melekler Ve Diğer Görünmeyen Varlıklar”
İslam'da İlim Ahlakı Ve Günümüz İlahiyatının Meseleleri	2	6	28		12			12	“İbn Haldun Ve Bilgi Nazariyesi. Akıl-Nakil İlişkisi. Akıl Nakil İlişkisi Bağlamında Günümüz İlahiyatı.”; “Gazzâlî'nin Bilgiye Bakışı Ve Konuya Dair Nebevî Yaklaşım.”; “Alim Ve Alem İlişkisi. Ölümlülük Düşüncesi Ve İnsanın Bilme Arzusu Arasındaki Bağ.”; “Saf Akıl, Hikmet Ve Fıkıh Bir Alim Profili Olarak İmam Zehebî.”; “İslam'da İdealize Edilen Alim Profili. Alim Gerçekte Neden Korkar? Alim Ve Ölüm.”; “Günümüz Meslek Etiği Bağlamında Alim'in Dünyaya Bakış Açısı. Meslek Ahlakı Ve Dini Ahlak Arasındaki Bağ.”
Mevlana'da Tasavvuf Düşüncesi	2	6	28			2	2	4	“Hakikat -Marifet”; “Vahdet-İ Vücut”
Sünnet Sosyolojisi	2	6	28				16	16	“Sünnet Sosyolojisine Giriş”; “Sünnet Sosyolojisinin Gelişim Süreci” (2 Hafta); “Sünnette Peygamberler Ve Toplamları” (3 Hafta); “Sünnette Toplumsal Değişme” (2 Hafta)
Sünneti Anlamada Yöntem	2	6	28				10	10	“Çelişkili Görülen Haberlerin Uzlaştırılması”; “Hadiste Söylenmek İstemen Anlamı Araştırmak”; “Hadislerin Tarihi Olaylara Arz Edilmesi”; “Hadis Metninin Dil Özellikleri”; “Yerel Ve Evrensel Ayrımının Yapılması”
Osmanlı Tarihi Ve Kültürü	2	6	28		4			4	“Eğitim: Temel Özellikler, Çeşitlilik Ve Renklilik”; “Batılılaşmanın Osmanlı Kültür Ve Medeniyeti Üzerine Derin Etkileri”
Fıkıh Usulü Metinler	2	6	28		22	6		28	“Klasik Fıkıh Usulü Literatürünün Tasnifi Ve Tanıtımı”; “Fukahâ Metodu Ve İlgili Eserlerin Tanıtımı”; “Mütekellimin Metodu Ve İlgili Eserlerin Tanıtımı”; “Fukahâ Metoduna Göre Yazılmış Seçme Metinlerin Okunması: Cessas, El-Fusûl”; “Debûsî, Takvîmu'l-Edille, Serahsî, El-Usûl”; “Pezdevî Ve Abdülazîz El-Buhârî, Keşfu'l-Esrâr”; “Nesefî, El-Menâr, Üsmendî, Bezlû'n-Nazar”; “Ahsikesî, El-Müntehab, Habbazî, El-Muğni”; “Mütekellimin Metodundan Örnek Bir Eserden Seçme Metinlerin Okunması: Gazzâlî, El-Menhul Ve El-Mustasfa; “Şirazi, Şerhu'l-Lûm'a”; “Amidî, El-İhkâm”; “Fahreddin Er-Razi, El-Mahsûl”; “Zerkeşî, Bahru'l-Muhîr”; “Memzûc Metoda Göre Yazılmış Örnek Bir Metnin Okutulması: İbnü's-Saati, Nihâyetü'l-Vusûl”

Din Felsefesi I	1	7	28			12	16		28	“Akıl-İman İlişkisi” (2 Hafta); “Ululhiyet Anlayışları” (2 Hafta); “Tanrının Varlığının Delilleri” (3 Hafta); “Tanrının Sıfatları” (2 Hafta); “Ateizm Ve Kanıtları” (2 Hafta) ; “Kötülük Sorunu” (2 Hafta)
Dinler Tarihi I	1	7	28				4		4	“Din Kelimesi, Kökeni, Tanımı; Dinler Ve Tasnifleri”; “Dinin Kaynağına Yönelik Politeist Ve Monoteist Yaklaşımları”
Fıkıh Iı	1	7	28					4	4	“İslam İktisadına Giriş”; “İslam Hukuku Ve Değişim”
İslam Mezhepleri Tarihi Iı	1	7	28		4				4	“Çağdaş Akımlar” (2 Hafta)
Çağdaş Din Felsefesi Ve Problemleri	2	7	28	6					6	“Çağdaş Din Felsefesi Ve Bilime Bakış Açısı Örnekleri” (3 Hafta)
Erken Dönem Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi	2	7	28			2			2	“Vahdet-İ Vücut Teorisinin Osmanlı Düşüncesindeki İzdüşümleri ”
Felsefe Ve Bilim	2	7	28	26					26	“Bilgi Kuramı I: Bilgi Nedir? Bilgi Türleri Nelerdir?”; “Bilgi Kuramı II: Doğru Bilginin Olanğı, Kriterleri Ve Kaynakları”; “Felsefe Ve Bilim Arasındaki İlişki”; “Bilim Nedir? Bilimsel Bilgiye Nasıl Ulaşılabılır?”; Bilim Nedir? Bilimsel Bilgiye Nasıl Ulaşılabılır?”; “Bilim Nedir? Bilimsel Bilgiye Nasıl Ulaşılabılır?”; “Sosyal Bilimlerin Doğuşunun Bilim Felsefesindeki Yaklaşımlara Etkisi” “Sosyal Bilimlerin Doğuşunun Bilim Felsefesindeki Yaklaşımlara Etkisi”; “Sosyal Bilimlerin Doğuşunun Bilim Felsefesindeki Yaklaşımlara Etkisi”; “Sosyal Bilimlerin Bilimselliğinin Ölçütü Olarak Yanlışlanabilirlik: Karl Popper”; “Eleştirel Yaklaşımlar I: Postyapısalcılık”; “Eleştirel Yaklaşımlar Iı: Feminist Teori”
Günümüz Hadis Problemleri	2	7	28				2		2	“Hadislerin Bilimsel Yöntemlerle Tartışılması”
Günümüz Tefsir Problemleri	2	7	28				12	2	14	“Akıl-Vahiy İlişkisi.”; “Modern Tefsir Yöntemleri: Semantik, Hemrenötik.”; “Kur’ân’a Modern Yaklaşımlar: (Ahmed Han)”; “İlmi Tefsir”; “Kadın Hakkındaki Ayetler” (2 Hafta); “Mucize Hakkındaki Ayetler” (2 Hafta)
İmam Rabbani’de Tasavvuf Düşüncesi	2	7	28			4			4	“Vahdet-İ Vücut”; “Vahdet-İ Şühud”
İslam İktisadı	2	7	28					26	26	“Sigorta Türleri Ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”; “Hisse Senetleriyle Yapılan İşlemler”; “Sukuk Uygulamaları”; “Banka Kartları Ve Pos Cihazı”; “Altın İşlemleri Ve Vadeli Döviz Satımı”; “Ağ Pazarlama”; “Konut Finansman Teknikleri”; “Ticaret Mallarının Zekası”; Vergi-Zekat İlişkisi”; “Günümüz Üretim-Ortaklık Uygulamaları”; “Yeni Kiralama Teknikleri”; “Borç Yapılandırma”

Tarih Felsefesi	2	7	28				22		22	“Antikçağ Tarih Anlayışı, Tarih-Felsefe Karşıtlığı, Ortaçağ Tarih Anlayışı”; “İbn Haldun, Yeniçağın Bilgi Kuramı Ve Tarih”; “Rönesans Ve Aydınlanmada Tarih Anlayışı, Kültür Ve Doğa Bilimleri”; “Tarih Felsefesinin Bir Disiplin Olarak Ortaya Çıkışı 19. Yy. Sistemli Tarih Felsefeleri; İdealist Tarih Anlayışı”; “19. Yüzyıl Tarih Felsefeleri, 19. Yy Sistemli Tarih Felsefeleri; Materyalist, Pozitivist Tarih Anlayışları”; “19. Yy Sistemli Tarih Felsefeleri; Medeniyetçi, Hümaniteci Tarih Anlayışları”; “Tarihselcilik”; “Tarih Ve Hermeneutik (Anlama-Yorumsama)”; “Tarihte Nedensellik, Determinizm, İlerleme”
Din Felsefesi I	1	8	28	2		4	8	4	18	“Vahiy Ve Mucize” (2 Hafta); “Din Dili” (2 Hafta); “Kötülük Problemi” (2 Hafta); “Din Ve Bilim”; “Dini Çeşitlilik” (2 Hafta)
Dinler Tarihi I	1	8	28				8		8	“Yahudi Kutsal Kitapları”; “Yahudilikte İnanç Ve İbadetler”; “Hristiyan İnanç Esasları Ve İbadetleri” (2 Hafta);
Bilim Felsefesi	2	8	28	28					28	“Felsefeye Genel Bakış”; “Bilim Felsefesi Ve Bilimsel Felsefe Arasındaki Fark”; “Bilim Felsefesi Ve Bilim Tarihi Tersleri Gerekli Midir?”; “Bilimin Anlamı Ve Kapsamı”; “Bilim, Ortak Duyu, Din Ve Felsefe”; “Bilimsel Ve Biçimsel (Formel) Disiplinler”; “Soyut Düşünüş, Düşünüş Disiplini, Stratejik Düşünüş, Özgürlük Kavramlarının Felsefe Açısından Önemi”; “Bilimde Evrim-Devrim Tartışması Ve T. S. Kuhn’ Nun Bilim Felsefesi Anlayışı”; “Bilimde Evrim-Devrim Tartışması Ve T. S. Kuhn’ Nun Bilim Felsefesi Anlayışı”; “Sanayi Devrimine Gidilen Süreç Ve Sanayi Devrimi.”; “İn. Sanayi Devrimi Ve Yeni Kavramlar; Kültürün Değişen Niteliği; Bilim-Teknoloji Sarmalının Değişen Yüzü” “Dönem Boyunca Yapılan Derslere Genel Bir Bakış”; “Günümüzde Ve Gelecekteki Bilim”
Çağdaş İslam Düşüncesi Ve Problemleri	2	8	28		20		4		24	“Çağdaş İslâm Düşüncesinin Temel Özellikleri”; “Çağdaş İslâm Düşüncesinin Problemleri.”; “Fazlurrahman Ve İslâm Modernizmi.”; “İ. Râcî Fârûkî Ve Bilginin İslâmleştirilmesi.”; “Nakîb El-Attas Ve Bilginin İslâmleştirilmesi.”; “Seyyid Hüseyin Nasr Ve Gelenekselcilik.”; “Muhammed Hamidullah, Eserleri Ve Görüşleri”; “Muhammed Arkoun Ve Tarihselcilik.”; “Hasan Hanefî Ve Tecdid Düşüncesi.”; “M. Abid El-Câbirî, Eserleri Ve Görüşleri.”; “Muhammed İkbâl, Eserleri Ve Görüşleri.”; “Sezai Karakoç, Eserleri Ve Görüşleri.”
Eğitim Sosyolojisi	2	8	28					4	4	“Sosyal Tabakalaşma. Konuya Dair Teoriler. Sosyal Tabakalaşma Tipleri. Sosyal Tabakalaşma, Hareketlilik Ve Eğitim. Sosyal Hareketlilik Tüleri: Yatay Ve Dikey Hareketlilik.”; “Küreselleşme Kavramı. Küreselleşme Ve Eğitim. Sürekli Ve Sanal (Uzaktan) Eğitim”
Günümüz Fıkıh Problemleri	2	8	28				6	10	16	“Kadın Haklarına Genel Bakış”; “Yargılama Ve Ceza Hukukunda Kadın”; “İslam’da Faiz Teorisi”; “Faiz-Kâr İlişkisi (Bankacılık), Gecikme Cezası, Temerrüt Faizi”; “Kredi Kartları, Sigorta”; “İstihsan”; “Nasların Tarihselliği Problemi”; “İctimâî Usul-İ Fıkıh Tartışmaları”

Hadis Tartışmaları	2	8	28				22		22	“Modern Zamanlarda Hadis Ve Sünnet Tartışmaları ” (2 Hafta); “Hadis Kaynaklarının Bilgisel Değeri Bakımından Güncel Değeri ” (2 Hafta); “Günümüzde Hadislerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Sorunu”; “Modern Dönemlerde Hadis Metinlerine Yaklaşım Biçimi”; “Tarihsel Rivayetlerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Üzerine”; “Hukuki Rivayetlerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Üzerine”; “Kadınlarla İlgili Rivayetlerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Üzerine”; “Siyasi Rivayetlerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Üzerine”; “Bilimsel Rivayetlerin Anlaşılması Ve Yorumlanması Üzerine”
İslam Kurumları Tarihi	2	8	28		6				6	“İslâm Medeniyetinin Batı Medeniyetine Etkisi”; “Eğitim-Öğretim Kurumları” (2 Hafta)
Zorunlu				58	68	34	188	16	2	366
Seçmeli				142	84	20	160	112	14	532
Toplam				200	152	54	348	128	16	898

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁶⁴

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
İslam İnanç Esasları	1	1	28			6	8			14	“Din”, “İman-İslam Kavramları” (2 hafta), “Allaha iman” (2 hafta), “Meleklerle İman”, “Kitaplara İman”
Tefsir Tarihi	1	1	28				14			14	“Dirayet Tefsirleri”, “Bilimsel Tefsirler”, “Ahkam Tefsirleri”, “Luğavi Tefsirleri”, “İctimai Tefsirler”, “Mezhebi Tefsirler”, “İşari-Batını Tefsirler”
Eğitim Psikolojisi	1	2	28	2			2	2	6	12	“Gelişimin Doğası”, “Bilişsel Gelişim”, “Ahlak Gelişimi”, “Sosyal Öğrenme Kuramı”, “Gestalt ve İnsancıl Yaklaşımında Öğrenme”, “Bilgiyi İşleme Modeli”
İslam Tarihi I	1	2	28		2					2	“Abbasi devlet yönetimi, toplum ve kültürel yaşam”
Tefsir Usulü	1	2	28				2			2	“Vahyin Mahiyeti”
Felsefe Tarihi	1	3	28	28						28	“İlkçağ Felsefesi: Doğa Felsefesi”, “İlkçağ Felsefesi: İnsan Felsefesi”, “İlkçağ Felsefesi: Sistematik Felsefe”, “Hellenistik Felsefe”, “Roma Felsefesi”, “Ortaçağ Felsefesi: Patristik Felsefe”, “Ortaçağ Felsefesi: Skolastik Felsefe”, “Rönesans Felsefesi”, “17. Yüzyıl Felsefesi”, “17. Yüzyıl Felsefesi”, “18. Yüzyıl Aydınlanma Felsefesi”, “Kant ve Alman İdealizmi”, “19. Yüzyıl Felsefesi”, “19. Yüzyıl Felsefesi”
Sistematik Kelam I	1	3	56			8	10			18	“Kelamda Bilgi Teorisi”, “Kelamda Varlık Teorisi”, “Kelamda Hükümler ve İstidlal Yöntemleri”, “Kelamda Hükümler ve İstidlal Yöntemleri” (3 hafta), “Allah’ın varlığı ve sıfatları” (2 hafta), “Allah’ın fiili sıfatlarına dair meseleler”

64 <https://bilgipaketi.nku.edu.tr/%C4%B0lahiyat/bolum/m/5559/312>

İslam Medeniyeti Tarihi	1	4	28		2				2	"Eğitim"
Kelam Tarihi	1	4	28				12		12	"Haricilik", "Mutezile", "Eşari Kelam Ekolü", "Matüridi Kelam Ekolü", "Selefilik", "Yeni İlmî Kelam"
Mantık	1	4	28				28		28	"Mantığın konusu ve tarihçesi", "Mantığın ilkeleri", "Kavram ve terim", "Kavram ve çeşitleri", "Beş Tümel", "Tanım. Beş tümele göre tanım çeşitleri", "Önerme. Önerme çeşitleri", "Önerme. Önerme çeşitleri", "Önermeler arası ilişkiler", "Döndürme", "Kıyasın tanımı, yapısı ve çeşitleri", "Basit kıyas", "Bileşik kıyas", "Düzensiz kıyas", "Mantık Yanlıları"
Tasavvuf	1	4	28			2	4		6	"Tasavvuf ilminin Gayesi ve İslamî İlimlerle Münasebeti, Tasavvufun Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlarla Münasebeti", "Tasavvuf Kavramları: Marifet ve Bilgi Kavramları", "Tasavvufî Düşüncenin Meseleleri: Tasavvuf düşüncede Varlık, Bilgi, İnsan"
Din Sosyolojisi	1	5	28	10				2	12	"Din Sosyolojisinin Tarihçesi, İslam Dünyasında din ve toplum", "Diyalektik Düşünce ve Din, Marx ve din" (2 HAFTA), "diyalektik düşünce", "işlevsel Din sosyolojisi, Durkheim ve din sosyolojisi II", "Sistematik din sosyolojisi, Weber"
İslam Ahlak Esasları	1	5	28			2			20	"Kötülük Problemi"
İslam Hukuku III	1	5	28					6	16	"Hükümet", "Şura", "Siyasi ve Umumi Haklar",
Din Felsefesi	1	6	28	8		2	12		22	"Din Felsefesinin yeni bir disiplin olarak ortaya çıkışının tarihçesi ve diğer din bilimleri ile ilişkileri", "Ahlak Delilleri ve eleştirisi", "Ontolojik delil ve eleştirisi", "Kozmolojik delil ve eleştirisi", "Teleolojik delil ve eleştirisi", "Ahlak delili ve eleştirisi", "Din Bilim İlişkileri", "Durkheim'in sosyolojik teorisi ve eleştirisi", "Kötülük problemi ve onunla ilgili ortaya konmuş çözüm önerileri", "Dinin ahlakla, sanatla ve bilimle ilişkileri", "Dini sembolizmin anlam ve önemi"
Din Psikolojisi	1	6	28						20	"Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları", "Gelişim Dönemleri ve Dini Hayat", "Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim", "Dua ve İbadetin Psikolojik Boyutları", "İnancın Psikolojisi", "İman ve Şüphenin Psikolojisi", "Bireysel Dindarlığın boyutları", "Değişen Dünyada Birey Din ve Dindarlık", "Tasavvuf Psikolojisi", "Ruh Sağlığı ve Din"
İslam Mezhepler Tarihi	1	6	28				10		10	"Mezheplerin ortaya çıkmasına yol açan sebepler", "Haricilik ve Mürcie", "Mutezile, Eşarilik ve Maturidilik", "Vehhabilik", "Son dönemde ortaya çıkan aşırı gruplar"
Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim	1	7	28						4	"Din- birey ilişkisi ve dindarlık olgusu", "Ruh sağlığı ve din"

İslam Felsefesi Tarihi	1	7	28		26				26	“İslam felsefesinin kaynakları ve eski mirasın intikali: Helenistik kaynaklar. Grek uygarlığı, Hint uygarlığı, İslam dini”, “Çeviriler ve ilk İslam filozofu el-Kindi: Yaşadığı asır, hayatı kaynakları ve düşüncesi”, “İslam’da heretik düşüncenin ortaya çıkışı ve bazı temsilcileri: Ravendi ve Ebu Bekir er-Razi”, “Farabi: Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “İhvan-ı Safa Din Felsefe ilişkisi ve Siyaset”, “İbn Sina: Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “İbn Sina : Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “Gazzali : Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “İbn Bacece ve İbn Tufeyl: Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “İbn Rüşd: Hayatı, eserleri ve görüşleri”, “Sühreverdi ve İsrakilik”, “Muhyiddin İbn Arabi ve Vahdet-i Vucud Okulu”, “Osmanlıda Felsefe”, “İslam Felsefesinin Batı Düşüncesine Etkisi”
Günümüz Tefsir Problemleri	2	7	28			6	2		8	“Ayetleri anlamada bağlam sorunu”, “Bazı kıssaların anlaşılma sorunu”, “Kadın-erkek sınıflandırması”, “Parçacı okumadan kaynaklanan problemler”
Yeni Çağ Felsefesi (Seçmeli)	2	7	28	28					28	“Yeni çağ filozoflarının özellikleri”, “Descartes”, “Pascal”, “Hobbes”, “Melebrance”, “Spinoza”, “Leibnitz”, “Aydınlanma Felsefesi”, “Berkeley”, “J. Locke”, “Hume”, “Kant”, “Hegel”
Batıda Yeni Dini Hareketler	2	8	28			12		2	14	“Yeni Dini Hareketler: Tanım ve Kapsam”, “YDH’in Ortaya Çıkış Sebepleri”, “YDH’in Anlam ve Önemi”, “YDH ve diğer dinlerden farkları”, “YDH’de Organizasyon ve Liderlik”, “Ydh’ye katılım nedenleri, lider ve üyelerin psikopatolojisi”, “Türkiye ve Batı’da YDH ile ilgili literatür”
Endülüs Medeniyet (Seçmeli)	2	8	28		6				6	“Endülüs’de kurulan İslam devletlerinin kültür ve medeniyetine giriş”, “Endülüs Medeniyetinin dünya medeniyetine etkisi”, “Endülüs Medeniyetinin öncü bilim adamları”
Günümüz Kelam Problemleri (Seçmeli)	2	8	28	2		2	8	4	16	“Günümüz inanç sorunlarını oluşturan akımlar” (2 hafta), “Cin şeytan, falcılık”, “Küreselleşme ve Küresel Dünyada Din”, “Doğal afetler ve Din”, “Din ve Dünya ilişkisine Kurani Yaklaşım”, “Din Anlayışlarındaki Ayrışma nedenleri”, “Din ve Bilim ilişkisi”
İslam Bilim Tarihi (Seçmeli)	2	8	28		28				28	“bilim, din, islam bilim tarihi kavramları”, “islam öncesi bilim tarihi”, “bilim-din, islamda bilim, bilimlerin sınıflandırılması”, “islamda ilim müesseseleri ve eğitim kurumları”, “islam dünyasında bilimler ve bilim adamları”, “matematik, astronomi”, “tıp”, “fizik, kimya, biyoloji”, “teknik”, “tarih”, “coğrafya”, “dil-edebiyat”, “islam dünyasında bilimin gerilemesi sebepleri ve tekrar canlandırılması ümidi”, “islam medeniyeti tarihi”
Kur’an’a Çağdaş Yaklaşımlar	2	8	28			12	2		14	“Tefsir Tarzları”, “Kelâmi Problemler”, “Evrensellik”, “Kur’an ve Modern Zaman”, “Bilimsel yaklaşım” (2 hafta), “Toplumsal Hayat”

Bilim Tarihi	2	8	28	24	2					26	“Antik Yunanda doğa algısı” (2 Hafta); “Roma ve Bizans ta bilim”; “Osmanlı dönemi biliminde İslam ve Helenistik etkiler”; “Feodal çağ Avrupasında kilisenin bilim anlayışı”; “Avrupada ronesansı hazırlayan toplumsal olaylar”; “Renesans ve sonrası Avrupasında bilimsel gelişmeler”; “Keşifler dönemi ve bilimin kiliseye karşı finanse edilmesi”; “Rönesans sonrası astronomi biliminin gelişimi, Kopernik, Kepler, Galileo”; “Sanayi devrimi, buhar makinalarının gelişimi ve termodinamik”; “19. yüzyıldaki gelişmeler, modern fizik devrimi”; “Görelilik kuramı ve tarihsel altyapısı”; “Atom modelleri
Zorunlu				48	30	20	102	10	30	268	
Seçmeli				54	36	2	38	8	2	140	
Toplam				102	66	22	140	18	32	408	

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ders İçerikleri Değerlendirme Tablosu⁶⁵

DERSİN ADI	DERSİN TÜRÜ	DERSİN YARIYILI	TOPLAM DERS SAATİ	ÖLÇÜTLER							AÇIKLAMA
				Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi	İslam Medeniyetinde Bilim	Din-Bilim İlişkisinin Ontolojik Temelleri	Din-Bilim İlişkisinin Epistemolojik Temelleri	Din Bilim İlişkisinin Toplumsal Boyutları	Din Bilim İlişkisinin Psikolojik Boyutları	İlgili Konuların Ele Alındığı Ders Saati	
Akaid Esasları	1	1	28			8	6			14	"Dinin Kaynağına Dair Tartışmalar"; "Allah'a İman" (2 Hafta); "Meleklerine iman"; "Kitaplarına iman"; "Peygamberlere iman"; "Şeytan ve Cin algımız"
Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü I	1	1	28				2			2	"Kur'an'ı Anlama Ve Yorumlama"
Hadis İlimleri Ve Usulü I	1	1	28				2			2	"Hadis ve Sünnet'in Önemi ve Fonksiyonu, Sünnet-Vahiy İlişkisi."
Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü II	1	2	28				10			10	"Kıyası'l-Kur'an"; "Kur'an'ı Anlama Yöntemi"; "Kur'an'ı Anlamanın Temel Parametreleri"; "Kur'an Yorumunda Öznellik"; "Kur'an Yorumunda Yeni Yaklaşımlar"
Hadis İlimleri ve Usulü II	1	2	28				6			6	"Türkiye'de Hadis, Metin Tenkidi"; "Günümüz Hadis Tartışmalarının Geldiği Nokta"; "Sağlıklı bir sünnet anlayışına olan ihtiyaç"
Din Sosyolojisi	1	2	28	8			8	2		18	"Din Sosyolojinin Kurucuları: August Comte"; "Karl Marx"; "Emile Durkheim"; "Max Weber"; "Sekülerizm Ve Din"; "Modernizm Ve Din"; "Postmodernizm Ve Din"; "Küreselleşme Ve Din"; "Sosyal Değişme Ve Din"
Eğitim Psikolojisi (Seçmeli)	2	2	28						4	4	"Gelişim Kuramları"; "Gelişim Alan-Dönemleri"
Fıkıh Usulü I	1	3	28				6			6	"Kitab'ın kaynak değeri ve hükümlere delaleti"; "Sünnetin tanımı, çeşitleri ve kaynak değeri"; "Kıyas, Kıyasın Delil Olması Noktasında Görüşler Ve Gerekçeler"; "Kıyasın Rükünleri, İllet Ve İlleti Belirleme Yöntemleri"; "İstihsan, Çeşitleri Ve Hüccet Değeri Hususundaki Tartışmalar"
Kelam I	1	3	28				14			14	"Şeri Hükümler ve Kaynakları/ Delil-İlim ve Metod"; "Hariciler ve Şia"; "Kaderiyye-Cebriyye ve Mu'tezile"; "Eş'ari Kelamı"; "Mâtürîdî Kelamı"; "Müteahhirin Dönemi Kelamı"; "Kelam İlminde Yenilik Arayışları: Yeni İlm-i Kelam"
Din Eğitimi	1	3	28						2	2	"Bazı Dini Gelişim Teorileri Ve Öğrenme"
Mantık	1	3	28				28			28	"Mantığın Tanımı, Akıl İlkeleri ve Mantığın Konusu"; "Mantığın İlkeleri, Amacı, Önemi ve Faydaları"; "Mantığın Tarihçesi"; "Kavram, Çeşitleri ve Delâletleri, Kavramlar Arası İlişkiler"; "Beş Tümel ve Kategoriler"; "Tanım, Çeşitleri, Şartları, Tanımda Ortaya Çıkan Hatalar ve Tanımlanamazlar"; "Bölme ve Sınıflandırma"; "Önerme ve Çeşitleri"; "Önermelerin modalitesi, Önermeler Arası İlişkiler"; "Akıl Yürütme, Kıyas, Kıyasın Yapısı ve Unsurları, Basit Kıyaslar"; "Basit Kıyaslar, Bitişik ve Ayrıklı Şartlı Kıyaslar"; "Tümevarım ve Analoji"; "Beş Sanat"
Eğitim Tarihi	2	3	28	12	12					24	"Antik (Antik) Çağda Eğitim" (2 Hafta); "Orta Çağda Eğitim" (2 Hafta); "Rönesans ve Aydınlanma Dönemi'nde Eğitim" (2 Hafta); "İlk dönem İslam Eğitim faaliyetleri" (2 Hafta); "Selçuklular ve Osmanlılar dönemindeki eğitim faaliyetleri" (4 Hafta)
Varlık ve İnanç	2	3	28			14	14			28	"Varlık ve tanımı"; "Varlık Kategorileri"; "Felsefe ve Kelâm ilminde varlık/mevcûd"; "Kelâm ilminde varlık tasnifi"; "Allah ve âlem"; "İnsan ve âlem"; "Allah- insan ve âlem ilişkisi"; "İnanç ve bilgi, bilgi çeşitleri"; "İman esasları"; "Allah'a iman"; "Peygamberlik inancı"

Fıkıh Usulü II	1	4	28				4			4	"Hükümlerin gayeleri ve delillerin teâruzı"; "İctihat Ve Taklit Meseleleri"
Kelam II	1	4	28			6	8			14	"Bilginin Tanımı, Mahiyeti Ve Kaynakları"; "Kelâm İlminde Akıl Ve Naklin Etkinlik Alanları"; "Varlık Nazariyesi, Allah'ın Varlığı/ İspat-I Vacip"; "Allah'ın İsim ve Sıfatları"; "Dakiku'l- Kelam Konuları: Alem, cevher, araz, cisim"; "Delil Ve İstidlâl Yöntemleri"; "İman"
Din Psiko-lojisi	1	4	28	6	6		2			14	"Freud Ve Din"; "James Ve Din"; "Jung Ve Din"; "Farabi'nin Nefs Görüşü"; "Gazali'nin Nefs Görüşü"; "İbn Miskeveyh İn Nefs Görüşü"; "Batıl İnançlar"
Felsefe Tarihi	1	4	28	28						28	"Felsefeye Giriş"; "Thales, Anaksimandros, Anaksimenes"; "Pythagoras, Parmenides, Zenon"; "Heraclitus, Empedokles, Anaksagoras, Demokritos"; "Sofistler ve Sokrates"; "Platon"; "Aristoteles (2 Hafta)"; "Francis Bacon, Kopernik, Kepler, Galileo ve Newton"; "Machiavelli, Grotius, Descartest, Spinoza, Leibniz"; "Locke, Berkeley, Hume"; "Rousseau, Edmund Burke"; "Immanuel Kant"
İslam Me-deniyeti	1	4	28		6					6	"Eğitim-Öğretim, İlmi Hayat (I): Dinî Ve Sosyal Bilimler"; "İlmi Hayat (II): Fen Ve Sağlık Bilimleri; Kitap Ve Kütüphaneler"; "İslâm Medeniyetinin Etkileri"
Kelam Okulları	2	4	28				14			14	"Mu'tezilî Öğretiler"; "Mu'tezile'nin Kelami Görüşleri"; "Hariciler ve Öğretileri"; "Eşariyye: Müttekaddimin ve Muteahhirin"; "Maturidiliğin Temel Görüşleri"; "Selefiyye"; "Vehhabilik"
Kur'an Ayetlerini Anlama Metodo-lojisi	2	4	28				4			8	"Kur'an Kıssaları" (2 Hafta);
Karşılaş-tırmalı Mede-niyetler Tarihi	2	4	28		2			6		8	"Medeniyetlerin oluşumunda dinin fonksiyonu"; "Medeniyetlerin birbirilerini etkilemesi"; "Karşı karşıya iki medeniyet: Batı ve İslam Medeniyetleri"; "Medeniyetler çatışması ve medeniyetlerin çöküşünde dinin yeri"
Kelam III	1	5	28	2		4	10			16	"Melek-Cin- Şeytan Meleklerle İman"; "Peygamberlere iman, Peygamberliğin İmkânı, Kavramları, Nitelikleri ve Peygamberlik Anlayışları"; "Fetret Dönemi ve Mucize"; "Vahiy Konusu, İmkânı Ve Geliş Şekilleri"; "Velayet-Keramet, İmamet Konusu Ve Anlayışları, Kuranda Adı Geçen Peygamberler"; "Yeni İlmi Kelam Dönemi Problemleri, İnkarcı Akımlar Ve Eleştirileri"; "Din Bilim İlişkisi, Sektörlük Ve Dinin Geleceği"; "Kötülük Problemi, Dini Cehalet, Şiddet"
Tasavvuf I	1	5	28				2			2	"Veli, Kerâmet Ve Sîlsile"
Günümüz Tefsir Problemleri (Seçmeli)	2	5	28				6	2		8	"Tarihselci Tefsir Yöntemi"; "Semantik Tefsir Yöntemi"; "Hermenötik Tefsir Yöntemi"; "Kur'an'da Kadın Ve Sosyal Hayattaki Yeri"
Eşari Kelamı (Seçmeli)	2	5	28			12				12	"Allah Alem İlişkisi"; "Allah-İnsan İlişkisi" "Tevhid Meselesi"; "Zat ve Sıfat Meselesi"; "Allah Alem İlişkisi"; "Allah İnsan İlişkisi"
Kelam Episte-molojisi (Seçmeli)	2	5	28			2	26			28	"Varlık ve Bilgi ilişkisi"; "Bilgi Teorisi"; "Kelam ilminde bilginin önemi ve konumu"; "Bilgi edinme yolları yolları I Duyu organları akıl"; "Bilgi edinme yolları yollar II Haber"; "Bilginin Kullanımı Kelam Metodu"; "Nazar ve istidlal"; "Selefiyye göre akli ve nakli bilginin değeri; "Mutezileye göre akli ve nakli bilginin değeri"; "Eş'ariye göre akli ve nakli bilginin değeri"; "Maturidiye göre akli ve nakli bilginin değeri"; "Şia'nın bilgi anlayışı"; "Yeni ilmi kelam dönemi bilgi anlayışı"; "Çağdaş epistemoloji ve kelam ilişkisi"
İslam Mezheple-ri Tarihine Giriş (Seçmeli)	2	5	28				2			2	"Din-Mezhep İlişkisi, Mezhep, İctihat, Taassup Ve Mezhepler Üstü Yaklaşım"
Felsefe Din İlişkisi (Seçmeli)	2	5	28		28					28	"Kindi'de Felsefe din ilişkisi" (2 Hafta); "Farabi'de Felsefe din ilişkisi" (4 Hafta); "Gazali'de Felsefe din ilişkisi" (3 Hafta); "bn Rüşd'de Felsefe din ilişkisi" (3 Hafta)

İslam'a Göre Batıl İnançlar (Seçmeli)	2	5	28				8		8	"Batıl İnançların Çıkış Nedenleri"; "Batıl İnançların Çeşitleri"; "Batıl İnançın Gelişme Nedenleri"; "Batıl İnançlardan Kurtulmanın Yolları"
Bilgi Felsefesi (Seçmeli)	2	5	28				28		28	"Bilgi Felsefesinin Konusu, Kapsamı ve Sınırları"; "Bilgi Nedir?"; "Bilgi Felsefesinin Temel Kavram ve Kuramları"; "Doğruluk, İnanç ve Yargı İlişkisi"; "Doğruluk, İnanç ve Yargı İlişkisi"; "Bilginin Olanığı Problemi"; "Bilginin Kesinliği ve Gerçekliği"; "Descartes'ın Bilgi Problemine Yaklaşımı"; "John Locke ve Deneycilik"; "Berkeley ve İdealizm"; "Hume ve Kuşkuçuluk"; "Kant'ın Bilgi Problemine Yaklaşımı"; "Analitik Felsefe ve Bilgi Problemi"
Günümüz Fıkıh Problemleri I (Seçmeli)	2	5	28					16	16	"İnsan Organlarının Satışı"; "Sigaranın içilmesi ve satımı"; "Faizle ilgili tartışmalı konular"; "Enflasyon-Faiz ilişkisi"; "Kredi Kartı Sistemine Genel Bir Bakış"; "Katılım Bankalarında Fon Toplama Ve Kullanırma Yolları"; "Katılım bankalarıyla ilgili tartışmalı konular"; "Devlet tarafından verilen teşvik kredilerinin faizle ilişkisi"
Eşari Kelam Sistemi (Seçmeli)	2	5	28			8	2		12	"Eşarilikte Tevhid Meselesi"; "Zat ve Sıfat Meselesi"; "Allah Alem ilişkisi"; "Allah İnsan ilişkisi"; "İlahi İrade"; "Nübüvvet"
Ahkam Ayetleri Tefsiri (Seçmeli)	2	5	28				2		2	"Kur'an ışığında İlim Ve Ulemâ"
Hadis IV	1	6	28				4		4	"Nübüvvet Mucizelerinden Başlıklı 29. Hadis İle Yerine Vereceği Haberler Başlıklı 30 Hadis."; "Eğitim Ve Öğretimde Hikmet Yöntemi başlıklı 35. Hadis"
Tasavvuf II	1	6	28			2			2	"Tasavvufi Düşüncenin Meseleleri: Varlık, Marifet (Bilgi), İnsan-I Kâmil"
Dinler Tarihi II	1	6	28			2	8		10	"Yahudilerin/Yahudiliğin Tarihi; Yahudi Mezhepleri (Kadim-Moder), İnanç Esasları: Tanrı Anlayışı"; "Yahudilikte Melek, vahiy, kutsal kitaplar; kutsal kitap eleştirisi"; "Hristiyan İnanç Esaslarının Oluşumu Ve Konsiller: Tanrı Anlayışı"; "Hristiyanlığın Kutsal kitapları, vahiy, melek, ahiret anlayışı"; "Yeni Dini Hareketler"
Çağdaş Tefsir Metinleri (Seçmeli)	2	6	28		12				12	"Abdül'ün "Tefsiru Cüz-İ Amme"Sinden Fil Süresi'nin Tefsiri"; "Reşid Rızâ'nın "Tefsiru'l-Menâr"İnden En-Nisâ 4/1 Ayetinin Tefsiri"; "Seyyid Kutub'un "Fî Zılâl"İnden Kâfirün Süresi'nin Tefsiri"; "Tantâvî Cevheri'nin "Tefsiru'l-Cevâhir"İnden Ra'd Süresinin 41. Ayetinin Tefsiri"; "Emin El-Hülî Ve Tefsirindeki Metodu"; "İbn Aşûr'un "Et-Tahrîr Ve't-Tenvîr"İnden Kevser Süresinin Tefsiri"
Günümüz Hadis Problemleri (Seçmeli)	2	6	28				18		18	"Dini ilimlerde değişim olgusu."; "Günümüzde hadis ilmine yaklaşımlar."; "Klasik yaklaşım."; "Çağdaş yaklaşım."; "Orta yolcu yaklaşım"; "Dahili tenkitlerden kaynaklanan problemler."; "Harici tenkitlerden kaynaklanan problemler."; "Yorum ve anlama ile ilgili problemler."; "Genelde bütün dinî ilimler, özelde hadis ilmi ile ilgili kapsayıcı ve yeni bir metodoloji geliştirme zorunluluğu."
Maturidi Kelamı (Seçmeli)	2	6	28			8	10		18	"Maturidilikte yöntem"; "Maturidi Epistemolojisi"; "Varlık Anlayışı"; "Âlem Ve Unsurları"; "Allah Anlayışı"; "Allah Alem ilişkisi"; "Allah İnsan ilişkisi"; "Nübüvvetin imkânı"; "Nübüvvet ile ilgili görüşler"
Sosyal Değişme ve Din (Seçmeli)	2	6	28					16	16	"Sosyal Değişme Kuramları"; "Sosyal Değişmeyi Sağlayan Temel Faktörler"; "Dinin Etkili Olduğu Sosyal Değişme Din ilişkisi"; "Dinin Etkilediği Sosyal Değişme Din ilişkisi"; "Modernleşme Ve Din"; "Sekülerleşme Ve Din"; "Küreselleşme Ve Din"; "Sosyal Değişme Ve İslam"
İslam Bilim Tarihi ve Felsefesi (Seçmeli)	2	6	28		28				28	"İslam Bilim Düşüncesinin gelişimi: Arkaplan"; "İslam Bilim Tarihi ve felsefesiyle ilgili temel kavramlar"; "Müslüman bilim adamları ve felsefeleri" (12 Hafta)

Modern Felsefe Okumaları (Seçmeli)	2	6	28	28						28	"Descartes: Hem zihin hem madde vardır" (2 Hafta); "Spinoza: Gerçekte var olan Tanrıdır" (2 Hafta); "Leibniz: Gerçekte var olan ruhtur"; "Locke: Kaç tür töz vardır?"; "Locke: Hükümete dair iki risale"; "Rousseau: Toplumsal Sözleşme"; "Berkeley: Madde diye bir şey yoktur"; "Hume: Nedensellik bir alışkanlıktır"; "Kant: Bilim olarak metafizik nasıl mümkündür? /Ahlak metafiziği"; "Marx: Gerçekten var olan maddedir"; "Heidegger: Metafiziğin aşılması"
Osmanlı Kelam Düşüncesi (Seçmeli)	2	6	28				2			2	"İsbâtı Vâcib Risâleleri."
İslam Felsefesi	1	7	28		22					22	"İslam Dünyasında felsefî düşüncenin oluşum süreci ve Tercüme hareketleri"; "Kindi Ve Felsefesi"; "Zekeriya Er-Râzi Ve Felsefesi"; "Fârâbi Ve Felsefesi"; "İhvan-ı Safâ Felsefesi Üzerine"; "İbn Sina Ve Felsefesi"; "Gazali Ve Felsefesi"; "İbn Bâce, İbn Tufeyl Ve Amiri Felsefeleri"; "İbn Rüşd Ve Felsefesi"; "İsrakilik, Sühreverdi ve Felsefesi"; "Osmanlı'da Felsefe Ve Günümüz Felsefe Çalışmaları"
Din Felsefesi	1	7	28	8		10	4	2		24	"Kötülük Sorunu" (3 Hafta); "Teodise" (2 Hafta); "Din Ve Bilim" (4 Hafta); "Ateizm" (2 Hafta); "Dini Çoğulculuk"
Mu'tezile Kelâmı (Seçmeli)	2	7	28			10	2			12	"Tevhid"; "Zat-Sıfat İlişkisi"; "Allah Alem İlişkisi"; "Allah İnsan İlişkisi"; "İlahi İrade"; "Nübüvvet"
Tefsir Metinleri Tenkidi I (Seçmeli)	2	7	28				2			2	"Taassub Ve Taklitten Kaynaklanan Tefsir Örnekleri"
Kelam Yöntemleri (Seçmeli)	2	7	28				28			28	"Varlık Nazariyesi Ve Bilgi İlişkisi"; "Kelam İlminde Bilgi"; "Bilgi Edinme Yolları Akıl-Haber"; "Delil Ve Delil Getirme"; "Metod Problemi"; "Dinle İlgili Metodlar"; "Yeni İlmî Kelam Dönemi Metod Anlayışı Ve Günümüz Metod Arayışları"; "Selefiyyenin metodu- Haricilerin Metodu Lafızcı Yöntem"; "Mutezilenin metodu"; "Eşari Kelam Metodu"; "Maturidi Kelam Metodu"; "Şia kelam metodu"; "Yeni İlmî Kelam Dönemi Metod Anlayışı ve Günümüz Metod Arayışları"
Çağdaş Felsefe (Seçmeli)	2	7	28		24					24	"Alman Aydınlanması Ve İ. Kant"; "Alman İdealizmi Ve G. W. Hegel"; "F. Nietzsche Ve Nihilizm"; "A. Comte Ve Pozitivizm"; "Karl Marx Ve Marsizm"; "Çağdaş Metafizik (Bergson Ve Whitehead); "Pragmatizm (W. James Ve J. Dewey); "Analitik Felsefe Ve Mantıkçı Pozitivizm"; "Fenomenolojik Gelenek (Hussel, Heidegger, Satre); "Hermeneutik Gelenek"; "Postyapıcılık"; "Postmodernizm"
Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar (Seçmeli)	2	7	28				20			20	"Çağdaş Yorumların Ortaya Çıkış Sebepleri Ve Çağdaş Yorumlar: I. Çağdaş Yorumlardan Önceki Dönem:Klasik Dönem A- Orta Çağda İslam Ülkeleri Ve Avrupa B- Orta Çağ Avrupa'sında Din-İlim İlişkileri C- Orta Çağ Avrupa'sında Engizisyon Mahkemeleri Ve Zulümleri"; "II. Çağdaşlık, Modernizm Ve Benzeri Fikirlerin İslâm Ülkelerine Girişi Ve Sebepleri"; "III. İslâm Dünyasında, Pozitivist Ve Naturalist Düşüncenin Yansıması Olarak Ortaya Çıkan Yaklaşımlar: A- Batılı Düşüncelerin Tamamen Ve Aynen Kabul Edilmesini Teklif Edenler B- Batılı Düşüncelerin Tamamen Reddedilmesini Teklif Edenler. C- İlmî Bir İncelemeden Sonra Kısmen Kabul Ve Kısmen Reddedilmesini Teklif Edenler"; "V. Kavramların Açıklanması/Anlamı A- Klasik İslam Düşüncesi B- Çağdaş Düşünce C- Modernleşme"; "Klasik Dönemde Meşhur Olan Dirayet Ve Rivayet Tefsirleri"; "İslam Dünyasında Ortaya Çıkan Çağdaş Yorumlar Ve Temsilcileri"; "A- Hindistan'da Ortaya Atılan Çağdaş Yorumlar Ve Seyyit Ahmet Han"; "B- Mısır'da Ortaya Atılan Çağdaş Yorumlar Ve Muhammed Abduh, Reşid Rıza; Takdir Ve Tenkid Edilen Yönleriyle İctimai Tefsir Ekolü"; "Çağdaş Modernistlerin Kur'an'ı Tefsir Yöntemleri. A- Yorumbilim B- Tarihsellik C- Orijinal Dildeki Metinleri Elde Olmayan Mukaddes Kitaplar İçin Uygun Olan Bu Yöntemlerin Kur'an'a Uygulamanın Gereksizliği"; "Uluhiyyet, Nübüvvet Ve Ahiretle İlgili Ayetler Ve Tefsirler"

Halk İnançları (Seçmeli)	2	7	28				12			12	"Halk Bilimi, Etnoloji Ve Antropoloji Bilim Dalları İle İlgisi"; "Yahudi Halk İnançları"; "Mecusilikte Halk İnançları"; "Hinduizm Ve Budizm'de Halk İnançları"; "İslam Dininde Halk İnançları"; "Hristiyanlık'ta Halk İnançları"
Araştırma Teknikleri	1	8	28	2						2	"Bilim Nedir? Bilimsel Araştırma Nedir? Başlıca Araştırma Modelleri Ve Araştırma Basamakları Nelerdir? Bilimsel Bir Araştırmada Ne Amaçlanır?"
İslam Mantık Tarihi (Seçmeli)	2	8	28				28			28	"Mantığın Tanımı, Akıl İlkeleri ve Mantığın Konusu"; "Mantığın Mahiyeti, Amacı, Önemi ve Faydaları"; "Sofistler ve Aristoteles"; "Organon ve içeriği"; "Stoa mantığı"; "Farabi ve İslam mantığına giriş"; "Farabi ve İslam mantığına giriş"; "İbn Sina ve İbn Sina sonrası mantık"; "Endülüste Mantık"; "Bacon ve Yeni Organon"; "Metodoloji ve Tümevarım"; "Modern Mantık"; "Sembolik Mantık"
Tasavvuf Düşüncesi (Seçmeli)	2	8	28			4	2			6	"Varlık"; "Tarikat, Hakikat, Marifet"; "İnsan-İ Kâmil"
Kelam Eleştirileri (Seçmeli)	2	8	28		28					20	"İslâm Düşüncesinde Akli Tefekküre Yönelişe Zemin Hazırlayan Etkenler"; "Kelâmî Düşüncede Bilgi Meselesine Yaklaşımlar"; "Kelâmın Varlık Algısı."; "Nasların Akla Dayalı Biçimde Yorumuna Muhalefet: Selef Ya Da Ehl-i Hadis"; "Selef Çizgisinde Kelâm Eleştirisinin Öncü Şahsiyetleri: Ahmed B. Hanbel, Herevî, İbn Teymiyye, İbn Kayyim El-Cevziyye, İbnü'l-Cevzî"; "Felsefe-Kelâm Ayrışması, İslâm Filozoflarının Kelâm Eleştirisinin Temel Dinamikleri"; "Felsefi Eleştirinin En Önemli Sıması Olarak İbn Rüşd Ve Düşüncesi."; "Selefiyye Ve Felsefecilerin Kelâm Eleştirisinin Tetkiki."; "Modern dönemde kelâma yönelik eleştiriler ve bunların değerlendirilmesi."; "Kelâm tenkidi literatürü."
Günümüz Kelam Problemleri (Seçmeli)	2	8	28		2	2	4	2		12	"Deizm"; "Ateizm"; "Kötülük Problemi"; "Ekolojik Sorunlar"; "Kelam ilminde yenilik arayışları: Yeni İlm-i Kelam"
Eğitim Felsefesi (Seçmeli)	2	8	28	2			10			12	"Ontoloji-Aksiyoloji -Mantık"; "Felsefenin Tanımı Ve Felsefenin İçeriği-Felsefenin Alanları Epistemoloji"; "Felsefi Akımlar (İdealizm, Realizm)"; "Felsefi Akımlar (Natüralizm, Ampirizm, Rasyonalizm)"; "Felsefi Akımlar (Pragmatizm, Varoluşçuluk, Analitik Felsefe)"; "İdeoloji Ve Eğitim"
Zorunlu				54	34	32	124	4	2	250	
Seçmeli				42	136	60	244	42	4	528	
Toplam				96	170	92	368	46	6	778	

İKİNCİ BÖLÜM: İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN BİLİM İLİŞKİSİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Bu bölümde, öğretim programlarının analizi yapılan on bir ilahiyat fakültesinin öğrencilerinin din-bilim ilişkisine bakışını tespit etmek amacıyla önceden geliştirilen “Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği”nin uyulanması sonucunda ortaya çıkan veriler ele alınmıştır.

2.1. Yöntem

2.1.1. Desen

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseni kullanılmıştır. Tarama araştırmasında evrenin görüşlerini, inançlarını, tutumlarını ve bazı özelliklerini belirlemek amacıyla evreni temsil eden örnekleme sorular sorularak veriler toplanır. Elde edilen bilgilerden hareketle evren ile ilgili çıkarımlarda bulunulur.⁶⁶

2.1.2. Evren-Örnekleme

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki bir İlahiyat fakültesine kayıtlı öğrenciler oluşturmaktadır. Hâlihazırda ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin sayısı 124.365’tir. Örneklemin belirlenmesinde sınıf, cinsiyet ve 2000 öncesi ile sonrası kurulan ilahiyat fakültelerinde okuma olma gibi çeşitli ölçütler kullanılmıştır. Bu çerçevede örneklem grubuna ilişkin tanıtıcı bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

66 Gamze Sezgin Selçuk, “Tarama Yöntemi”, *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, ed. Haluk Özmen, Orhan Karamustafaoğlu (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 140.

Tablo 1: Örneklem Grubunun Özellikleri

Katılımcının cinsiyeti			Mezun olunan lise türü		
	f	%		f	%
Kadın	1028	68,6	İHL	922	61,5
Erkek	463	30,9	Fen Lisesi	18	1,2
Toplam	1491	99,5	Sosyal Bilimler Lisesi	10	,7
Kayıp değer	7	,5	Anadolu Lisesi	328	21,9
Toplam	1498	100,0	Meslek Lisesi	94	6,3
Katılımcının öğrenim gördüğü sınıf			Açık Öğretim Lisesi	51	3,4
	f	%	Diğer	66	4,4
Birinci sınıf	278	18,6	Toplam	1489	99,4
İkinci sınıf	427	28,5	Kayıp değer	9	,6
Üçüncü sınıf	386	25,8	Toplam	1498	100,0
Dördüncü sınıf	391	26,1	Öğrenim görülen üniversite		
Toplam	1482	98,9		f	%
Kayıp değer	16	1,1	Akdeniz	145	9,7
Toplam	1498	100,0	Ankara	100	6,7
Yaşamın çoğunun geçtiği bölge			Atatürk	123	8,2
	f	%	Uludağ	138	9,2
Köy	330	22,0	Erzincan Binali Yıldırım	176	11,7
İlçe	289	19,3	Eskişehir Osman Gazi	126	8,4
Şehir	403	26,9	İnönü	115	7,7
Büyükşehir	430	28,7	İstanbul	121	8,1
Toplam	1452	96,9	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	155	10,3
Kayıp değer	46	3,1	Namık Kemal	147	9,8
Toplam	1498	100,0	Yüzüncü Yıl	148	9,9
			Toplam	1494	99,7
			Kayıp değer	4	,3
			Toplam	1498	100,0
Anne eğitim durumu			Baba eğitim durumu		
	f	%		f	%
Lisansüstü	12	,8	Lisansüstü	38	2,5
Lisans	55	3,7	Lisans	201	13,4
Lise	125	8,3	Lise	291	19,4
Ortaokul	248	16,6	Ortaokul	324	21,6
İlkokul	738	49,3	İlkokul	573	38,3
Okur-yazar değil	309	20,6	Okur-yazar değil	60	4,0
Toplam	1487	99,3	Toplam	1487	99,3
Kayıp değer	11	,7	Kayıp değer	11	,7
Toplam	1498	100,0	Toplam	1498	100,0

Tablo 1'e göre katılımcıların yaklaşık%69'u kadın, %31'i ise erkek öğrenciden oluşmaktadır. Mezun oldukları lise türünde ise İmam-Hatip Lisesi (İHL) %61,5 ile birinci gelmektedir. Onu sırasıyla yaklaşık %22 ile Anadolu Lisesi, %6.3 ile meslek lisesi ve %3.4 ile açık öğretim lisesi takip etmektedir.

%4.4'ü ise buradaki liselerin dışındaki liselerden mezun olmuştur. Örneklem grubunun %18.6'sı birinci sınıf, %28.5'i ikinci sınıf, %25.8'i üçüncü sınıf ve %26.1'i ise dördüncü sınıfta eğitim görmektedir. Katılımcıların %22'si yaşamının çoğunu köyde, %19.3'ü ilçe merkezinde, %26.9'u şehir merkezinde ve %28.7'si ise büyükşehirde geçirmiştir. Toplam 11 üniversiteden %8 ila %12 bandında katılımlar olmuştur. Örneklem grubunun %80'inden fazlasının anne eğitim durumları ortaokul ve altıdır. Bu oran baba eğitim durumunda %65'lerde kalmaktadır.

2.1.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Birinci veri toplama aracı, katılımcıların demografik bilgileri ile din-bilim farkındalıklarını belirlemek için sorulardan oluşan ankettir. Bu ankette katılımcıların cinsiyet, sınıf, üniversite, anne-baba eğitim durumları, mezun oldukları lise türü ve yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerler; bunlara ek olarak yayın takip durumları, klasik usulde eğitim alıp almadıkları sorulmuştur.

İkinci veri toplama aracı ise katılımcıların din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarını belirlemek için araştırmacılar tarafından daha önce geliştirilen ve yayın sürecinde olan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din-bilim ilişkisine yönelik geliştirilen tutum ölçeğidir.⁶⁷ Ölçek iki alt boyuttan ve toplamda 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci alt boyutu çatışma-ayrışma olarak isimlendirilmiş ve Cronbach alpha değeri .90 bulunmuştur. İkinci alt boyut ise uzlaşma olarak isimlendirilmiş ve Cronbach alpha değeri .77 hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise çatışma-ayrışma alt boyutu için .87, uzlaşma alt boyutu için ise .85 hesaplanmıştır.

2.1.4. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi

Anket formları çıktılar alınarak belirlenen üniversitelerde yüzyüze olarak doldurulmuştur. Toplanan veriler SPSS programına aktarılmış ve analizler bu program üzerinde yapılmıştır.

Çoğunluğu veya tamamı boş bırakılan 44 katılımcı anketi veri setinden çıkarılmıştır. Bu işlem sonrası diğer formlardaki boş bırakılan ölçek soruları ortalama hesaplama ile hesaplanarak doldurulmuştur. Sonrasında ise normallik analizi yapılmıştır. Uç değerleri belirlemek için Mahalanobis uzaklık hesaplaması kullanılmış ve 4 katılımcı anketi veri setinden çıkarılmış ve normallik analizleri tekrarlanmıştır. Böylelikle 1542 katılımcıdan veri toplansa da analizler 1498 katılımcı üzerinden yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmektedir.

67 Çakmak vd., "Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği".

Tablo 2: Din-Bilim İlişkisine Yönelik Tutum Ölçeğinin Normallik Değerleri

	N	Çarpıklık	Basıklık
Çatışma	1498	1,212	1,753
Uzlaşma	1498	-1,577	2,653

Normallik analizlerinin istenilen değerlerde olmasından dolayı parametrik testler yapılmıştır. İki gruplu değişkenler için ilişkisiz örneklem t-testi, ikiden fazla gruplar için varyans analizi olan One Way Anova ve iki sürekli değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinde varyansların homojen olduğu durumlarda TUKEY testi, homojen olmayan durumlarda ise Dunnett C testi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farkı belirlemede TUKEY veri vermediğinde LSD testi kullanılmıştır. Ölçeğin ortalamaların karşılık geldiği değerler şu şekildedir: 1.00 ila 1.80 arası ‘kesinlikle katılmıyorum’a, 1.81 ila 2.60 arası ‘katılmıyorum’a, 2.61 ila 3.40 arası ‘fikrim yok’a, 3.41 ila 4.20 arası ‘katılıyorum’a ve 4.21 ila 5.00 arası ‘kesinlikle katılıyorum’a denk gelmektedir.

2.2. Bulgular

2.2.1. Betimsel Analize Yönelik Bulgular

Araştırmada katılımcılara din-bilim ilişkisine yönelik çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevapların frekans ve yüzdeleri bu başlık altında analiz edilmiştir. Katılımcıların ilahiyat alanı dışında bilimsel yayınları düzenli olarak takiplerine yönelik elde edilen bulgular Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre katılımcıların ilahiyat alanı dışında bilimsel yayınları her zaman takip edenler %5.8, genellikle takip edenler %20.4, ara sıra takip edenler %62.3 ve hiç takip etmeyenler %10.9 oranındadır.

Tablo 3: İlahiyat Alanı Dışındaki Bilimsel Yayınları Takip Ederim.

	f	%
Hiçbir zaman	163	10,9
Ara sıra	934	62,3
Genellikle	306	20,4
Her zaman	87	5,8
Toplam	1490	99,5
Kayıp değer	8	,5
Toplam	1498	100,0

Katılımcılara popüler kültürdeki bilimsel yayınları takip durumları sorulmuş verilen cevaplar Tablo 4’te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %15.6’sı her zaman, %39.7’si genellikle, %39.9’u ara sıra takip ettiğini ve %4.2’si ise hiçbir zaman takip etmediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 4: Popüler Kültürdeki Bilimsel Yayınları (Belgesel, Kitap, Film Vb.) Takip Ederim.

	f	%
Hiçbir zaman	63	4,2
Ara sıra	598	39,9
Genellikle	595	39,7
Her zaman	234	15,6
Toplam	1490	99,5
Kayıp değer	8	,5
Toplam	1498	100,0

Katılımcılara ders materyalleri dışında dini yayınları takip durumları sorulmuş verilen cevaplar Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %3.8'i hiçbir zaman ders dışı dini yayınları takip etmediklerini, %34'ü ara sıra takip ettiklerini, %41.7'si genellikle takip ettiklerini ve %18.8'i ise her zaman takip ettiğini belirtmiştir.

Tablo 5: Ders Materyalleri Dışındaki Dinî Yayınları Takip Ederim

	f	%
Hiçbir zaman	57	3,8
Ara sıra	511	34,1
Genellikle	624	41,7
Her zaman	282	18,8
Toplam	1474	98,4
Kayıp değer	24	1,6
Toplam	1498	100,0

Felsefe ve din bilimleri (FDB) alanına ait derslerin ilahiyat öğretimindeki gerekliliği üzerine sorulan soruya verilen cevaplar Tablo 6'da verilmiştir. Buna göre katılımcıların önemli bir bölümü (%85.8) felsefe ve din bilimleri derslerinin ilahiyat öğretim programlarında olması gerektiğini düşünmektedir. Çok azı ise olmaması gerektiğini düşünmektedir (%13.7).

Tablo 6: Felsefe ve Din Bilimleri Alanına Ait Derslere İlahiyat Öğretiminde Gerek Olmadığını Düşünüyorum

	f	%
Evet	205	13,7
Hayır	1285	85,8
Toplam	1490	99,5
Kayıp değer	8	,5
Toplam	1498	100,0

Katılımcıların ilahiyat öğreniminden önce klasik usul medrese eğitimi almalarına ilişkin soruya verilen cevaplar Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların ilahiyat öğreniminden önce klasik usul medrese eğitimi alanlarının oranı %10 civarındadır. Yaklaşık %90’sı ise klasik usul medrese eğitimi almamıştır.

Tablo 7: İlahiyat Öğreniminden Önce Klasik Usul Medrese Eğitimi Aldım.

	f	%
Evet	152	10,1
Hayır	1339	89,4
Toplam	1491	99,5
Kayıp değer	7	,5
Toplam	1498	100,0

Katılımcıların ilahiyat öğrenimi esnasında klasik usul medrese eğitimi alma durumları sorulmuş verilen cevaplar Tablo 8’de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %10’u klasik usul medrese eğitimi hali hazırda almaktadır. Yaklaşık %90’ı ise klasik usul medrese eğitimi almamaktadır.

Tablo 8: İlahiyat Öğrenimi Sırasında Klasik Usul Medrese Eğitimi Alıyorum

	f	%
Evet	149	9,9
Hayır	1337	89,3
Toplam	1486	99,2
Kayıp değer	12	,8
Toplam	1498	100,0

Katılımcıların farklı dinlere mensup arkadaşlarının olup olmamasına ilişkin sorulan soruya verilen cevaplar Tablo 9’da gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %30’unun farklı dinden arkadaşı bulunmaktadır. Yaklaşık %70’inin ise farklı dinden arkadaşı bulunmamaktadır.

Tablo 9: Farklı Dinlere Mensup Arkadaşlarım Vardır

	f	%
Evet	451	30,1
Hayır	1041	69,5
Toplam	1492	99,6
Kayıp değer	6	,4
Toplam	1498	100,0

Katılımcıların farklı itikadi mezhepten arkadaşlarının olma durumlarına verilen cevaplar Tablo 10’da gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık $\frac{3}{4}$ ’ünün farklı itikadi mezhepten arkadaşı vardır. %25’inin ise farklı itikadi mezhepten arkadaşı yoktur.

Tablo 10: Farklı İtikadi Mezheplere Mensup Arkadaşların Vardır

	f	%
Evet	1116	74,5
Hayır	374	25,0
Toplam	1490	99,5
Kayıp değer	8	,5
Toplam	1498	100,0

2.2.2. Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular

Örneklem grubunun din bilim ilişkisine yönelik tutumlarının ortalaması Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Din-Bilim İlişkisine Yönelik Ölçeğin Değerleri

	N	X	s.s.
Çatışma-ayrışma	1498	1.75	.655
Uzlaşma	1498	4.20	.886

Buna göre örneklem grubunun çatışma-ayrışma ortalaması ‘kesinlikle katılmıyorum’a denk gelmektedir ($x=1.75$). Bu sonuç örneklem grubunun din-bilim ilişkisinde çatışmacı bir tutuma sahip olmadığına işaret olarak yorumlanabilir. Uzlaşma alt boyutunda ise örneklem grubunun ortalaması ‘katılıyorum’a denk gelmektedir ($X=4.2$). Bu sonuç örneklem grubunun din-bilim ilişkisinde uzlaşmacı bir tutuma sahip olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Cinsiyete Göre Din-Bilim İlişkisi

	Cinsiyet	N	X	ss	t	p
Çatışma	Kadın	1028	1.71	.61	-3.695	.000
	Erkek	463	1.85	.72		
Uzlaşma	Kadın	1028	4.18	.87	-1.922	.055
	Erkek	463	4.27	.90		

Buna göre cinsiyete göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarda çatışma-ayrışma boyutu anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($t=-3.695$, $p<.05$). Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çatışmacı-ayrışmacı bir tutuma sahiptirler.

Din-bilim ilişkisinin uzlaşma alt boyutunun ise cinsiyete göre farklılaşması anlamlı değildir ($t=-1.922$, $p>.05$).

Katılımcıların FDB alanına ait derslerin ilahiyat öğretimindeki gerekliliğine ilişkin düşüncelerine göre din-bilim ilişkisindeki tutumlarının farklılaşmalarını belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13: FDB Derslerinin Gerekliliğine Göre Din-Bilim İlişkisi

	Felsefe ve din bilimleri alanına ait derslere ilahiyat öğretiminde gerek olmadığını düşünüyorum	N	X	ss	t	p
Çatışma	Evet	205	1.84	.71	1.878	.061
	Hayır	1285	1.74	.64		
Uzlaşma	Evet	205	3.92	1.04	4.289	.000
	Hayır	1285	4.25	.84		

Buna göre çatışma-ayrışma tutumu FDB alanına ait derslerin gerekliliğine ilişkin düşünceye göre anlamlı şekilde farklılaşmamıştır ($t=1.878$, $p>.05$). Ancak uzlaşma tutumu anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t=4.289$, $p<.05$). FDB derslerine gerek olmadığını düşünenlerin ortalamaları ($X=3.92$) gerek olduğunu düşünenlere ($x=4.25$) göre daha düşüktür. Yani ilgili dersin gerekliliği hakkındaki olumlu kanaat belirten öğrenciler olumsuz kanaat belirten öğrencilere göre din-bilim ilişkisinde daha uzlaşmacıdır.

Katılımcıların ilahiyat öğreniminden önce klasik usul medrese eğitimi almalarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarını belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: İlahiyat Öncesinde Klasik Usul Medrese Eğitimi Almaya Göre Din-Bilim İlişkisi

	İlahiyat öğreniminden önce klasik usul medrese eğitimi aldım.	N	X	ss	t	p
Çatışma	Evet	152	1.68	.67	1.509	.131
	Hayır	1339	1.76	.65		
Uzlaşma	Evet	152	4.14	.97	-1.036	.300
	Hayır	1339	4.22	.87		

Buna göre ilahiyat öğrenimi öncesinde alınan klasik usulde medrese eğitimine göre din-bilim ilişkisi hem çatışma-ayrışma hem de uzlaşma alt boyutlarında farklılaşmamaktadır ($p>.05$).

İlahiyat öğrenimi sırasında klasik usul medrese eğitimi alınmasına göre din-bilim ilişkisi tutumundaki farklılaşmayı belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Klasik Usul Medrese Eğitimi Almaya Göre Din-Bilim İlişkisi

	İlahiyat öğrenimi sırasında klasik usul medrese eğitimi alıyorum	N	X	ss	t	p
Çatışma	Evet	149	1.68	.66	-1.450	.147
	Hayır	1337	1.76	.65		
Uzlaşma	Evet	149	4.06	.98	-1.950	.053
	Hayır	1337	4.22	.87		

Buna göre ilahiyat öğrenimi esnasında klasik usulde medrese eğitimi alma açısından din-bilim ilişkisi her iki alt boyutta da anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır ($p>.05$).

Katılımcıların farklı dinlere mensup arkadaşlarının olmasına göre din-bilim ilişkisi tutumundaki farklılaşmayı belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Farklı Dine Mensup Arkadaşın Olmasına Göre Din-Bilim İlişkisi

	Farklı dine mensup arkadaşlarım vardır	N	X	ss	t	p
Çatışma	Evet	451	1.88	.72	4.586	.000
	Hayır	1041	1.70	.61		
Uzlaşma	Evet	451	4.24	.84	.871	.384
	Hayır	1041	4.19	.90		

Katılımcının farklı bir dine mensup arkadaşının olmasına göre çatışma-ayrışma alt boyutu anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($t=4.586$, $p<.05$). Farklı bir dine mensup arkadaşı olanların ($X=1.88$) olmayanlara ($X=1.70$) göre çatışma-ayrışma puanları yüksektir. Yani daha çatışmacı bir tutuma sahiptirler. Katılımcının farklı bir dine mensup arkadaşının olmasına uzlaşma tutumlarında anlamlı farklılaşma yoktur ($p>.05$).

Katılımcıların farklı itikadi mezhepten arkadaşın olmasına göre din-bilim ilişkisindeki farklılaşmayı belirlemek için ilişkisiz örneklem t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Farklı İtikadi Mezhepten Arkadaşın Olmasına Göre Din-Bilim İlişkisi

	Farklı itikadi mezheplere mensup arkadaşlarım vardır.	N	X	ss	t	p
Çatışma-ayrışma	Evet	1116	1.75	.64	-.720	.472
	Hayır	374	1.77	.68		
Uzlaşma	Evet	1116	4.25	.85	2.870	.004
	Hayır	374	4.09	.95		

Katılımcının farklı itikadi mezhepten arkadaşının olmasına göre çatışma-ayrışma tutumları farklılaşması anlamlı değildir ($p>.05$). Ancak katılımcının farklı itikadi mezhepten arkadaşı olmasına göre uzlaşmacı tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($t=2.870$, $p<.05$). Buna göre farklı itikadi mezhepten arkadaşı olan katılımcılar ($X=4.25$) olmayanlara ($X=4.09$) göre daha uzlaşmacı bir tutuma sahip oldukları söylenebilir.

Katılımcıların gelirleri ile din-bilim ilişkisine yönelik tutumları arasında ilişkinin belirlenmesi için pearson korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: Aylık Ortalama Gelire Göre Din-Bilim İlişkisi

		Çatışma-ayrışma	Uzlaşma
Gelir	r	.041	-.043
	p	.205	.187
	N	937	937

Buna göre katılımcıların aylık ortalama gelirleri ile din-bilim ilişkisine yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>.05$).

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıfa göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarını belirlemek için tek yönlü faktör analizi olan One Way ANOVA yapılmış ve sonuçlar Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19: Öğrenim Görülen Sınıfa Göre Din-Bilim İlişkisi

		N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Çatışma-ayrışma	Birinci sınıf	278	1.85	.66	3/1478	5.225	.001	1-3 1-4 2-3
	İkinci sınıf	427	1.80	.60				
	Üçüncü sınıf	386	1.67	.62				
	Dördüncü sınıf	391	1.71	.61				
Uzlaşma	Birinci sınıf	278	4.17	.83	3/1478	3.283	.020	2-4
	İkinci sınıf	427	4.15	.94				
	Üçüncü sınıf	386	4.18	.89				
	Dördüncü sınıf	391	4.33	.82				

Buna göre katılımcıların öğrenim gördükleri sınıflara göre çatışma-ayrışma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1478}=5.225$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi yapılmış ve birinci sınıflar ile üç ve dördüncü sınıflar arasında anlamlı farklılaşmalar tespit edilmiştir. Aynı şekilde ikinci sınıflar ile üçüncü sınıflar arasında da anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Birinci sınıflar ($X=1.85$) üç ve dördüncü sınıflara göre daha fazla ayrışma-çatışma ortalamasına sahiptir. Hakeza ikinci sınıflarda ($X=1.80$) üçüncü sınıflara göre daha fazla ortalama puana sahiptir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıflara göre uzlaşma tutumları da anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1478}=3.283$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre dördüncü sınıflar ($X=4.33$) bütün gruplar arasında en yüksek ortalama sahip olmalarının yanı sıra ikinci sınıflara göre manidar bir şekilde daha yüksek uzlaşma ortalamasına sahiptir.

Katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre din bilim ilişkisine yönelik tutumlarını belirlemek için tek yönlü faktör analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20: Mezun Olunan Lise Türüne Göre Din-Bilim İlişkisi

		N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Çatışma-ayrışma	İHL	922	1.70	.61	6/1482	3.274	.003	İHL-Anadolu Lisesi
	Fen Lisesi	18	1.83	.69				
	Sosyal Bilimler Lisesi	10	2.00	1.04				
	Anadolu Lisesi	328	1.84	.72				
	Meslek Lisesi	94	1.77	.57				
	Açık Öğretim Lisesi	51	1.72	.62				
	Diğer liseler	66	1.95	.78				

Çatışma-ayrışma tutumları katılımcının mezun olduğu lise türüne göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($F_{6-1482}=3.274$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Dunnett C testi kullanılmıştır. Buna göre İHL mezunlarının ayrışma-çatışma ortalama puanları ($X=1.70$) Anadolu Lisesi mezunlarına ($X=1.84$) göre anlamlı şekilde düşüktür. Bütün gruplar içinde en düşük puana İHL mezunlarının sahip olduğunun da altı çizilmelidir. Katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre uzlaşma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır ($p>.05$).

Katılımcıların yaşamlarını en çok geçirdikleri yerleşim yerine göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirilen Yere Göre Din-Bilim İlişkisi

	N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamli fark
Köy	330	4.22	.90	3/1448	3.062	.027	Büyükşehir-ilçe
İlçe	289	4.10	.97				
Şehir	403	4.22	.86				
Büyükşehir	430	4.20	.78				

Uzlaşma tutumları yaşamlarını en çok geçirdikleri yere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1448}=3.062$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey yapılmış ve hayatlarının çoğunluğunu büyükşehirde geçirenlerin ($X=4.20$) ilçede geçirenlere ($X=4.10$) göre daha yüksek uzlaşma ortalamalarına sahip olduğu bulunmuştur. Çatışma-ayrışma ortalamaları ise anlamlı şekilde farklılaşmamıştır ($p>.05$).

Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 22’te gösterilmiştir.

Tablo 22: Anne Eğitim Durumlarına Göre Din-Bilim İlişkisi

	N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamli fark
Lisansüstü	12	1.91	.74	5/1481	2.405	.035	İlkokul-lisans
Lisans	55	1.93	.67				
Lise	125	1.74	.69				
Ortaokul	248	1.82	.67				
İlkokul	738	1.70	.61				
Okur-yazar değil	309	1.78	.68				

Buna göre katılımcıların anne eğitim durumlarına göre çatışma-ayrışma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{5-1481}=2.405$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için LSD testi yapılmış ve annesi ilkökul mezunu olanların çatışma-ayrışma puanları ($X=1.70$) annesi lisans mezunu olanlara ($X=1.93$) göre daha düşüktür. Anne eğitim durumlarına göre uzlaşma ortalamaları ise anlamsız çıkmıştır ($p>.05$).

Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 23’te gösterilmiştir.

Tablo 23: Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına Göre Din-Bilim İlişkisi

	N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Lisansüstü	38	2.10	.86	5/1481	3.343	.005	Lisansüstü-lisans Lisansüstü-lise Lisansüstü-ilkokul
Lisans	201	1.76	.64				
Lise	291	1.73	.65				
Ortaokul	324	1.80	.64				
İlkokul	573	1.70	.64				
Okur-yazar değil	60	1.83	.64				

Buna göre katılımcıların baba eğitim durumlarına göre çatışma-ayrışma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{5-1481}=3.343$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre babası lisansüstü mezunu olan katılımcıların çatışma-ayrışma tutumları ortalamaları ($X=2.10$) babası lisans ($X=1.76$), lise ($X=1.73$) ve ilkokul ($X=1.70$) mezunlarına göre daha yüksek çıkmıştır. Katılımcıların uzlaşma ortalamaları ise baba eğitim durumlarına anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p>.05$).

Katılımcıların ilahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları takip etme durumlarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo 24: İlahiyat Alanı Dışındaki Bilimsel Yayınların Takip Edilmesine Göre Din-Bilim İlişkisi

İlahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları olarak takip ederim		N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Çatışma-ayrışma	Hiçbir zaman	163	1,78	,62	3//1486	7.101	.000	Ara sıra-Genellikle Ara sıra-Her zaman
	Ara sıra	934	1,70	,61				
	Genellikle	306	1,85	,71				
	Her zaman	87	1,94	,83				
Uzlaşma	Hiçbir zaman	163	4,06	,93	3/1486	6.345	.000	Hiçbir zaman-Genellikle Hiçbir zaman-Her zaman Ara sıra-Her zaman
	Ara sıra	934	4,1	,86				
	Genellikle	306	4,29	,90				
	Her zaman	87	4,51	,78				

Buna göre katılımcıların ilahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları takip etmelerine göre çatışma-ayrışma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1486}=7.101$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Dunnett c çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre ilahiyat alanı dışındaki

bilimsel yayınları ‘ara sıra’ takip edenlerin çatışma-ayrışma ortalamaları ($X=1.70$) ‘genellikle’ ($X=1.85$) ve ‘her zaman’ ($X=1.94$) takip edenlere göre daha düşüktür.

Katılımcılarının ilahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları takip etmelerine göre uzlaşma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1486}=6.345$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre ilahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları ‘hiçbir zaman’ ($X=4.06$) takip etmeyenler ‘genellikle’ takip edenlere ($X=4.29$) ve ‘her zaman’ takip edenlere ($X=4.51$) göre daha düşük ortalamaya sahiptir. İlahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları ‘ara sıra’ takip edenler ($X=4.1$) ‘her zaman’ takip edenlere ($X=4.51$) göre daha düşük uzlaşma ortalamasına sahiptir.

Katılımcıların popüler kültürdeki bilimsel yayınları takip etme durumlarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 25’de gösterilmiştir.

Tablo 25: Popüler Kültürdeki Bilimsel Yayınların Takip Edilmesine Göre Din-Bilim İlişkisi

Popüler kültürdeki bilimsel yayınları (belgesel, kitap, film vb.) takip ederim.	N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Hiçbir zaman	63	4,04	1,05	3/1486	4.252	.005	Ara sıra-Her zaman Hiçbir zaman-Her zaman Genellikle-Her zaman
Ara sıra	598	4,18	,84				
Genellikle	595	4,19	,91				
Her zaman	234	4,38	,83				

Buna göre katılımcılarının popüler bilimsel yayınları takip etmelerine göre uzlaşma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1486}=4.252$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre popüler kültürdeki bilimsel yayınları ‘Her zaman’ takip edenlerin uzlaşma ortalamaları ($X=4.38$), ‘Genellikle’ ($X=4.19$) ve ‘Ara sıra’ ($X=4.18$) takip edenlere ve hiç takip etmeyenlere ($X=4.04$) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Çatışma-ayrışma tutumlarında ise popüler kültürdeki bilimsel yayınları takip etmelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Katılımcıların ders materyalleri dışındaki dini yayınları takip etme durumlarına göre din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarının farklılaşmasını belirlemek için tek yönlü varyans analizi olan One Way Anova yapılmış ve sonuçlar Tablo 26’de gösterilmiştir.

Tablo 26: Ders Materyalleri Dışındaki Dini Yayınları Takip Etmeye Göre Din-Bilim İlişkisi

Ders materyalleri dışındaki dini yayınları takip ederim.		N	X	s.s.	sd	F	p	Anlamlı fark
Çatışma-ayrışma	Hiçbir zaman	57	2,17	,62	3/1470	16.396	.000	Hiçbir zaman-Ara sıra Hiçbir zaman-Genellikle Hiçbir zaman-Her zaman Ara sıra-Genellikle Ara sıra-Her zaman
	Ara sıra	511	1,85	,66				
	Genellikle	624	1,68	,58				
	Her zaman	282	1,66	,71				
Uzlaşma	Hiçbir zaman	57	3,89	,98	3/1470	4.434	.004	Hiçbir zaman-Genellikle Hiçbir zaman-Her zaman
	Ara sıra	511	4,16	,87				
	Genellikle	624	4,23	,88				
	Her zaman	282	4,31	,84				

Buna göre katılımcılarının ders materyalleri dışındaki dini yayınları takip etmelerine göre çatışma-ayrışma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1470}=16.396$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Dunnett c çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre ders materyalleri dışındaki dini yayınları hiç takip etmeyenlerin çatışma-ayrışma ortalamaları ($X=2.17$), ‘Ara sıra’ ($X=1.85$), ‘Genellikle’ ($X=1.68$) ve ‘Her zaman’ ($X=1.66$) takip edenlere göre daha yüksektir. Ders materyalleri dışındaki dini yayınları ‘Ara sıra’ ($X=1.85$) takip edenlerin çatışma-ayrışma ortalamaları ‘Genellikle’ ($X=1.68$) ve ‘Her zaman’ ($X=1.66$) takip edenlere göre daha yüksektir.

Katılımcıların ders materyalleri dışındaki dini yayınları takip etme durumlarına göre uzlaşma tutumları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F_{3-1470}=4.434$, $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Buna göre ders materyalleri dışındaki dini yayınları takip etmeyenlerin uzlaşma ortalamaları ($X=3.89$) ‘Genellikle’ ($X=4.23$) ve ‘Her zaman’ ($X=4.31$) takip edenlere göre daha düşüktür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yüksek din öğretiminde din-bilim ilişkisine yönelik ilahiyat fakültesi öğrencilerinin tutumların incelendiği araştırmanın ikinci bölümünde din-bilim ilişkisi çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Toplamda 1498 ilahiyat fakültesi öğrencisine ulaşılmıştır. Bu çerçevede betimsel sonuçlara bakıldığında örneklem grubu öğrencilerin ilahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları takip etme oranlarında yaklaşık %63 ile “ara sıra” seçeneği tercih edilmiştir. Öğrencilerin ilahiyat yayınları dışındaki bilimsel yayınları takip etmede çok da istekli olmadıkları söylenebilir. Bu oran popüler kültürdeki bilimsel yayınlar olunca takip etme oranı artmaktadır. Zira bu soruda öğrencilerin yaklaşık %40’ı “genellikle” seçeneğini tercih etmiştir.

Öğrencilerin yaklaşık %42’si ders haricinde dini yayınları takip etmede “genellikle” ifadesini tercih etmiştir. Bunun yanında öğrencilerin neredeyse %86’sı felsefe ve din bilimleri kürsüsündeki derslerin gerekli olduğunu düşünmektedir. Örnekleme tanıma babında öğrencilerin %10’u fakülteye gelmeden önce klasik usulde dersler okuduğunu, yine %10’unun da klasik usulde dersler almaya devam ettiğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar yüksek din öğretiminde klasik usul okuyan ya da diğer bir tabirle medrese sonrası din öğretimi alan oranının düşük olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin yaklaşık %30’unun farklı dinden arkadaşı varken, $\frac{3}{4}$ ’ünün ise farklı bir mezhepten arkadaşı vardır. Bu sonuçlar öğrencilerin farklı din ve mezhepten arkadaş edindiklerini göstermektedir. Farklı dinden arkadaş olasılığının az olması Türkiye’deki mevcut gayr-ı müslim oranının nüfusa oranla az olması gösterilebilir.

Öğrencilerin din-bilim ilişkisine yönelik ortalama tutum puanları onların uzlaşmacı olduklarını ve çatışmacı olmadıklarını ifade etmeye imkan verir. Bu durum cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az çatışmacı olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin felsefe ve din bilimleri kürsüsündeki derslerin gerekliliğine dair düşüncelerine göre de uzlaşma puanları farklılaşmaktadır. Bu derslere gerek olduğunu düşünen öğrencilerin gerek olmadığını düşünen öğrencilere göre din-bilim ilişkisine daha uzlaşmacı yaklaştıkları söylenebilir. Bunun yanı sıra din-bilim ilişkisi klasik usulde eğitim almış olmak ya da alıyor olmaya göre değişmemektedir.

Farklı dine mensup arkadaşı olan öğrencilerin çatışma ortalama puanları olmayan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu durum ilgi çekici bir sonuçtur. Farklı mezhepten arkadaşı olanların uzlaşma ortalama puanları ise olmayanlara göre daha yüksektir.

Din-bilim ilişkisine yönelik tutum ile aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

İlahiyat fakültesinin öğrencilere din-bilim ilişkisine yönelik bir tutum kazandırdığı söylenebilir. Zira çatışma ortalama puanlarında en yüksek puan birinci sınıflara aittir. Sonrasında ikinci sınıflar ve üçüncü sınıflar gelmektedir. Bu sınıflar arasında da anlamlı farklılaşmalar vardır. En düşük çatışma puanına üçüncü sınıflar sahipken üçüncü sınıfların ortalama puanları ile bir ve ikinci sınıfların ortalama puanlarında üçüncü sınıfların aksine anlamlı fark vardır. Bu sonuçlar ilahiyat fakültesinin öğrencilerin çatışmacı tutumlarını değiştirdiği şeklinde yorum yapmaya imkan tanımaktadır. Uzlaşma ortalamalarında çatışmada olduğu gibi sınıflar arasında farklılaşma olmasa da ikinci sınıf ile dördüncü sınıf arasında anlamlı farklılaşma vardır ve dördüncü sınıfların ortalaması ikinci sınıflara göre daha yüksektir. Bu durum ilahiyat fakültelerinin din-bilim ilişkisinde uzlaşmacı bir tutumun oluşmasına etki ettiği şeklinde yorum yapmaya imkan tanımaktadır.

Öğrencilerin mezun oldukları lise türleri onların din-bilim ilişkisine yönelik tutumlarını farklılaştırmaktadır. Zira İHL'den mezun olan öğrencilerin çatışma puan ortalamaları diğer lise türlerinden mezun olanlara göre daha düşüktür. Ayrıca İHL mezunları ile Anadolu lisesi mezunları arasında anlamlı farklılaşma vardır. Yüksek öğretim sınıf seviyelerinde olduğu gibi, ortaöğretim düzeyinde de alınan din öğretiminin çatışma noktasında pozitif bir etkiye sahip olduğu düşüncesini öne çıkarmaktadır.

Din-bilim ilişkisinin uzlaşma alt boyutu öğrencilerin yaşamlarını en çok geçirdikleri yere göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. İlçede daha çok zamanını geçirenler şehirde zamanını geçirenlere göre daha az uzlaşmacıdır.

Din-bilim ilişkisindeki çatışma puanları öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre anlamlı farklılaşmaktadır. Annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin çatışma ortalamaları annesi lisans mezunu olanlara göre daha düşüktür. Bunun yanı sıra annesi ilköğretim mezunu olan öğrenciler grupları arasında en az çatışma puanlarına sahiptir. Bu durum baba eğitim durumlarında da geçerlidir. Zira babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerin çatışma puanları grupları arasında en yüksek puanı almış ve diğer gruplarla anlamlı farklılaşmalar bulunmuştur. Bu durum eğitilmiş ebeveynlere sahip öğrencilerin çatışma puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna götürmektedir.

İlahiyat alanı dışındaki bilimsel yayınları ara sıra takip eden öğrencilerin çatışma ortalama puanları genellikle ve her zaman takip edenlere göre daha düşüktür. İlahiyat harici bilimsel yayınları takip etmeyenlerin uzlaşma puan

ortalamaları genellikle ve her zaman takip edenlerden anlamlı şekilde düşüktür. Bu durumun bilimsel yayınların takibinin bireyde bir farkındalığa neden olduğu, öğrenciyi uzlaşmacı ya da çatışmacı bir tutuma ittiği şeklinde değerlendirmeye imkan verebilir. Din-bilim ilişkisine yönelik tutum popüler kültürdeki yayınların takibine göre farklılaşmaktadır. Bu türden yayınları takip eden öğrencilerin daha az takip edenlere ya da hiç takip etmeyenlere göre uzlaşma puanları yüksektir. Bu durum popüler kültürdeki bilimsel yayınların din-bilim ilişkisindeki uzlaşmacı tutum ile bir ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir. Din-bilim ilişkisine yönelik tutumlar öğrencinin ders dışındaki dini yayınları takip etmesine göre de anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Bu türden yayınları hiç takip etmeyenlerin takip edenlere göre daha yüksek çatışma puanına sahip oldukları, yine bu türden yayınları takip etmeyenlerin takip edenlere göre daha düşük uzlaşma puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Süleyman (ed.). *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2015.
- Atalay, Serdar. *John Charlton Polkinghorne'da Din-Bilim İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Barbour, Ian G. *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*. çev. Nebi Mehdi, Mübariz Cemal. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Bayraktar, Mehmet. *İslam Bilim Adamları*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2017.
- Begenir, Murat. *Pragmatist Filozoflarda Din-Bilim İlişkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Blackwell, Richard J. "Galileo Galilei". çev. Ümit Hüsrev Yolsal. *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi*. 142-148. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Comte, Auguste. *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. çev. Erkan Ataçay. Ankara: Bilgesu Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Çakmak, Ahmet vd. "Din-Bilim İlişkisi Tutum Ölçeği". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/3 (15 Aralık 2022), 955-970.
- Çardaklı, Nisa Nur. *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Mucize (Ferîd Vecdî Örneği)*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çaylı, Zafer. *Ahmet Mithat Efendi'nin Din-Bilim İlişkisine Dair Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Çelik, Kevser. "Çatışmalar Çağı: Din Bilim İlişkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2 (2005), 72-88.
- Dawkins, Richard. *Kör Saatçi*. çev. Feryal Halatçı. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Dhanani, Alnoor. "İslamiyet". çev. Kahraman İpekdağ. *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi*. 377-392. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Doğan, Recai. "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?" *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri*. 351-370. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Dutlu, Demet. *Din Bilim İlişkisinde İndirgemecilik Ve Yaratıldığı Sorunlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Düzgün, Şaban Ali. "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin". *MİSBAH Çağdaş Din Çalışmaları Dergisi* 10/18 (2022), 23-32.
- Efil, Şahin. *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Birliği ve Çokluğu Sorunu*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Efil, Şahin. *Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Evrenin Yaratılışı*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Ergün, Zeynep. *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Din-Bilim İlişkisi Tartışmalarına ve Fen Sınıflarında Çoklu Bilme Biçimlerine Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri*. Sinop: Sinop Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019.
- Ermiş, Sema. *Ahmet Midhat Efendi'nin Nizâ-i İlm ü Din Eserinde Din Bilim İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Gingerich, Owen. "Kopernik Devrimi". çev. Yasmina Peker. *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi*. 504-512. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Hellman, Hal. *Büyük Çekişmeler*. çev. Füsun Baytok. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1. Basım, 1998.
- İbn Salâh, Osman b. Abdurrahman. *Fetâvâ İbni's-Salâh*. Beyrût: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1407.
- İmamoğlu, Tuncay. "Mantıkçı Pozitivizm, Wittgenstein ve Din". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 39-50.
- Karadağ, Çağır. "İlahiyat Lisans Programının Değerlendirilmesi". *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri*. 205-263. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

- Karcı, Bayram. *Eleştirel Gerçekçilik Akımında Din-Bilim İlişkisi: Ian G. Barbour, John C. Polkinghorne ve Arthur R. Peacocke Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Koca, Özgür. *Al-Ghazali's Account of Causality and Its Implications to Contemporary Science and Religion Discussion*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Köse, Rıdvan. *Carl Sagan'a Göre Din-Bilim İlişkisi*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Makdisî, George. *İslam'ın Klasik Çağında ve Hristiyan Batı'da Beşeri Bilimler*. çev. Hasan Tuncay Başoğlu. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Moore, James F. "How Religious Tradition Survives in The World of Science: John Polkinghorne and Norbert Samuelson". *Zygon* 32/1 (1997), 115-124.
- Mossensohn, Miri Shefer. *Osmanlı'da Bilim – Kültürel Yaratı ve Bilgi Alışverişi*. çev. Kübra Oğuz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslam'da Bilim ve Medeniyet*. çev. Nabi Avcı vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Özelçi, Haticetül Kübra. *Richard Dawkins'e Göre Din-Bilim İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Öztürk, Mustafa. "İlahiyatın Adı ve Amaçları". *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalı? Sorunlar ve Çözümleri*. 29-58. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Peker, Hasan. "Tanrı ve Din Tasavvuru Bağlamıyla Deizm ve Yayılımı Üzerine". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 13-42.
- Sain, Mehmet. *Diyanet Dini İhtisas Eğitim Merkezi Kursiyerlerinin Felsefe ve Din Bilimlerine Yönelik Tutumları İle Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Sevinç, Kenan. *Kuantum Fiziği Bağlamında Din-Bilim İlişkisi*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sezgin, Fuat. *Bilim Tarihi Sohbetleri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Sezgin, Fuat. *İslam'da Bilim ve Teknik*. çev. Abdurrahman Aliy. Ankara: TÜBA Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Sezgin Selçuk, Gamze. "Tarama Yöntemi". *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. ed. Haluk Özmen, Orhan Karamustafaoglu. 140-163. Ankara: Pegem Akademi, 2. Basım, 2019.
- Sirhindî, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî. *el-Mektûbât*. thk. Abdullah Ahmed Hanefi. Kahire: Mektebetü Nil, ts.
- Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 10. Basım, 2013.
- Taslaman, Caner. *Evrin Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 5. Basım, 2012.
- Taslaman, Caner. *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 5. Basım, 2012.
- Taslaman, Caner. "Tanrı-Evren İlişkisi ve Mucize Sorunu Açısından Determinizm". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2006), 163-186.
- Tekin, Ömer Faruk. "Bilim Felsefesinde İlgi Kayması: Popper-Kuhn". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/56 (2017), 473-493.
- Üzümcü, Muzaffer. "İlahiyat Fakülteleri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümlerinde Akademik Yapılanma ve Lisansüstü Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme". *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2020), 167-192.
- Wilson, David B. "Bilim ve Din Tarihyazımı". çev. Cihan Alan. *Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi*. 16-30. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Yalçın, Şehabeddin. "Kuhn ve Bilimsel Relativizm". *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* 6 (2001), 1-11.
- Yılmaz, Mustafa Necip. *İkinci Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Din-Bilim-Medeniyet Kavramları Arasındaki İlişkiler (1908-1914)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Yüksel, Ahmet Turan. *İslam'da Bilim Tarihi*. Konya: Kitap Dünyası, 2. Basım, 2012.